

Anonimiteit in het strafproces

**De praktijk van de regeling beperkt anonieme getuige en de
regeling bedreigd anonieme getuige in het strafproces**

Mr. dr. Wilma Dreissen (Open Universiteit)
Dr. Oberon Nauta (DSP-groep)

RAPPORT



Anonimiteit in het strafproces

De praktijk van de regeling beperkt anonieme getuige en de regeling bedreigd anonieme getuige in het strafproces

Mr. dr. Wilma Dreissen (Open Universiteit)
Dr. Oberon Nauta (DSP-groep)

Met medewerking van: Jolien Terpstra (DSP-groep)

Amsterdam, 24 oktober 2012

Mr. dr. Wilma Dreissen (Open Universiteit)
045-5762614
wilma.dreissen@ou.nl

Dr. Oberon Nauta (DSP-groep)
06 41464480
onauta@dsp-groep.nl

Inhoud

Samenvatting	4
1 Inleiding	11
2 Onderzoeksverantwoording	13
2.1 Doel- en probleemstelling	13
2.2 Methode van onderzoek	15
2.3 Wettelijk kader (documentenanalyse en jurisprudentieonderzoek)	15
2.4 Enquête kabinetten rechter-commissaris	17
2.5 Interviews	18
3 Wettelijk kader	20
3.1 De aanloop naar de huidige wettelijke regeling	20
3.2 Het ondervragingsrecht ex art. 6 lid 3 EVRM	21
3.3 Art. 6 EVRM en het gebruik van anoniem bewijs	24
3.4 De Nederlandse regelingen	26
4 Anonieme getuigen in de praktijk	48
4.1 Inleiding	48
4.2 Aantal en soort zaken	48
4.3 Regeling bedreigde getuige in de praktijk	50
4.4 Regeling beperkt anonieme getuige in de praktijk	57
5 Conclusies	61
Bijlagen	
Bijlage 1	67

Samenvatting

Inleiding

Verklaringen van getuigen zijn vaak van wezenlijk belang voor het bewijs in strafzaken. In sommige gevallen echter zijn getuigen terughoudend om een verklaring af te leggen. Reden hiervoor kan zijn dat zij bang zijn dat hun verklaring op een of andere wijze consequenties voor hen heeft. Te denken valt aan getuigen die vrezen voor represailles van de zijde van de verdachte, of getuigen die bang zijn dat zij als gevolg van het afleggen van een verklaring worden belemmerd in de uitoefening van hun beroep. De mogelijkheid om (gedeeltelijk) anoniem een verklaring af te leggen kan in dergelijke gevallen een instrument zijn om getuigen over de streep te trekken om toch te verklaren ende waarheidsvinding in de strafzaak niet belemmert wordt. Daar staat tegenover dat aan anonieme verklaringen juist vanuit het oogpunt van waarheidsvinding ook bezwaren kleven; de mogelijkheid om de juistheid en betrouwbaarheid van die verklaringen effectief te toetsen wordt beperkt doordat de bron onbekend is. Dat geldt niet alleen voor de verdachte en zijn raadsman, maar ook voor de zittingsrechter. In mindere mate geldt dit voor het Openbaar Ministerie omdat die vaak wel op de hoogte is van de identiteit van de getuige.

In het Wetboek van Strafvordering zijn een drietal vormen van anoniem bewijs opgenomen, te weten de verklaring van de bedreigde getuige afgelegd bij de rechter-commissaris, de schriftelijke verklaring van de anderszins anonieme gebleven getuige en de verklaring van de beperkt anonieme getuige. Onder bepaalde voorwaarden kunnen deze verklaringen voor het bewijs gebruikt worden. Op verzoek van de Tweede Kamer heeft de Minister van Veiligheid en Justitie toegezegd inzicht te verschaffen in het gebruik van de strafprocesrechtelijke mogelijkheden voor wat betreft de regeling beperkt anonieme getuige (ex art. 190 lid 3 Sv en art 290 lid 1 Sv) en de regeling bedreigde getuige (ex artikel 226a e.v. Sv). Het WODC heeft naar aanleiding van die toezegging DSP-groep gevraagd een studie te verrichten die tot doel had de volgende twee kernvragen te beantwoorden:

- 1 Hoe ziet het wettelijk kader van beide regelingen eruit en wat zijn de juridische mogelijkheden en beperkingen van de regelingen voor de bewijsvoering in het strafproces?
- 2 Hoe vaak en op welke wijze wordt van de regelingen met betrekking tot de beperkt anonieme getuige en de bedreigde getuige in de praktijk gebruik gemaakt?

Kanttekening bij de onderzoeksresultaten

Bij de studie moeten twee kanttekeningen worden geplaatst. In de eerste plaats is het gebruik van de regelingen in de praktijk slecht gedocumenteerd. Dat wil zeggen dat binnen de rechterlijke macht geen eenduidige en uniforme registratie plaatsvindt van de toepassing van beide regelingen. Vanwege het ontbreken van cijfers is binnen het onderzoek aan de afzonderlijke kabinetten rechter-commissaris gevraagd het gebruik van beide regelingen voor het jaar 2011 te schatten. Hoewel de meeste kabinetten aangaven dat de uiteindelijke schatting bij benadering juist of zelfs accuraat was, zijn de cijfers zeker geen absoluut gegeven en kunnen daarom afwijken van de werkelijkheid.

In de tweede plaats moet gewezen worden op het feit dat de regelingen erg weinig gebruikt worden. De ervaringen in het veld zijn zodoende beperkt en vaak fragmentarisch. Binnen de studie zijn respondenten gezocht die naar verhouding veel ervaring hadden met de toepassing van de regelingen. Vanwege deze ervaring waren zij niet representatief ten aanzien van het onderwerp van deze studie en moet voor lief worden genomen dat niet alle ervaringen die in deze rapportage beschreven staangeneraliseerbaar zijn voor de Nederlandse rechtspraak.

Het wettelijk kader

De wettelijke regeling rond het gebruik van anoniem bewijs in het strafproces is geënt op Europese rechtspraak. Directe aanleiding daarvoor was de zaak Kostovski tegen Nederland waarin het Europese Hof voor de rechten van de mens (EHRM) in 1989 oordeelde dat het gebruik van anonieme verklaring in die zaak in strijd was met het recht op een *fair trial*. Daarbij ging het in het bijzonder om de schending van het recht van de verdachte om getuigen die een belastende verklaring tegen hem hebben afgelegd te kunnen ondervragen.

Het ondervragingsrecht is blijkens de rechtspraak van het EHRM niet absoluut. De bestrijding van bepaalde vormen van (georganiseerde) misdaad kan namelijk met zich mee brengen dat dit recht mag worden ingeperkt. Of de inperking gerechtvaardigd is, moet in het concrete geval worden beoordeeld en zal, zo blijkt uit de Europese rechtspraak, afhangen van de uitkomst van de weging van de volgende criteria:

- De noodzaak van het verborgen houden van de identiteit van de getuige en de mate waarin dit is verantwoord. Daarbij is niet de wijze waarop de getuige in kwestie de dreiging ervaart doorslaggevend, maar moeten er concrete en objectieve aanwijzingen zijn die maken dat die angst reëel is.
- De mate waarin de bewezenverklaring rust op de verklaring van de anonieme getuige. Voor zover deze alleen of in belangrijke mate berust op de verklaring van de anonieme getuige zal moeten worden bezien in welke mate de verdediging in de gelegenheid is geweest om de juistheid en de betrouwbaarheid van deze verklaring te toetsen.
- En dat is dan ook meteen het laatste criterium: de mate waarin de verdachte een adequate mogelijkheid heeft gehad om de juistheid en de betrouwbaarheid van de tegen hem afgelegde verklaringen op enig moment in de procedure te kunnen toetsen bijvoorbeeld door de getuige te (laten) ondervragen.

Met de Wet getuigenbescherming van 1 februari 1994 wordt tegemoet gekomen aan de voorwaarden die het EHRM verbindt aan het gebruik van verklaringen van personen van wie de identiteit niet door de verdediging kan worden vastgesteld. De wet voorziet daarbij in drie rechtsfiguren:

- de verklaring van de bedreigde getuige afgelegd bij de rechter-commissaris;
- de schriftelijke verklaring van een anonieme getuige afgelegd bij de politie of elders;
- de verklaring van de getuige met beperkte anonimiteit.

De eerste rechtsfiguur betreft de bedreigde getuige. Om tegemoet te komen aan de drie criteria van het EHRM is bij deze rechtsfiguur de rechter-commissaris belast met het oordelen over de vraag of een getuige als 'bedreigde getuige' kan worden aangemerkt. Is naar zijn oordeel aan die voorwaarde voldaan dan beveelt hij dat de identiteit van de getuige tijdens het verhoor verborgen blijft. Hij kan daartoe overgaan op initiatief van het Openbaar Ministerie, de verdediging of de

getuige zelf. In voorkomende gevallen zou hij ook ambtshalve kunnen besluiten om de getuige als 'bedreigde getuige' aan te merken.

Is de getuige door de rechter-commissaris eenmaal aangemerkt als bedreigde getuige dan wordt de verdediging in de gelegenheid gesteld deze te ondervragen. Uitgangspunt bij het verhoor van de bedreigde getuige is dat dit verhoor op een zodanige wijze plaatsvindt dat de identiteit van de getuige verborgen blijft. Dat kan betekenen dat de rechter-commissaris bepaalde vragen of zelfs de rechtstreekse bevraging belet. Blijkens de Nederlandse jurisprudentie kunnen verklaringen van een bedreigde getuige worden gebruikt als bewijsmateriaal, zij het dat de bewezenverklaring *niet in beslissende mate* op een dergelijke verklaring mag zijn gebaseerd; er moet dus 'steunbewijs' aanwezig zijn.

De tweede rechtsfiguur betreft de 'schriftelijke verklaring van een anonieme getuige afgelegd bij de politie of elders'. Ten aanzien van deze vorm van anoniem bewijs voorziet de wet niet in een aparte toetsingsprocedure of mogelijkheden voor het uitoefenen van het ondervragingsrecht. Reden hiervoor is dat de identiteit van de getuige noch bij de procespartijen noch bij de rechter bekend is. Zodoende kan niet worden getoetst of de noodzaak bestond tot het anoniem verklaren en kan de anonieme getuige van wie de verklaring afkomstig is niet nader worden ondervraagd. Omdat deze gang van zaken problematisch is met het oog op het eerste en het derde door het EHRM gestelde criterium is in de wet bepaald dat een dergelijke verklaring alleen mag bijdragen aan het bewijs als de bewezenverklaring in *belangrijke mate steun* vindt in andersoortig bewijsmateriaal dan de anonieme verklaring. De verklaring van de anonymus zelf kan dus slechts dienst doen als steunbewijs. Voor zover de verklaring voor het bewijs wordt gebezigd zal de rechter uit eigen beweging de betrouwbaarheid van die verklaring moeten motiveren in het vonnis. Bovendien heeft de verdediging de mogelijkheid om het gebruik van een dergelijke anonieme verklaring te blokkeren, door een verzoek tot het horen van de getuige te doen.¹

De derde rechtsfiguur is de beperkte anonieme getuige. Op grond van art. 190 lid 1 en 290 lid 1 Sv is de verhorende rechter – de rechter-commissaris respectievelijk de zittingsrechter – verplicht de identiteit van de te verhoren getuige vast te stellen. Dat doet hij door te vragen naar de persoonsgegevens van de getuige. De rechter kan echter van het vragen naar deze gegevens afzien als er een gegronnd vermoeden bestaat dat de getuige door het verstrekken van die gegevens overlast zal ondervinden of zal worden belemmerd in de uitoefening van zijn beroep of ambt.

Die afscherming geschiedt ambtshalve, op vordering van de officier van justitie dan wel op verzoek van de verdachte of diens raadsman, of van de getuige. In een speciale beroepsgang is niet voorzien. Behalve het feit dat de getuige op bepaalde vragen naar zijn identiteit geen antwoord hoeft te geven, is er verder geen nadere beperking gesteld aan het verhoor. Het ontbreken van die persoonsgegevens hoeft in principe geen beletsel te vormen voor het ondervragingsrecht van de verdediging. Bovendien is in de wet een nadere motiveringsplicht opgenomen met betrekking tot

Noot 1 Daarmee is overigens niet gezegd dat een 'schriftelijke verklaring van een anonieme getuige afgelegd bij de politie of elders' geen nut heeft voor de rechtspleging. De verklaring kan namelijk waardevolle informatie opleveren voor het rechercheonderzoek.

het gebruik van de verklaring van de beperkt anonieme getuige (art. 360 Sv). Er worden buiten de motiveringseis geen verdere beperkingen gesteld aan het gebruik van de verklaring van de beperkt anonieme getuige voor het bewijs.

Anonieme getuige in de praktijk

Uit de studie blijkt dat beide regelingen slechts bij zeer hoge uitzondering worden gebruikt (zie tabel 1). Voor 2011 werd het aantal keer dat de status bedreigde getuige werd verleend geschat op 9, terwijl het aantal keer dat de status beperkt anonieme getuige werd verleend in 2011 geschat werd op 83. Wordt dit aantal vergeleken met het totaal aantal rechtbankstrafzaken dat bij het openbaar ministerie in 2011 werd ingeschreven, dan blijkt dat de regeling bedreigde getuige in ongeveer 1 op de 25.000 strafzaken aan de orde is. De regeling beperkt anonieme getuige is in ongeveer 1 op 2.700 rechtbankstrafzaken aan de orde. In de zaken waarin de regeling werd toegepast was het grondfeit doorgaans een gewelds- en/of drugsmisdrijf.

Tabel 1 Gebruik regeling bedreigde getuige en beperkt anonieme getuige afgezet tegen aantal rechtbankstrafzaken (2011)

Ressort	Aantal ingeschrevenrechtbankstrafzak en ²	Bedreigde anoniemegetuige	Beperkt anonieme getuige
Amsterdam		4	30
Arnhem		0	12
Den Haag		1	9
Leeuwarden		1	4
Den Bosch		3	28
Eindtotaal	225.500	9	83

De terughoudendheid in het gebruik van de regeling bedreigde getuige wordt, voor zo ver bekend, door twee factoren verklaard. In de eerste plaats brengt de status van bedreigde getuige veel extra werk met zich en vergroot het het afbreukrisico in een zaak: niet alleen wordt het strafproces complexer doordat appèl tegen de statusbeschikking kan worden ingesteld, maar ook de feitelijke verhoorsituatie vereist veel logistieke inspanningen. In de tweede plaats is de bewijswaarde van een verklaring afgelegd door een bedreigde getuige relatief gering, zodat het OM alleen naar deze rechtsfiguur grijpt wanneer er geen betere alternatieven voorhanden zijn.

De verklaring voor het geringe gebruik van de regeling beperkt anonieme getuige is, voor zover bekend, gelegen in de omstandigheid dat het aangifte doen in veel gevallen met de domiciliekeuze al wordt voorkomen dat de aangever het risico loopt hinder te ondervinden van zijn aangifte. Zeker wanneer bij de domiciliekeuze niet alleen een ander adres wordt opgegeven maar in plaats van op naam ook aangifte wordt gedaan op een persoonlijk identificatienummer (dat voor de rechterlijke macht wel, maar voor de verdediging niet, te herleiden valt tot de identiteit van de persoon). Een expliciet besluit van de rechter-commissaris ex artikel 190 lid 3 Sv is dan niet meer nodig en bespaart hem werk.

Vordering statusbeschikking en verhoor situatie

Noot 2 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37340&LA=NL>

De vordering van de status bedreigde getuige is in de praktijk vrijwel altijd afkomstig van de officier van justitie. Voor zover bekend is de belangrijkste reden de status niet toe te kennen dat de rechter-commissaris zich niet in staat acht de bescherming van de identiteit te waarborgen. Kent de rechter-commissaris om die reden de status niet toe, dan wordt de verklaring niet gebruikt voor de bewijsvoering of wordt in het uiterste geval de getuige in een getuigenbeschermingsprogramma geplaatst. Overigens gaat aan de vordering een aftastend proces vooraf waarin het OM en de rechter-commissaris zoeken naar de meest geëigende oplossing voor de gesignaleerde risico's. Deze gang van zaken zorgt er vermoedelijk voor dat in de praktijk een formeel door de officier van justitie gevorderde status uiteindelijk vrijwel altijd zal worden verleend.

Het Team Getuigenbescherming (TGB) van het KLPD speelt een belangrijke rol bij het verhoor van bedreigde getuige. Voorafgaand aan ieder verhoor geven zij de rechter-commissaris advies over de noodzakelijke beveiligingsmaatregel van de verhoorsituatie. Dit advies wordt in principe door de rechter-commissaris overgenomen. De maatregelen verschillen sterk per zaak en variëren van gezichtverhullende voorzieningen, via afscherming van de getuige in een getuigenbox tot het beperken van het verhoor door de verdediging uitsluitend toe te staan schriftelijke vragen via de rechter-commissaris te stellen, die deze dan na eventuele filtering voorlegt aan de getuige.

Ook de vordering van de status beperkt anonieme getuige is formeel gezien vrijwel altijd afkomstig van het Openbaar Ministerie. Voor zover de beperkt anonieme getuige een burger betreft, blijkt dat de politie vaak degene is geweest die de getuige op de mogelijkheid heeft gewezen. Opsporingsambtenaren die onder dekmantel werken en die gevraagd worden in een bepaalde zaak te getuigen, vragen in de regel standaard zelf al naar een vorm van anonimiteit zodat zij niet belemmerd worden in hun toekomstige beroepsuitoefening.

In de praktijk wordt de vordering beperkt anonieme getuige meestal toegekend. Als reden wordt in de studie genoemd dat een objectief toetsingscriterium ontbreekt waardoor veel situaties inpasbaar zijn.

De verhoorsituatie van beperkt anonieme getuigen verschilt sterk per zaak. In het ene geval zijn de gevolgen van het verlenen van de status uitsluitend dat de rechter-commissaris de verdediging bepaalde vragen belet, terwijl in het andere geval de bevraging via vermomming en stemvervorming plaatsvindt. Ook bij de verhoren van beperkt anonieme getuigen wordt vaak voor het treffen van de noodzakelijke beschermingsmaatregelen een beroep gedaan op het TGB. Zittingsrechters roepen slechts zelden een beperkt anonieme getuige op om ter zitting te verklaren.

Bewijswaarde

Zoals hiervoor opgemerkt legt de wet aan het gebruik van de verklaring van een bedreigde getuige duidelijke beperkingen op. Zo moet voor de bewezenverklaring naast een dergelijke verklaring onder meer sprake zijn van andersoortig steunbewijs. Daarnaast blijkt bovendien dat verklaringen van bedreigde anonieme getuige in de praktijk over het algemeen weinig bruikbare informatie bevatten zodat het nut voor de bewezenverklaring beperkt is. Om te voorkomen dat de identiteit alsnog onthuld wordt is het namelijk voor de bedreigde getuige vaak niet mogelijk te gedetailleerd te verklaren.

De wet verbindt aan het gebruik van de verklaring van een beperkt anonieme getuige nauwelijks voorwaarden. Desondanks werden binnen de studie indicaties gevonden dat de rechter behoedzamer omgaat met deze bewijsstukken dan met reguliere verklaringen. Zo wordt het gebruik van verklaringen van beperkt anonieme getuigen in de praktijk heel duidelijk gemotiveerd en de verdediging wordt vaak veel ruimte geboden voor het toetsen van de betrouwbaarheid van dergelijke verklaring. In tegenstelling tot de verklaring van een bedreigde getuige zijn de verklaringen van een beperkte anonieme getuige over het algemeen qua informatierijkheid even goed als een verklaring afgelegd door een niet anonieme getuige.

Knelpunten in de uitvoeringspraktijk

De studie heeft geen indicaties opgeleverd voor inconsistenties en onvolkomenheden in de toepasselijke wettelijke bepalingen of de uitvoeringspraktijk van beide regelingen. Wel worden drie aandachtspunten benoemd.

In de eerste plaats ervaart de verdediging de beschermingsmaatregelen die getroffen worden bij een beperkt anonieme getuige soms als een inperking van het ondervragingsrecht. Met het verlenen van de status van beperkt anonieme getuige staat het de rechter-commissaris vrij alle maatregelen te treffen die hij nodig acht om de identiteit van de getuige te verhullen. Vergaande beschermingsmaatregelen kunnen er echter toe leiden dat de verdediging geen zicht meer heeft op de non-verbale communicatie van de getuige. De advocatuur ervaart dat als een inperking van haar ondervragingsrecht omdat juist ook in de non-verbale communicatie aanleiding gevonden kan worden om de betrouwbaarheid van de getuige te toetsen. Dit punt kan voor de verdediging zwaar wegen omdat de wet geen compensatie vereist voor dergelijke beschermingsmaatregelen.

In de tweede plaats zou de politie soms onzorgvuldig omgaan met de persoonsgegevens van personen die anoniem wensen te verklaren. Getuigen die reeds bij het eerste verhoor aangeven niet met naam in het strafdossier te willen komen, zouden toch met persoonsgegevens in de processtukken belanden omdat de verbalisant per abuis de naam blijkt opgenomen te hebben in het proces-verbaal. Is daarvan sprake dan kan de rechter-commissaris geen gebruik meer maken van een van beide regelingen omdat de identiteit van de getuige al bekend is.

Tot slot is de beschikbaarheid van een adequate verhooruimte voor bedreigde getuigen beperkt. In Rotterdam is één beveiligde zittingszaal. In Amsterdam is de extra beveiligde rechtbank Osdorp (de Bunker). Beide locaties zijn doorgaans geruime tijd vooruit volgeboekt. Het opbouwen van een getuigenbox kan vaak niet omdat de veiligheidseisen van de getuigenbescherming alleen op een

heel beperkt aantal locaties gerealiseerd kunnen worden. Deze omstandigheden kunnen tot vertraging in het strafproces leiden.

1 Inleiding

In veel strafzaken zijn getuigenverklaringen en aangiftes een belangrijk onderdeel van de bewijsvoering. In het rapport van de Werkgroep Anonimiteit in het strafproces (2008) wordt echter gewezen op signalen dat veel slachtoffers van strafbare feiten geen aangifte willen doen, uit vrees voor represailles indien hun identiteit en persoonsgegevens bij de verdachte bekend worden. Het anoniem afleggen van een verklaring kan een instrument zijn om slachtoffers en getuigen met een reële angst voor represailles hiertegen bescherming te bieden. Het strafprocesrecht biedt hiertoe enkele mogelijkheden. Op verzoek van de Tweede Kamer heeft de Minister van Veiligheid en Justitie toegezegd inzicht te verschaffen in het gebruik van de strafprocesrechtelijke mogelijkheden van de regeling beperkt anonieme getuige (ex art. 190 lid 3 Sv/ art 290 lid 1 Sv) en de regeling bedreigde getuige (ex artikel 226a e.v. Sv).³ Het WODC heeft DSP-groep gevraagd een studie te verrichten waarin het wettelijk kader van de beide regelingen wordt beschreven en het gebruik van de regelingen in de praktijk wordt vastgesteld. Dit rapport is de verslaglegging van die studie.

Kanttekening bij de onderzoeksresultaten

Bij de studie moeten twee kanttekeningen worden geplaatst. In de eerste plaats is het gebruik van de regelingen in de praktijk slecht gedocumenteerd. Dat wil zeggen dat binnen de rechterlijke macht geen uniforme en eenduidige registratie plaatsvindt van de toepassing van beide regelingen. Vanwege het ontbreken van cijfers is binnen het onderzoek de afzonderlijke kabinetten rechter-commissaris gevraagd het gebruik van beide regelingen voor het jaar 2011 te schatten. Hoewel de meeste kabinetten aangaven dat de uiteindelijke schatting bij benadering juist of zelfs accuraat was, zijn de cijfers zeker geen absoluut gegeven en kunnen daarom afwijken van de werkelijkheid.

In de tweede plaats moet gewezen worden op het feit dat de regelingen erg weinig gebruikt worden. De ervaringen in het veld zijn zodoende beperkt en vaak fragmentarisch. Binnen de studie zijn respondenten gezocht die naar verhouding veel ervaring hadden met de regelingen. Met die ervaring waren zij niet representatief ten aanzien van het onderwerp van deze studie. Vanwege deze selectiviteit moet voor lief worden genomen dat niet alle ervaringen die in deze studie beschreven staan generaliseerbaar zijn voor de Nederlandse rechtspraak.

Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt de verantwoording van de onderzoeksaanpak gegeven. In het derde hoofdstuk komt het wettelijk kader aan bod. In het vierde en vijfde hoofdstuk wordt de rechtspraak van de regeling bedreigde getuigen respectievelijk de regeling beperkt anonieme

Noot 3 Zoals bekend biedt de praktijk meer mogelijkheden tot het afleggen van een (beperkt) anonieme verklaring. Het gaat daarbij om de mogelijkheid tot domiciliekeuze bij het afleggen van een verklaring of het doen van een aangifte of het melden van een strafbaar feit via Meld Misdaad Anoniem. Deze beide mogelijkheden zijn echter al eerder onderzocht (onder andere via de inspectie OOV).

getuige beschreven. In het zesde hoofdstuk tenslotte trekken we de belangrijkste conclusies.

2 Onderzoeksverantwoording

In dit hoofdstuk worden het doel, de onderzoeksvragen en de uitvoering van het onderzoek beschreven en gaan we in op de beperkingen van de studie.

2.1 Doel- en probleemstelling

Deze studie had tot doel om met name cijfermatig inzicht te verschaffen in het gebruik van de regelingen van de beperkt anonieme getuige (art. 190 lid 3 en 290 lid 1 Sv) en de bedreigde getuige (art. 226ae.v. Sv) over de periode van 1 januari 2010 tot heden, teneinde de Tweede Kamer hierover te informeren. Deze doelstelling resulteerde in de volgende probleemstelling:

Hoe vaak en op welke wijze wordt van de regelingen met betrekking tot de beperkt anonieme getuige (art. 190 lid 3 en 290 lid 1 Sv) en de bedreigde getuige (art. 226a e.v. Sv) in de praktijk gebruik gemaakt?

De probleemstelling is voor deze studie nader geoperationaliseerd in de volgende onderzoeksvragen:

- a Hoe ziet het juridische kader van beide regelingen eruit en wat zijn de juridische mogelijkheden en beperkingen van de regelingen voor de bewijsvoering in het strafproces?

Voor wat betreft de regeling beperkt anonieme getuige

- b Hoe vaak en op welke wijze wordt van de regeling van de beperkt anonieme getuige (art. 190 lid 3 Sv/ art 290 lid 1 Sv) in de praktijk gebruik gemaakt?

Specificaties strafzaak

- a Wat is het grondfeit waarvoor de verdachte wordt vervolgd?

Reden voor (aanvraag) anonimiteit getuige

- b Wat is voor de getuige/het slachtoffer de reden om anoniem te willen worden gehoord?
- c Is er een toezegging gedaan door de OvJ?
- d Wat is de reden voor toekenning van de status van beperkt anonieme getuige?
- e Indien de status van beperkt anonieme getuige niet wordt verleend, wat is daarvan de reden?

Verhoorsituatie

- f Wat is het gevolg van het niet verlenen van de status van anonieme getuige voor de strafzaak? Wordt de getuige desondanks toch gehoord door de R-C (eventuele met beschermende maatregelen)?
- g Krijgt de raadsman van de verdachte de mogelijkheid om de beperkt anonieme getuige vragen

te stellen dan wel op andere wijze de betrouwbaarheid van de verklaring toetsen? Op welke wijze?

Bewijsvoering

- h In geval van een bewezenverklaring: is de verklaring van de getuige gebruikt voor het bewijs in de strafzaak? En zo ja, in welke mate steunde de bewezenverklaring op deze verklaring?*
- i In geval van een vrijspraak: is uit het vonnis op te maken dat de vrijspraak verband houdt met de inhoud en de bewijswaarde van de getuigenverklaring?*

Voor wat betreft de regeling bedreigde getuige

- c Hoe vaak en op welke wijze wordt van de regeling van de bedreigde getuige (art. 226a e.v. Sv) in de praktijk gebruik gemaakt?*

Hierbij zijn de volgende deelvragen van belang:

Specificaties strafzaak

- d Wat is het grondfeit waarvoor de verdachte wordt vervolgd (NB binnen de context van art. 344aSv)?*

Reden voor (aanvraag) anonimiteit getuige

- e Wat is voor de getuige/het slachtoffer de reden om anoniem te willen worden gehoord?*
- f Is er een toezegging gedaan door de OvJ?*
- g Wat is de reden voor toekenning van de status bedreigde getuige?*
- h Indien de status van bedreigde getuige niet wordt verleend, wat is daarvan de reden?*
- i Wordt er appèl ingesteld tegen de statusbeschikking (toe- of afwijzend) ex art. 226a Sv?*

Verhoorsituatie

- j Wat is het gevolg van het niet verlenen van de status van bedreigde getuige voor de strafzaak? Wordt de getuige desondanks toch gehoord door de R-C (eventueel met beschermende maatregelen)?*
- k Krijgt de raadsman van de verdachte de mogelijkheid om de bedreigde getuige vragen te stellen? Op welke wijze?*

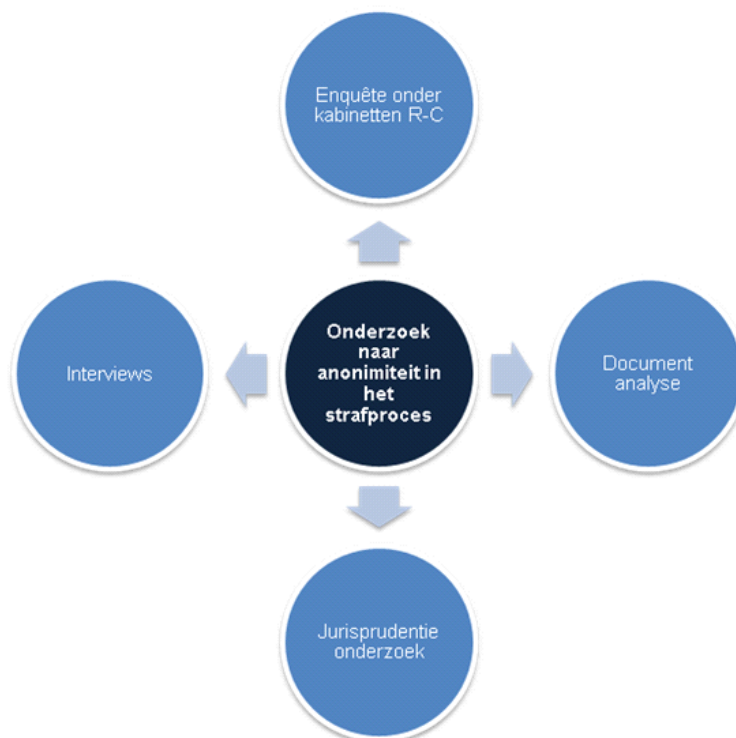
Bewijsvoering

- l In geval van een bewezenverklaring: is de verklaring van de getuige gebruikt voor het bewijs in de strafzaak? En zo ja, in welke mate steunde de bewezenverklaring op deze verklaring?*
- m In geval van een vrijspraak: is uit het vonnis op te maken dat de vrijspraak verband houdt met de inhoud en de bewijswaarde van de getuigenverklaring?*

2.2 Methode van onderzoek

In deze paragraaf worden de verschillende methoden van onderzoek (zoals weergegeven in figuur 2.1) apart beschreven.

Figuur 2.1 Onderzoeksmethoden



2.3 Wettelijk kader (documentenanalyse en jurisprudentieonderzoek)

Een belangrijk onderdeel van de studie bestond uit het beschrijven van het wettelijk kader. Voor dit doel is zowel Europese als nationale jurisprudentie geraadpleegd. Rechtspraak van het EHRM is gevonden via de database van het EHRM: HUDOC. Nederlandse jurisprudentie is via de jurisprudentiedatabase van de Raad voor de Rechtspraak opgezocht die via <http://zoeken.rechtspraak.nl/default.aspx> toegankelijk is voor externen.⁴ Binnen het systeem is geen selectie criterium beschikbaar waarmee op voorhand relevante zaken geselecteerd kunnen worden.

Noot 4 De database is niet uitputtend, in de zin dat zij niet alle gerechtelijke uitspraken bevat. Of een zaak via deze database beschikbaar komt hangt af van het beleid van de rechtbanken en gerechtshoven (zie: <http://www.rechtspraak.nl/Uitspraken-en-Registers/uitspraken/Selectiecriteria/Pages/default.aspx>).

Via de zoekmodule is daarom binnen het domein 'strafrecht' gezocht op gerechtelijke uitspraken in de periode 1 januari 2010 tot 1 juni 2012 die de volgende woorden (tekststrings) bevatten:

Tabel 2.1 Aantal uitspraken waarin de gehanteerde zoektermen voorkomen (periode 1 januari 2010 – 1 juni 2012)

Zoekterm	Totaal aantal uitspraken
'bedreigde getuige'	30
'bedreigde getuigen'	11
'anonieme getuige'	48
'anonieme getuigen'	9
'beperkt anonieme getuige'	7
'beperkt anonieme getuigen'	1
'anonimiteit'	17
'beperkte anonimiteit'	8
'beperkt anoniem'	2
190 Sv	54
226a Sv	19
344a Sv	13
Totaal	219

Het aantal van 219 uitspraken in tabel 2.1 betrof echter niet 219 unieke gevallen. De meeste vonnissen werden namelijk onder twee of meer noemers gevonden in de database. Ook bevatte een zaak soms meerdere uitspraken (bijvoorbeeld tussenvonnissen) of bleek een zaak bij nadere bestudering geen betrekking te hebben op het gebruik van één of beide te onderzoeken regelingen. Uiteindelijk resteerden 22 unieke zaken die voor de beschrijving van het wettelijk kader zijn gebruikt. In onderstaand overzicht wordt de verdeling van deze zaken over de verschillende arrondissementen weergegeven.

Tabel 2.2 Aantal onderzochte uitspraken per arrondissement

Arrondissement	Aantal onderzochte uitspraken
Rechtbank Amsterdam	5
Rechtbank Utrecht	5
Rechtbank 's-Gravenhage	3
Rechtbank Zwolle	2
Rechtbank Roermond	2
Rechtbank Zutphen	1
Rechtbank 's-Hertogenbosch	1
Rechtbank Groningen	1
Rechtbank Arnhem	1
Rechtbank Alkmaar	1
Totaal	22

Naast jurisprudentie zijn de volgende publicaties geraadpleegd:

- Cleiren, C. P. M. & Verpalen, M.J.M. (red.), *Strafvordering: tekst & commentaar: de tekst van het Wetboek van strafvordering en enkele aanverwante wetten voorzien van commentaar*, Alphen aan de Rijn: Wolters Kluwer 2011
- Mevis, P.A.M., Boksem, J., Reintjes, J.M. en Vegter P.C., (red.) *Handboek Strafzaken*, Alphen aan de Rijn: Wolters Kluwer (losbladig)

- Kampen, P.T.C. van; Strien, A.L.J. van; Bruijn-Luckers, M.L.C.C.; de; Knobbout, G. ; Wal, A.E. van der, *Commentaar Strafvordering. Vooronderzoek & Eindonderzoek*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2011.
- Groenhuijsen, M.S., de Roos, Th. A. de en Kristen, F.G.H.(red), *Wetboek van Strafvordering/ISS, losbladig commentaar*, Deventer: Kluwer (losbladig)

In het betreffende hoofdstuk wordt in de voetnoten de aangehaalde bron steeds vermeld.

2.4 Enquête kabinetten rechter-commissaris

Hoofddoel van de studie was om cijfermatig inzicht te krijgen in de mate waarin de regelingen gebruikt worden. In de praktijk bleek dit doel moeilijk te realiseren. Reden hiervoor was dat het gebruik van de regelingen nergens centraal en systematisch geregistreerd wordt. Dat wil zeggen dat in geen van de registratiesystemen die binnen de rechterlijke macht gebruikt worden zaken zodanig uniform ingedeeld worden dat direct en uitputtend alle zaken geïdentificeerd kunnen worden waar één of beide regelingen aan de orde waren.

Zelfs de kabinetten rechter-commissaris, die als enige partij bij alle vorderingen tot het gebruik van één of beide regelingen betrokken was, bleken geen cijfers beschikbaar te hebben. Om toch een indicatie te krijgen van het aantal keer dat jaarlijks gebruik wordt gemaakt van de regeling, is in nauw overleg met de Begeleidingscommissie (zie bijlage 1) een vragenlijst opgesteld die, na instemming van de Raad voor de Rechtspraak, aan alle kabinetten rechter-commissaris is verzonden. In deze vragenlijst werd naast het aantal ook gevraagd naar het soort zaken waarin de regelingen een rol speelden en naar achterliggende motivatie voor het al dan niet toekennen van de vorderingen.

De vragenlijst werd in eerste instantie niet ingevuld door de kabinetten rechter-commissaris; enerzijds omdat de rechters-commissarissen inschatten dat aan het beantwoorden van de vragen mogelijke veiligheidsrisico's voor de beperkt anonieme en bedreigde getuige zouden kunnen kleven, anderzijds omdat de vragen te uitvoerig waren en niet op basis van de bij de kabinetten rechter-commissaris beschikbare informatie beantwoord zouden kunnen worden.

Naar aanleiding van deze reactie op de enquête is de voorzitter van het Landelijke overleg van Coördinerende rechters-commissarissen gevraagd toe te treden tot de Begeleidingscommissie. Vanuit het perspectief van de rechters-commissarissen heeft hij de vragenlijst ingekort zodat beantwoording eenvoudiger zou kunnen geschieden (zie bijlage 2 voor de definitieve vragenlijst). Deze vragenlijst is opnieuw verspreid onder de kabinetten rechter-commissaris. Na drie rappelrondes was het eindresultaat als volgt:

Tabel 2.3 response

(deels) beantwoord	Niet beantwoord
's-Hertogenbosch	Alkmaar
Amsterdam	Almelo
Arnhem	Middelburg
Haarlem	
Utrecht	
Rotterdam	
Groningen	
's-Gravenhage	
Breda	
Zwolle-Lelystad	
Zutphen	
Dordrecht	
Maastricht / Roermond	
Leeuwarden	
Assen	

Hoewel de overgrote meerderheid van de kabinetten rechter-commissaris uiteindelijk een vragenlijst retourneerde, waren lang niet alle vragen ingevuld. Alleen de vraag naar het aantal keer dat van de regelingen gebruik gemaakt was in 2011, werd door alle responderende kabinetten rechter-commissaris beantwoord.

Om een indruk te krijgen van de betrouwbaarheid van de schatting is gevraagd aan te geven hoe betrouwbaar de gegeven antwoorden waren en hoe de antwoorden tot stand zijn gekomen.⁵ Dit leverde het volgende resultaat op:

Tabel 2.4 Betrouwbaarheid

Betrouwbaarheid cijfers	Aantal kabinetten rechter-commissaris
Accuraat	3
Bij benadering juist	7
Grove schatting	3
Onbekend/geen antwoord	2
Totaal	15

Op basis van het bovenstaande overzicht moet geconcludeerd worden dat de gepresenteerde cijfers geen absoluut gegeven zijn en daarom kunnen afwijken van de werkelijkheid. Wel moet bij deze beperking worden aangetekend dat deze cijfers, gelet op de beschikbare middelen en de beoogde doorlooptijd van de studie, het hoogst haalbare resultaat zijn.

2.5 Interviews

Binnen de studie is één groepsinterview met acht coördinerendrechters-commissarissen afgenomen. Daarnaast zijn interviews afgenomen met twee zittingsrechters, twee strafrechtadvocaten en twee officieren van justitie. Voor iedere respondentengroep werd een aparte vragenlijst opgesteld, die ter beoordeling aan de begeleidingscommissie is voorgelegd. De lijsten

Noot 5 De meeste kabinetten rechter-commissaris gaven aan dat zij de gegevens ingeschat hadden op basis van eigen ervaring en door overleg met collega's/administratie van hetzelfde kabinet.

werden ter voorbereiding op het interview aan de respondenten toegestuurd. Na afloop van het interview – dat gemiddeld 1,5 uur duurde – werd een verslag gemaakt dat ter aanvulling en accordering aan de respondent werd overlegd.

Binnen Nederland hebben maar weinig personen ervaring met het gebruik van de regelingen. Om die reden is bij de selectie van de zes respondenten als volgt te werk gegaan: de zittingsrechters zijn door de leden van de begeleidingscommissie aangedragen. Bij de Nederlandse orde van advocaten zijn de namen gevraagd van strafrechtadvocaten die ruime ervaring hadden met het gebruik van de regelingen. Dit leverde twee namen op. Via het Parket Generaal zijn twee officieren van justitie aangedragen die ruime ervaring met de regeling hadden.

3 Wettelijk kader

Dit hoofdstuk is opgesteld door mr. dr. Wilma Dreissen, universitair hoofddocent van de Open Universiteit

In dit hoofdstuk wordt het wettelijk kader van de regelingen met betrekking tot het gebruik van de verklaringen van beperkt anonieme getuige en bedreigde getuige geschetst. Deze beschrijving beperkt zich niet tot beide regelingen maar plaatst deze in het bredere perspectief van het gebruik van anonieme verklaringen in het licht van artikel 6 EVRM.

3.1 De aanloop naar de huidige wettelijke regeling

Op 1 februari 1994 is de Wet getuigenbescherming in werking getreden.⁶ Deze wet heeft het Wetboek van Strafvordering op een aantal punten gewijzigd opdat verklaringen van personen wier identiteit geheim moet blijven onder bepaalde voorwaarden voor het bewijs gebruikt kunnen worden. De noodzaak tot wetswijziging kwam voort uit de rechtspraak van het Europese Hof voor de rechten van de mens. In de zaak Kostovski tegen Nederland had dat Hof geoordeeld dat het gebruik van anonieme verklaringen in die zaak in strijd was met het recht op een fair trial. Het Hof overwoog:

*'In principle, all the evidence must be produced in the presence of the accused at a public hearing with a view to adversarial argument (...). This does not mean, however, that in order to be used as evidence statements of witnesses should always be made at a public hearing in court: to use as evidence such statements obtained at the pre-trial stage is not in itself inconsistent with paragraphs 3 (d) and 1 of Article 6 (art. 6-3-d, art. 6-1) provided the rights of the defence have been respected. As a rule, these rights require that an accused should be given an adequate and proper opportunity to challenge and question a witness against him, either at the time the witness was making his statement or at some later stage of the proceedings (...).'*⁷

Het Hof kwam tot de conclusie dat Kostovski het aan een dergelijke adequate mogelijkheid tot het toetsen van de betrouwbaarheid van de getuige en diens verklaring had ontbroken.

Teneinde te kunnen garanderen dat in de toekomst anoniem bewijsmateriaal wel voor het bewijs zou kunnen worden gebruikt, werd de Wet getuigenbescherming gecreëerd. In deze wet zijn drie verschillende modaliteiten van anoniem bewijsmateriaal opgenomen.

De eerste betreft de figuur van de bedreigde getuige. Om mogelijke strijd met artikel 6 EVRM te voorkomen wordt enerzijds een procedure gecreëerd waarin de noodzaak tot het anoniem horen

Noot 6Wet van 11 november 1993 (getuigenbescherming), *Stb.* 1993, 603 (inwerkingtreding 1 februari 1994).

Noot 7EHMR 20 november 1989, appl. nr. 11454/85 (Kostovski t. Nederland), par. 41.

van een getuige wordt getoetst door de rechter-commissaris en waarin tevens de mogelijkheid is opgenomen dat de verdediging door tussenkomst van de rechter-commissaris alsnog vragen kan stellen aan de getuige. Met dit laatstewordt dustegemoetgekomen aan de eis van het EHRM dat *'an accused should be given an adequate and proper opportunity to challenge and question a witness against him'*. Bovendien bevat de wet aanvullende eisen met betrekking tot het gebruik van de verklaring van de bedreigde getuige (bewijsminima en een extra motiveringseis).

De tweede modaliteit betreft de verklaring van een anonieme persoon niet zijnde een bedreigde getuige. Ten aanzien van deze vorm van anoniem bewijs voorziet de wet niet in een aparte toetsingsprocedure of het creëren van tegenspraak. Wel worden aan de bewijsbestemming bijzonder strenge eisen gesteld (art. 344a lid 3 Sv).

Tot slot bevat de Wet getuigenbescherming de mogelijkheid om bepaalde gegevens van de getuige buiten beeld te houden. In dat laatste geval gaat het om de 'beperkt anonieme getuige'.

In het onderstaande wordt op de drie verschillende vormen van anoniem bewijsmateriaal en de wijze waarop daaraan invulling is gegeven in de rechtspraak nader ingegaan. Eerst wordt kort de rechtspraak van het EHRM met betrekking tot het gebruik van anoniem bewijs en de verenigbaarheid daarvan met artikel 6 lid 3 EVRM besproken. Evident is immers dat dit het kader vormt voor de toelaatbaarheid van het anonieme bewijs, zoals ook uit de totstandkoming van de wet Getuigenbescherming blijkt.

3.2 Het ondervragingsrecht ex art. 6 lid 3 EVRM

In artikel 6 lid 3 onder d EVRM is het recht voor de verdachte neergelegd om getuigen die een belastende verklaring tegen hem hebben afgelegd te kunnen ondervragen. Dat recht is een uitwerking van het in het eerste lid van artikel 6 EVRM opgenomen recht op een 'fair trial'. Het Europese Hof voor de rechten van de mens heeft het recht op het horen van getuigen altijd ruim uitgelegd als het gaat om de vraag wie als getuigen moeten worden aangemerkt. In dat verband is niet de formele kwalificatie (of het bewijsmateriaal een getuigenverklaring in de zin van het nationale recht is) doorslaggevend, maar is de inhoud van de verklaring beslissend. Zo is bijvoorbeeld de verklaring van de getuige afgelegd ten overstaan van de politie naar Nederlands recht te kwalificeren als 'proces-verbaal van een opsporingsambtenaar' en dus niet als getuigenverklaring. Dat laat onverlet dat het EHRM dit als een getuigenverklaring in de zin van art. 6 lid 3 onder d. EVRM beschouwt.⁸

Hoofdgeregeld aangaande het recht van de verdachte om getuigen te horen is dat dat recht moet kunnen worden uitgeoefend tijdens het onderzoek ter terechtzitting:

Noot 8 EHRM 20 november 1989, appl. nr. 11454/85 (Kostovski t. Nederland), par. 40: *'The Court notes that only one of the authors of the statements - namely the person whose statements were read out at the trial - was, under Netherlands law, regarded as a 'witness' (...). However, in view of the autonomous interpretation to be given to this term (...) both authors should be so regarded for the purposes of Article 6 § 3 (d) (art. 6-3-d) of the Convention, since the statements of both of them, whether read out at the trial or not, were in fact before the court and were taken into account by it.'*

'In principle, all the evidence must be produced in the presence of the accused at a public hearing with a view to adversarial argument'.

Het recht om getuigen te kunnen ondervragen kan echter om diverse redenen in het gedrang komen. Te denken valt bijvoorbeeld aan getuigen die niet (meer) beschikbaar zijn om vragen te beantwoorden, bijvoorbeeld omdat hun verblijfplaats onbekend is, omdat zij in het buitenland verblijven en het juridisch niet mogelijk is om ze als getuigen naar Nederland te halen, of in het buitenland te ondervragen, of omdat ze ondertussen zijn overleden. Een tweede reden voor het niet effectief kunnen ondervragen van getuigen kan gelegen zijn in de bijzondere positie van de getuige. Een positie die met zich brengt dat de getuige een beroep kan doen op zijn verschoningsrecht. Weliswaar kan de getuige dan worden opgeroepen, maar het verkrijgen van antwoorden op de gestelde vragen stuit dan af op het beroep op het verschoningsrecht.⁹

Tot slot kan het ondervragingsrecht in gedrang komen omdat dat recht moet worden afgezet tegen de belangen van de getuige in kwestie. In de Doorson-zaak overwoog het EHRM in dit verband:

*'It is true that Article 6 (...) does not explicitly require the interests of witnesses in general, and those of victims called upon to testify in particular, to be taken into consideration. However, their life, liberty or security of person may be at stake, as may interests coming generally within the ambit of Article 8 of the Convention (art. 8). Such interests of witnesses and victims are in principle protected by other, substantive provisions of the Convention, which imply that Contracting States should organise their criminal proceedings in such a way that those interests are not unjustifiably imperilled. Against this background, principles of fair trial also require that in appropriate cases the interests of the defence are balanced against those of witnesses or victims called upon to testify.'*¹⁰

Zo kan het voor de getuige erg belastend zijn om nogmaals te moeten verklaren over het feit en dreigt het gevaar van de zogeheten 'secundaire victimisatie'. Te denken valt dan aan slachtoffers van gewelds- of zedendelicten.¹¹ In deze categorie waarin de belangen van de verdachte en getuige tegen elkaar moeten worden afgewogen, vallen ook de bedreigde getuigen. Deze getuigen wensen niet te verklaren omdat zij bevreesd zijn dat daardoor hun identiteit bekend wordt bij de verdachte en deze mogelijk represaillemaatregelen tegen hen zal (laten) ondernemen. Het EHRM erkent in zijn rechtspraak – zoals onder andere blijkt uit de hierboven opgenomen passage uit de uitspraak in de zaak Doorson – dat het ondervragingsrecht van de verdediging niet absoluut is. Er zijn redenen die kunnen maken dat het ondervragingsrecht niet of niet in volle omvang ter zitting kan worden gerealiseerd. Dat neemt niet weg dat het onderliggende principe is dat de verdachte een adequate mogelijkheid moet krijgen om de juistheid en de betrouwbaarheid van de tegen hem afgelegde verklaringen op enig moment in de procedure te kunnen toetsen door de getuigen te (laten) ondervragen. Voor zover dat niet kan op de openbare zitting, moet dat

Noot 9 Zie bijvoorbeeld EHRM 24 november 1986, appl. nr. 9120/80 (Unterpertinger t. Oostenrijk) en EHRM 10 juli 2012, appl.nr. 29353/06 (Vidgen t. Nederland).

Noot 10 EHRM 26 maart 1996, appl. nr. 20524/92 (Doorson t. Nederland) par. 70.

Noot 11 Zie bijvoorbeeld EHRM 20 december 2001, appl. nr. 33900/96 (P.S. t. Duitsland), EHRM 2 juli 2002, appl. nr. 34209/96 (S.N. t. Zweden) en EHRM 10 november 2005, appl.nr. 54789/00 (Bocos-Cuesta t. Nederland).

ondervragingsrecht dus elders worden gerealiseerd. Het gaat er om dat de procedure in zijn geheel als 'fair' kan worden gekwalificeerd. Dat laatste houdt dus ook in dat eventuele tekortkomingen in een bepaalde fase van het proces kunnen worden gecompenseerd door in een andere fase van het geding aanvullende voorzieningen te treffen.

In de in 2011 gewezen uitspraak van het EHRM (de Grote Kamer) in de zaken Tahery en Al-Khawaja¹² heeft het Hof aangegeven welke stappen in de beoordeling of in een gegeven geval sprake is van een schending van artikel 6 EVRM moeten worden genomen. De uitspraken in deze zaken hebben geen betrekking op anoniem getuigenbewijs maar zijn daarvoor wel relevant. Het onderliggende principe van artikel 6 EVRM, namelijk dat de verdachte een adequate mogelijkheid moet worden geboden om de juistheid en de betrouwbaarheid van tegen hem aangedragen verklaringen te kunnen toetsen, geldt immers ook voor het gebruik van anonieme verklaringen. In de woorden van het EHRM:

*'While the problems raised by anonymous and absent witnesses are not identical, the two situations are not different in principle, since, as was acknowledged by the Supreme Court, each results in a potential disadvantage for the defendant. The underlying principle is that the defendant in a criminal trial should have an effective opportunity to challenge the evidence against him. This principle requires not merely that a defendant should know the identity of his accusers so that he is in a position to challenge their probity and credibility but that he should be able to test the truthfulness and reliability of their evidence, by having them orally examined in his presence, either at the time the witness was making the statement or at some later stage of the proceedings.'*¹³

In de zaken Al-Khawaja&Tahery geeft het EHRM vrij duidelijk aan welke factoren een rol spelen bij de beantwoording van de vraag of het ondervragingsrecht van de verdediging is geschonden, te weten:

- 1 Is er een goede reden voor het niet horen van de getuige of het niet prijsgeven van zijn identiteit?
- 2 Rust de bewezenverklaring ter zake van elk feit alleen of in belangrijke mate op de verklaring van de niet gehoorde getuige? en
- 3 Zijn er voldoende compenserende maatregelen geboden?

Het eerste punt – is er een goede reden voor het niet horen van de getuige – wordt thans nadrukkelijk als beginpunt van de toetsing genomen. Voor zover die reden niet blijkt of onvoldoende is komen vast te staan dat er een rechtvaardiging is voor het niet horen van de getuige, zal dit tot schending van artikel 6 EVRM leiden.

Voor de punten 2 en 3 is dat niet zo evident. Waar het EHRM in eerdere rechtspraak oordeelde dat het enkele feit dat de bewezenverklaring alleen of in belangrijke mate steunde op de verklaring van de niet gehoorde getuige al voldoende was voor het aannemen van een schending van art. 6 EVRM, ziet het Hof nu aanleiding om op dit punt flexibeler te zijn. Dit is namelijk afhankelijk van de mate waarin de verdediging gecompenseerd is voor het ontbreken van het ondervragingsrecht of

Noot 12EHRM 15 december 2011, appl. nrs. 26766/05 and 22228/06 (Al-Khawaja&Tahery t. V.K.).

Noot 13EHRM 15 december 2011, appl. nrs. 26766/05 and 22228/06 (Al-Khawaja&Tahery t. V.K.), par. 127.

het anderszins kunnen toetsen van de betrouwbaarheid van de verklaring van de niet-gehoorde getuige. Het EHRM overwoog:

*'The question in each case is whether there are sufficient counterbalancing factors in place, including measures that permit a fair and proper assessment of the reliability of that evidence (i.e. sole and decisive evidence, wd) to take place. This would permit a conviction on such evidence (i.e. sole and decisive evidence, wd) only if it is sufficiently reliable given its importance in the case.'*¹⁴

In de onlangs door het EHRM gegeven beslissing in een zaak tegen Nederland heeft het EHRM deze uitgangspunten herhaald. In de zaak Vidgen tegen Nederland komt het EHRM tot het oordeel dat de bewezenverklaring – waar het de vraag betrof of verdachte opzettelijk verdovende middelen had uitgevoerd – alleen was gebaseerd op de verklaring van getuige M. Aangezien de verdediging geen mogelijkheid had gehad om deze getuige, die zich beriep op zijn verschoningsrecht, effectief te kunnen ondervragen was, naar het oordeel van het EHRM artikel 6 lid 3 onder de EVRM geschonden.¹⁵

3.3 Art. 6 EVRM en het gebruik van anoniem bewijs

Het EHRM heeft al in de Kostovski-zaak aangegeven dat het gebruik van anoniem bewijs niet per definitie in strijd hoeft te zijn met art. 6 EVRM.¹⁶ Het bestrijden van bepaalde vormen van (georganiseerde) misdaad kan met zich brengen dat naar dergelijke verstreckende maatregelen wordt gegrepen. Echter, die maatregelen mogen nooit zo ver gaan dat daarmee *'the interest of everybody in a civilised society in a controllable and fair judicial procedure'*¹⁷ teniet wordt gedaan. De verdediging zal dus de mogelijkheden moeten behouden om het bewijsmateriaal te toetsen. Bij de vraag of het ondervragingsrecht van de verdediging moet worden gerespecteerd zal een afweging moeten worden gemaakt met de belangen van andere betrokkenen. Bij die afweging van belangen spelen ook als het gaat om het gebruik van anoniem bewijsmateriaal de hierboven in de zaak Al-Khawaja & Tahery genoemde facetten een rol, zoals ook onlangs door het EHRM is bevestigd.¹⁸ De factor 'of de bewezenverklaring alleen of in belangrijke mate op het anonieme bewijsmateriaal steunt' en de factor 'welke compensatie de verdediging is geboden' moeten zoals bleek uit de zaak Tahery & Al Khawaja als communicerende vaten worden beschouwd. De beoordeling is in belangrijke mate afhankelijk van de concrete feiten en omstandigheden in de zaak. In de onlangs gewezen niet-ontvankelijkheidsbeslissing in de zaak Ellis, Simms & Martin tegen het Verenigd Koninkrijk oordeelde het EHRM dat de beslissing van in de strafzaak tegen de klager weliswaar in belangrijke mate berustte op de verklaring van ene 'Mark Brown', maar dat er voldoende compenserende maatregelen waren genomen die een eerlijke en juiste beoordeling van de betrouwbaarheid van die anonieme verklaring konden garanderen. Daarbij wees het EHRM onder andere op het feit dat de getuige ter zitting was gehoord en daarbij direct zichtbaar was en zonder stemvervorming te horen was voor de leden van de jury, de zittingsrechter en de raadsman en de officier van justitie. De jury was gewezen op de beperkingen waaronder de verdediging

Noot 14 EHRM 15 december 2011, appl. nrs. 26766/05 and 22228/06 (Al-Khawaja & Tahery t. V.K.), par. 147.

Noot 15 EHRM 10 juli 2012, appl. nr. 29353/06 (Vidgen t. Nederland).

Noot 16 EHRM 20 november 1989, appl. nr. 11454/85 (Kostovski t. Nederland), par. 44.

Noot 17 EHRM 20 november 1989, appl. nr. 11454/85 (Kostovski t. Nederland), par. 44.

Noot 18 EHRM 10 april 2012, appl. nr. 46099/06 en 46699/06 (Ellis Simms en Martin t. Verenigd Koninkrijk).

moest werken nu zij niet op de hoogte waren van de identiteit van de getuige én op de noodzaak van de aanwezigheid van onafhankelijk bewijs buiten de anonieme verklaring. Bovendien waren er ten aanzien van de achtergrond van de getuige en zijn mogelijke motieven om te liegen voldoende feiten bekend gemaakt, die het voor de verdediging mogelijk maakten om op een uitgebreide en effectieve manier de getuige te ondervragen.¹⁹

Over de vraag naar de noodzaak van het niet (ter zitting) kunnen horen van de getuige kan in algemene zin wel iets meer gezegd worden. Die noodzaak is ten aanzien van de anonieme getuigen natuurlijk gelegen in het garanderen van die anonimiteit. Het EHRM erkent dat er redenen kunnen zijn op grond waarvan het achterhouden van de identiteit van de getuige gerechtvaardigd is, maar stelt wel de eis dat het oordeel op dit punt nadrukkelijk gemotiveerd wordt. In de zaak Van Mechelen tegen Nederland kwam het EHRM tot het oordeel dat de op dit punt gegeven argumentatie niet overtuigend was:

*'Nor is the Court persuaded that the Court of Appeal made sufficient effort to assess the threat of reprisals against the police officers or their families. It does not appear from that court's judgment that it sought to address the question whether the applicants would have been in a position to carry out any such threats or to incite others to do so on their behalf. Its decision was based exclusively on the seriousness of the crimes committed (...). In this connection, it is to be noted that Mr Engelen, a civilian witness who in the early stages of the proceedings had made statements identifying one of the applicants as one of the perpetrators, did not enjoy the protection of anonymity and it has not been claimed that he was at any time threatened.'*²⁰

In de zaak Visser tegen Nederland meende het EHRM eveneens dat de noodzaak van het niet prijsgeven van de identiteit van de getuige onvoldoende was toegelicht:

*'The investigating judge apparently took into account the reputation of the co-accused in general, but his report does not show how he assessed the reasonableness of the personal fear of the witness either as this had existed when the witness was heard by police or when s/he was heard by the investigating judge nearly six years later. Neither did the Court of Appeal carry out such an examination into the seriousness and well-foundedness of the reasons for the anonymity of the witness when it decided to use the statement made before the investigating judge in evidence against the applicant. In these circumstances the Court is not satisfied that the interest of the witness in remaining anonymous could justify limiting the rights of the defence to the extent that they were limited.'*²¹

Hieruit volgt dat het EHRM eist dat de angst voor represailles niet enkel afhankelijk kan zijn van de wijze waarop de getuige in kwestie dat ervaart. Er moeten concrete en objectieve aanwijzingen zijn die maken dat die angst reëel is:

Noot 19 EHRM 10 april 2012, appl. nr. 46099/06 en 46699/06 (Ellis Simms en Martin t. Verenigd Koninkrijk), par. 82-88.

Noot 20 EHRM 23 april 1997, appl.nrs 21363/93, 21364/93, 21427/93 and 22056/93 (Van Mechelen t. Nederland), par. 61.

Noot 21 EHRM 14 februari 2002, appl. nr. 26668/95 (Visser t. Nederland), par. 47-48.

'This does not mean, however, that any subjective fear of the witness will suffice. The trial court must conduct appropriate enquiries to determine first, whether or not there are objective grounds for that fear, and, second, whether those objective grounds are supported by evidence'.²²

In de zaak Kok tegen Nederland acht het Hof die wel aanwezig:

'In the circumstances of the present case, which include the fact that the applicant was reasonably suspected (and later convicted) of membership of a criminal organisation involving itself in very serious drugs and firearms offences and the fact that the applicant was armed with a loaded pistol at the time of his arrest, the Court considers that the applicant could reasonably have expected to be perceived as a threat by persons aware of his dealings. It cannot therefore be said that the Netherlands courts acted unreasonably by refusing to release any further information to him, or that their refusal was arbitrary. Accordingly there were sufficient reasons for keeping secret the identity of the informant'.²³

3.4 De Nederlandse regelingen

Zoals in de inleiding is aangegeven kent de Nederlandse wetgeving sinds de introductie van de Wet getuigenbescherming drie vormen van anoniem bewijs, te weten: de verklaring van de bedreigde getuige afgelegd bij de rechter-commissaris, de schriftelijke verklaring van een anonieme getuige afgelegd bij de politie of elders en de verklaring van de getuige met beperkte anonimiteit. Op deze drie verschillende vormen wordt in het onderstaande nader ingegaan. Daarbij zal telkens worden ingegaan op de drie aspecten die ook het EHRM in de zaak Al-Khawaja&Tahery heeft genoemd als zijnde relevant voor de beoordeling of het gebruik van anoniem bewijs in overeenstemming is met art. 6 lid 3 onder d EVRM: 1) is het noodzakelijk de getuige anoniem en dus niet ter zitting te horen; 2) in hoeverre steunt de bewezenverklaring alleen of in belangrijke mate op de verklaring van de anonymus en 3) op welke wijze zijn de beperkingen om de getuige (volledig) te kunnen ondervragen en aldus de betrouwbaarheid te kunnen toetsen, gecompenseerd. De laatste eis komt men als zodanig in de Nederlandse wettelijke regelingen met betrekking tot het anonieme bewijs niet tegen, maar is een uitvloeisel van de hierboven besproken rechtspraak van het EHRM.

3.4.1 De bedreigde getuige

De meest vergaande mogelijkheid tot afscherming van de identiteit van een getuige en het gebruik van diens verklaring voor het bewijs ligt besloten in de rechtsfiguur van de 'bedreigde getuige'. Het gaat dan om een getuige die door de rechter-commissaris als zodanig is aangemerkt en die vervolgens met inachtneming van de daarvoor in de wet gestelde eisen is gehoord. De aldus verkregen verklaring kan voor het bewijs worden gebruikt indien aan bepaalde nadere voorwaarden is voldaan. Aldus is een wettelijk systeem gecreëerd waarbij het gebruik van het anonieme bewijs in verschillende fasen is gereguleerd.

Noot 22EHRM 15 december 2011, appl. nrs. 26766/05 and 22228/06 (Al-Khawaja&Tahery t. V.K.), par. 124.

Noot 23EHRM 4 juli 2000, appl. nr. 43149/98 (Kok t. Nederland) (niet-ontvankelijkheidsbeslissing).

De eerste fase betreft dan de statusverlening door de rechter-commissaris, waarbij ook vooral de in het kader van het EVRM relevante vraag speelt of het noodzakelijk is dat de getuige anoniem blijft. De tweede fase betreft het horen van de getuige door de rechter-commissaris – de fase van de bewijsverkrijging – die met name van belang is om te bepalen of in de zin van art. 6 EVRM er voldoende compensatie is geboden aan de verdediging ten einde het bewijsmateriaal op zijn betrouwbaarheid te kunnen toetsen. Tot slot de fase van de bewijswaardering door de zittingsrechter; in hoeverre waarborgt de wettelijke regeling dat een bewezenverklaring niet alleen (of in belangrijke mate) steunt op anoniem bewijsmateriaal.

De procedure tot verlening van de status van bedreigde getuige

Zoals uit de rechtspraak van het EHRM volgt, zal op enig moment in de strafprocedure moeten worden getoetst of het noodzakelijk is dat een getuige anoniem moet worden gehoord. In Nederland is er voor gekozen om daarvoor een aparte procedure te creëren, die op dit moment nog is ingebed in het gerechtelijk vooronderzoek. Ingevolge artikel 226a Sv is het de rechter-commissaris die oordeelt over de vraag of een getuige als 'bedreigde getuige' kan worden aangemerkt. Hij beveelt dan dat de identiteit van de getuige ter gelegenheid van het verhoor verborgen blijft. Hij kan daartoe overgaan op initiatief van het Openbaar Ministerie, de verdediging of de getuige zelf. In voorkomende gevallen zou hij ook ambtshalve kunnen besluiten om de getuige als 'bedreigde getuige' aan te merken.

Exclusieve bevoegdheid van de rechter-commissaris

Uitgangspunt van de Nederlandse regeling ten aanzien van de bedreigde getuige is dat de rechter-commissaris als enige bevoegd is om te bepalen of een getuige als bedreigde getuige kan worden aangemerkt. Dat blijkt ook uit definitiebepaling opgenomen in art. 136c Sv: 'Een bedreigde getuige is een getuige ten aanzien van wie door de rechter op grond van artikel 226a Sv bevel is gegeven dat ter gelegenheid van het verhoor zijn identiteit verborgen wordt gehouden'. Uit de verwijzing naar art. 226a Sv volgt dat de rechter-commissaris de getuige de status van 'bedreigde getuige' kan verlenen. Op het uitgangspunt dat alleen de rechter-commissaris bevoegd is een getuige als bedreigde getuige aan te wijzen, is een uitzondering, namelijk in die gevallen waarin tegen de afwijzing van een statusverlening hoger beroep is ingesteld. Voor zover het gerecht in hoger beroep van mening is dat die afwijzing op onvoldoende gronden steunt, kan zij op grond van art. 448 Sv alsnog bevelen dat de identiteit van de getuige ter gelegenheid van het verhoor verborgen zal blijven.²⁴

Buiten de rechter-commissaris en de instantie die in hoger beroep oordeelt over de statusverlening is er geen andere instantie die tot toekenning van de status kan beslissen. Dat geldt in het bijzonder voor de zittingsrechter. Hij is daarvan uitdrukkelijk uitgesloten. Het beginsel van 'interne openbaarheid' verzet zich daartegen. Het zou immers betekenen dat de zittingsrechter op de hoogte geraakt van de identiteit van de getuige, terwijl de verdediging van die informatie verstoken blijft.²⁵

Noot 24Rb Amsterdam 4 februari 2010, *NbSr* 2010, 287 (Passage-zaak) en *Kamerstukken II* 1991/92, 22483, nr. 3, p. 43.

Noot 25*Kamerstukken II* 1991/92, 22483, nr. 3, p. 14.

Voor zover de zittingsrechter van mening is dat naar aanleiding van een verzoek van de verdediging of een vordering van de officier van justitie een getuige ter zitting moet worden gehoord en ter zitting het vermoeden rijst dat deze getuige alleen zou willen verklaren indien zijn identiteit verborgen blijft, kan de zittingsrechter niet zelf de status van bedreigde getuige aan deze getuige toekennen en hem in die hoedanigheid horen.²⁶ De zittingsrechter zal dan de zaak moeten verwijzen naar de rechter-commissaris, opdat deze kan beoordelen of de getuige als bedreigde getuige kan worden aangemerkt. Het verhoor zal vervolgens ook ten overstaan van de rechter-commissaris plaats vinden.

Het is evenmin aan de zittingsrechter om het oordeel van de rechter-commissaris te toetsen. De Hoge Raad overwoog op dit punt: *'de wetgever (heeft, wd) de beantwoording van de vraag of een getuige terecht als een bedreigde getuige in de zin van art. 226a Sv is aangemerkt, (...) willen onttrekken aan het oordeel van de zittingsrechter'*. Dat uitgangspunt leidt slechts uitzondering indien aan de wijze van totstandkoming of aan de inhoud van een door de rechter ingevolge art. 226a en/of 226b Sv gegeven bevel zodanige fundamentele gebreken kleven dat gebruikmaking door de zittingsrechter van de resultaten van het nadien op de voet van art. 226d Sv afgenomen verhoor van deze getuige, zou indruisen tegen het recht van de verdachte op een eerlijk proces zoals gewaarborgd in art. 6 EVRM.²⁷ In dat geval moet de verklaring van de bedreigde getuige worden uitgesloten van het bewijs.²⁸

Criteria voor toekenning van de status van de bedreigde getuige

Bij de beoordeling is de rechter-commissaris aan twee criteria gebonden. Ten eerste moet er sprake zijn van een bedreiging van de getuige. Het tweede criterium ziet op de causaliteit tussen deze bedreiging en de weigering van de getuige om een verklaring af te leggen.

Om met dat laatste te beginnen: alleen indien de getuige heeft aangegeven dat hij vanwege de bedreiging geen verklaring wil afleggen, kan hij als bedreigde getuige worden aangemerkt. De getuige kan dit aangeven ter gelegenheid van het verhoor bij de rechter-commissaris. Het is echter ook mogelijk dat de getuige dit schriftelijk aan de rechter-commissaris kenbaar maakt of dat een en ander blijkt uit het proces-verbaal van politie opgemaakt naar aanleiding van het verhoor van de getuige.²⁹

Van meer belang is het eerste criterium waaraan de rechter-commissaris is gebonden bij de beoordeling van de bedreigde getuigenstatus: 'of de getuige of een ander persoon, met het oog op de door de getuige af te leggen verklaring, zich zodanig bedreigd kan achten dat, naar redelijkerwijze moet worden aangenomen, voor het leven, de gezondheid of de veiligheid dan wel de ontwrichting van het gezinsleven of het sociaaleconomische bestaan van die getuige of die

Noot 26HR 30 juni 1998, NJ 1999, 88 m.nt. Reijntjes.

Noot 27HR 10 september 2002, NbSr 2002, 250 en HR 30 juni 1998, NJ 1999, 88, NbSr 1998, 135, HR 20 april 1999, NJ 1999, 677 m.nt. 't Hart en HR 28 maart 2006, NJ 2007, 38 m.nt. Schalken.

Noot 28Zie bijvoorbeeld: Rb Maastricht 23 april 2009, LJN BI8675. In casu was de getuige als bedreigde getuige aangemerkt in het kader van een gerechtelijk vooronderzoek tegen een nog onbekende verdachte. Naar het oordeel van de rechtbank was dat ten onrechte. Bij gevolg was de verdachte niet in de gelegenheid geweest te worden gehoord over de verlening van de status van bedreigde getuige aan getuige 0801, had hij niet de mogelijkheid gehad tegen die statusverlening hoger beroep in te stellen en was hij niet zo spoedig mogelijk in kennis gesteld van de inhoud van het verhoor van de bedreigde getuige. Daarmee waren aldus de rechtbank de artikelen 226a, 226b en 226d Sv geschonden en dus ook het recht op een fair trial (art. 6 EVRM).

Noot 29Kamerstukken II 1991/92, 22483, nr. 3, p. 19.

ander persoon moet worden gevreesd' (art. 226 lid 1 onder a Sv). Met andere woorden: er moet sprake zijn van een bedreiging van de fundamentele rechten of belangen van de getuige, zoals het recht op leven, het recht op gezondheid, het recht op veiligheid, het recht op gezinsleven of het recht op een sociaaleconomisch bestaan.

Het enkel ondervinden van overlast als gevolg van het afleggen van een verklaring op naam is onvoldoende. Daarvoor is de regeling van de beperkt anonieme getuige gecreëerd.³⁰ Die regeling zal ook in voorkomende gevallen van toepassing zijn op diverse politiefunctionarissen die bij het bekend worden van hun identiteit wellicht minder inzetbaar zouden zijn. Denk aan politie-infiltranten en pseudokopers. In de memorie van toelichting wordt in dat verband opgemerkt dat het belang van de opsporing van ernstige criminaliteit alleen de waarborging van een volledige anonimiteit niet kan rechtvaardigen. Andere maatregelen zijn dan meer aangewezen, zoals het achterwege laten van bepaalde persoonsgegevens of het verhoren onder vermomming.³¹ Te denken valt ook aan toepassing van art. 187d Sv op grond waarvan de rechter-commissaris kan beletten dat bepaalde antwoorden op vragen bekend worden indien dit tot gevolg zou hebben dat de getuige ernstige overlast zou ondervinden of ernstig zou worden belemmerd in de uitoefening van zijn beroep of ambt.³²

Met betrekking tot de bij de getuige ontstane vrees spreekt vrees voor het leven, de gezondheid of veiligheid redelijk voor zich. Van ontwijking van het gezinsleven kan sprake zijn ingeval de bedreiging betrekking heeft op vernieling of beschadiging van de gezinswoning. Het kan ook gaan om een bedreiging met het openbaar maken van voor andere gezinsleden schokkende gegevens, zoals homoseksuele geaardheid, biologische afstamming dan wel incestueuze of buitenechtelijke relaties. Bij ontwijking van het sociaaleconomisch bestaan valt te denken aan de bedreiging van vernieling van het bedrijf of kantoor, stelselmatige intimidatie van klanten dan wel op openbaarmaking van gegevens die tot ontslag zouden kunnen leiden.³³

De dreiging hoeft niet specifiek gericht te zijn op de getuige zelf. Bedreiging van een persoon met wie de getuige een bijzondere band heeft (familie of anderszins) kan eveneens een reden zijn hem als bedreigde getuige aan te merken.³⁴ De bedreiging hoeft ook niet uit te gaan van de verdachte zelf.³⁵ Niet uitgesloten is dat een getuige wordt bedreigd door een derde, zonder dat de verdachte daar zelfs maar weet van heeft.³⁶ Wel heeft het EHRM in de zaak *Al Khawaja & Tahery* in dit verband opgemerkt dat voor zover komt vast te staan dat de verdachte zelf verantwoordelijk is voor de bedreiging, dat repercussies in negatieve zin heeft op zijn ondervragingsrecht.³⁷

Volgens de memorie van toelichting bij de Wet getuigenbescherming hoeft de aard van de bedreiging niet noodzakelijkerwijze te bestaan uit concrete handeling of uitingen. De dreiging kan – zo valt te lezen in de memorie van toelichting – al uitgaan van de persoonlijkheid of reputatie van de verdachte.³⁸ Het is echter de vraag of dit in overeenstemming is met de rechtspraak van het EHRM. Uit die rechtspraak volgt dat de nationale rechter moet motiveren waarom het anoniem

Noot 30 *Kamerstukken II* 1991/92, 22483, nr. 3, p. 18-19.

Noot 31 *Kamerstukken II* 1991/92, 22483, nr. 3, p. 17

Noot 32 Rb Dordrecht 8 december 2000, LJN AA8907 en AA8908.

Noot 33 *Kamerstukken II* 1991/92, 22483, nr. 3, p. 19.

Noot 34 *Kamerstukken II* 1991/92, 22483, nr. 3, p. 19.

Noot 35 Hof Den Haag 19 september 2010, LJN BN7138

Noot 36 *Kamerstukken II* 1991/92, 22483, nr. 3, p. 19.

Noot 37 EHRM 15 december 2011, appl. nrs. 26766/05 and 22228/06 (*Al-Khawaja & Tahery t. V.K.*), par. 123.

Noot 38 *Kamerstukken II* 1991/92, 22483, nr. 3, p. 19.

horen van de getuige gemotiveerd moet worden. In par. 2.1 is reeds uiteengezet dat de subjectieve ervaring van de getuige zelf niet voldoende is en dat in de ogen van het EHRM de rechter zal moeten vaststellen: *'first, whether or not there are objective grounds for that fear, and, second, whether those objective grounds are supported by evidence'*.³⁹ Op enigerlei wijze zal dus uit feiten en/of omstandigheden moeten blijken dat de dreiging reëel is.⁴⁰

De ernst en aard van het strafbare feit is niet relevant voor de toekenning van de status van bedreigde getuige. Dat betekent dat de rechter-commissaris ter zake van verdenking van welk strafbaar feit dan ook kan bepalen dat een getuige zal worden gehoord zonder bekendmaking van zijn identiteit. Wel geldt dat niet in alle gevallen de verklaringen van de getuigen ook voor het bewijs kunnen worden gebruikt. In artikel 344a Sv is immers bepaald dat de verklaring van een bedreigde getuige slechts voor het bewijs van bepaalde strafbare feiten kan worden gebruikt te weten: indien het een misdrijf betreft als omschreven in artikel 67 lid 1 Sv en dat misdrijf gezien de aard, het georganiseerde verband waarin het is begaan of de samenhang met andere door de verdachte begane misdrijven een ernstige inbreuk op de rechtsorde oplevert.

Procedurele waarborgen

In het kader van de procedure tot vaststelling van de status van bedreigde getuige worden aan de betrokken partijen verschillende rechten toegekend. Zo worden zowel de officier van justitie, de verdachte en de getuige in de gelegenheid gesteld om daaromtrent te worden gehoord. De getuige heeft recht op rechtsbijstand. Sterker nog, hem wordt een advocaat toegevoegd, omdat ook voor de bedreigde getuige – in navolging van de kroongetuige – het van belang is dat hij bij het begin van de procedure over de erkenning van zijn positie als bedreigde getuige over rechtsbijstand beschikt.⁴¹

Hoewel het op het eerste gezicht logisch lijkt om de getuige altijd zelf te horen – om zodoende de bedreiging vast te stellen – is dat niet noodzakelijk. De rechter-commissaris kan op grond van de bijvoorbeeld aan de vordering gehechte gegevens en wat ter zake door de officier van justitie en de verdediging is gezegd al tot een oordeel komen. Veelal zal echter de bedreigde getuige in een 'voorgesprek' worden gehoord opdat de rechter-commissaris van de getuige zelf verneemt waarom hij of zij zich bedreigd acht. Het uiteindelijke oordeel van de rechter-commissaris is met redenen omkleed en dient ingevolge art. 226b Sv onverwijld aan de verdachte en de getuige te worden betekend. De officier van justitie moet onverwijld in kennis worden gesteld.

Tegen de beslissing van de rechter-commissaris om de status van bedreigde getuige al dan niet te verlenen staat zowel voor de verdediging, het Openbaar Ministerie als de getuige beroep open ingevolge art. 226b lid 2 Sv bij het gerecht in feitelijke aanleg. Dat is dan de raadkamer van de rechtbank of bij de raadkamer van het gerechtshof. De raadkamer van het hof komt in zicht als tijdens de behandeling van ter zitting in hoger beroep ex art. 288 lid 2 (en art. 415) Sv de rechter-commissaris is gevraagd een (bedreigde) getuige te horen.

Noot 39EHRM 15 december 2011, appl. nrs. 26766/05 and 22228/06 (Al-Khawaja & Tahery t. V.K.), par. 124.

Noot 40Zie bijvoorbeeld rechtbank Roermond 16 november 2005, LJN AV1976, waarbij naast een verwijzing naar de reputatie van de verdachte ook wordt gerefereerd aan telefoongesprekken en een getuigenverklaring waaruit zou blijken dat verdachte eerder bedreigingen heeft geuit en heeft uitgevoerd.

Noot 41Kamerstukken II 1999/2000, 26294, nr. 7, p. 2.

De termijn voor het instellen van hoger beroep is 14 dagen. Die termijn begint voor de officier van justitie te lopen vanaf de datum waarop de beschikking van de rechter-commissaris is getekend. Voor de verdediging en de getuige gaan de 14 dagen in vanaf het moment waarop de beschikking van de rechter-commissaris aan hen is betekend.

Niet geheel duidelijk is op welke wijze het onderzoek in appel vorm moet krijgen; dient in raadkamer het onderzoek in zijn geheel overgedaan te worden, inclusief het horen van de getuige, of kan worden volstaan met een onderzoek naar de redelijkheid van de door de rechter-commissaris gegeven beslissing. Is er met andere woorden sprake van een volle dan wel een marginale toetsing in hoger beroep. Van Hoorn maakt in haar evaluatierapport uit 1996 gewag van verschillen op dit punt door de verschillende raadkamers.⁴² De schaarse gepubliceerde jurisprudentie levert op dit punt thans ook nog geen duidelijkheid.

Voor zover het oordeel van de raadkamer inhoudt dat het eerder gegeven bevel wordt vernietigd, dient de rechter-commissaris er voor te zorgen dat het proces-verbaal van verhoor van de getuige – voor zover dat al heeft plaatsgevonden – wordt vernietigd. Hij moet van die vernietiging proces-verbaal opmaken (art. 226 lid 3 Sv). Wordt in appel besloten dat de getuige als bedreigde getuige kan worden aangemerkt dan bepaalt art. 226 lid 6 expliciet dat de leden van het gerecht niet deelnemen aan de feitelijke behandeling van de strafzaak waarin de bedreigde getuige een verklaring heeft afgelegd. Tegen de beschikking van de rechtbank staat, ingevolge art. 226b lid 4 Sv, geen cassatieberoep open.

Het verhoor van de bedreigde getuige en de compensatie voor de verdediging

Is de getuige eenmaal aangemerkt als bedreigde getuige dan zal hij vervolgens als zodanig worden verhoord door de rechter-commissaris (art. 226c tot en met 226f Sv). Dit verhoor heeft dus betrekking op wat hij als getuige heeft waargenomen met betrekking tot het mogelijk strafbare feit en de mogelijke betrokkenheid van de verdachte daarbij. Dat is dus wezenlijk anders dan het horen van de getuige in het kader van toekenning van de bedreigde getuigenstatus (art. 226a lid 2 Sv). Het verhoor moet op een zodanig wijze vorm krijgen dat de identiteit van de getuige verborgen blijft en tegelijkertijd moet het recht van de verdediging om de betrouwbaarheid van de getuige en diens verklaring te kunnen toetsen – voortvloeiend uit art. 6 EVRM – gegarandeerd worden.

Vaststelling van de identiteit van de getuige en beëdiging door de rechter-commissaris

Alvorens de rechter-commissaris overgaat tot het verhoor van de bedreigde getuige dient hij de identiteit van de getuige vast te stellen (art. 226c lid 1 Sv). De vaststelling van de identiteit dient allereerst ter beoordeling van de betrouwbaarheid van de getuige. Ingevolge art. 226e Sv dient de rechter-commissaris de betrouwbaarheid van de bedreigde getuige te onderzoeken en het resultaat van het onderzoek te verantwoorden in een proces-verbaal.⁴³ Enkel indien hij weet wie de persoon in kwestie is, kan hij verschillende aspecten die mogelijk die betrouwbaarheid beïnvloeden onderzoeken, zoals de antecedenten van de getuige, de relatie van de getuige met de verdachte of andere betrokkenen bij het gepleegde strafbare feit en de eventuele betrokkenheid van de getuige zelf bij het strafbare feit.

Noot 42 Van Hoorn, A.M., *De wet getuigenbescherming, een uitzonderlijke regeling*. Rijksuniversiteit Leiden 1996, p. 92.

Noot 43 Zie in dit verband de Amsterdamse Passage-zaak, waarin de zittingsrechter de zaak terugverwijst naar de rechter-commissaris teneinde op dit punt nader onderzoek te laten verrichten. Rb Amsterdam 8 juli 2010, LJN BO8022.

Bovendien dient de rechter-commissaris op de hoogte te zijn van de identiteit van de getuige om te voorkomen dat er een dubbeltelling van verklaringen van de bedreigde getuige optreedt. Die dubbeltelling kan ontstaan als de getuige zowel op naam als niet op naam verklaart. Als de rechter-commissaris op de hoogte is van de identiteit van de bedreigde getuige kan hij controleren of een dergelijke dubbeltelling mogelijk aan de orde is. Het is echter de vraag of de rechter-commissaris dat altijd kan beoordelen. Het veronderstelt dat hij op de hoogte is van de namen van alle getuigen die al in het lopende onderzoek gehoord zijn. Maar ook als dat wel het geval is, kan hij op het moment van verhoor niet weten of er in een latere fase van het onderzoek of in een onderzoek in een andere strafzaak de bedreigde getuigde alsnog op naam wordt gehoord. De controle op dubbeltellingen door de rechter-commissaris is dus niet geheel sluitend. Dat laat onverlet dat ook op politie en het Openbaar Ministerie een verantwoordelijkheid rust om te voorkomen dat het strafdossier anoniem bewijsmateriaal bevat, dat ook in andere vorm – te weten niet-anoniem – in datzelfde dossier voorkomt.

Tot slot dient de rechter-commissaris op de hoogte te zijn van de identiteit opdat hij vervolgens beter kan beoordelen (in overleg met de officier van justitie) welke maatregelen al dan niet noodzakelijk zijn om te voorkomen dat de identiteit van de getuige bekend raakt (art. 226f Sv). Het ligt bijvoorbeeld voor de hand dat in het kader van het verhullen van de identiteit ten aanzien van de getuige die woont in de directe omgeving van de verdachte stringenter eisen zullen moeten worden gesteld dan ten aanzien van de getuige die meer bij toeval in contact is gekomen met de verdachte en omgekeerd. In de memorie van toelichting bij de wet stelde ook de minister dat de rechter-commissaris zoveel mogelijk de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit moet toepassen bij de bepaling van de verhoormethode en de beperkingen die aan het verhoor worden gesteld met het oog op het waarborgen van de anonimiteit.⁴⁴

Getuigen waarvan de verwachting is dat zij niet ter zitting zullen verschijnen en veelal om die reden door de rechter-commissaris worden gehoord, moeten ingevolge artikel 216 lid 1 Sv door de rechter-commissaris worden beëdigd. Voor de bedreigde getuige is dat nogmaals expliciet bepaald in artikel 226c lid 2 Sv.

Maatregelen ter waarborging van de anonimiteit

Uitgangspunt bij het verhoor van de bedreigde getuige is dat dit verhoor op een zodanige wijze plaatsvindt dat de identiteit van getuige verborgen blijft (art. 226c lid 3 Sv). Daartoe zijn in de verdere regeling van het verhoor van de bedreigde getuige specifieke maatregelen opgenomen. In gevolge art. 226f Sv neemt de rechter-commissaris alle maatregelen die redelijkerwijze nodig zijn om de identiteit van de getuige verborgen te houden. Die maatregelen kunnen zijn: het schinken of anderszins vermommen van de getuige, stemvorming, het onzichtbaar maken van de getuige op de plaats van verhoor, het verhoor laten plaatsvinden op een geheel andere of geheime plaats, het niet bekend maken van de plaats en het tijdstip van het verhoor en het vervoeren van de getuigen in een geblindeerde auto.⁴⁵ Tot de maatregelen kan naar het oordeel van het Hof Den Haag behoren het afzien van dwangmiddelen, zoals een bevel tot medebrenging en/of gijzeling in geval de bedreigde getuige weigert medewerking te verlenen aan het verhoor. In dat geval moet wel evident zijn dat het achterwege laten een bevel tot medebrenging of een bevel tot gijzeling te

Noot 44Kamerstukken II 1991/92, 22483, nr. 3, p.24.

Noot 45Kamerstukken II 1991/92, 22483, nr. 3, p. 22.

geven noodzakelijk is ter waarborging van de anonimiteit van de getuige. De enkele motivering dat het geen zin heeft, is dus onvoldoende.⁴⁶

Eveneens op grond van art. 226f Sv, maar dan het tweede lid, kan de rechter-commissaris in processtukken gegevens met betrekking tot de identiteit van de getuige onvermeld laten. Te denken valt bijvoorbeeld aan de beschikking waarin de status van bedreigde getuige is toegekend. Stukken die niet van de rechter-commissaris zelf afkomstig zijn, zoals de akte van betekening van de dagvaarding of oproeping van de getuige kan hij (laten) anonimiseren. Van dat laatste moet nadrukkelijk melding worden gemaakt en die melding moet door de rechter-commissaris en de griffier worden ondertekend of gewaarmerkt (art. 226f lid 3 Sv). Daarnaast heeft de rechter-commissaris de mogelijkheid om eerder door de bedreigde getuige afgelegde verklaringen uit het dossier te weren, als uit de inhoud van die verklaring ondanks weglating van gedeelten en anonimisering van de directe gegevens betreffende de identiteit van de getuige, toch diens identiteit valt af te leiden. Verzoeken van de zijde van de verdediging om deze verklaringen alsnog aan het dossier te voegen, kan hij bij wege van maatregel ter bescherming van de identiteit van de bedreigde getuige afwijzen.⁴⁷

Een maatregel die direct ook de verdediging raakt is, is de uitsluiting van de verdachte of de raadsman, dan wel beiden van het verhoor. In het geval dat zowel de verdachte als diens raadsman niet het verhoor mag bijwonen, zal dat ook hebben te gelden voor de officier van justitie. (art. 226d lid 1 Sv). De officier van justitie mag wel aanwezig zijn als de raadsman die bevoegdheid ook heeft, maar daarvan geen gebruik maakt.

Voor zover de officier van justitie is uitgesloten van het verhoor, geldt dat eveneens voor opsporingsambtenaren. Zij mogen ook niet bij het verhoor aanwezig zijn voor zover hun aanwezigheid een ander doel dient enkel de noodzakelijke technische ondersteuning van de rechter-commissaris.⁴⁸

Tot slot is in artikel 226 lid 3 Sv de mogelijkheid van de rechter-commissaris opgenomen om een door de bedreigde getuige gegeven antwoord niet kenbaar te maken aan de officier van justitie of de verdachte en/of diens raadsman. Dit met het oog op het mogelijk bekend worden van de identiteit van de getuige. In dat geval moet wel in het proces-verbaal van verhoor worden vermeld dat de getuige de vraag heeft beantwoord, opdat de betrokken partijen kunnen verifiëren dat de vraag ook daadwerkelijk gesteld is.

Opvallend genoeg ontbreekt in de wettelijke regeling met betrekking tot het verhoor van de bedreigde getuige een bepaling met betrekking tot het beletten van de vraag 'ansich'. In zijn arrest d.d. 30 juni 1998 heeft de Hoge Raad echter geoordeeld dat de rechter-commissaris die bevoegdheid eveneens toekomt. Hij kan niet alleen vragen beletten die niet relevant zijn, maar eveneens vragen die er toe leiden dat mogelijk de identiteit van de verdachte bekend wordt.⁴⁹ Een en ander volgt volgens de Hoge Raad uit het algemene voorschrift van artikel 226c lid 3 Sv: de

Noot 46Hof 's-Gravenhage 4 juni 2002, *NbSr* 2003, 142.

Noot 47Rb Utrecht 17 juli 1996, *NJ* 1997, 33.

Noot 48HR 30 juni 1998, *NJ* 1999, 88 en Hof Den Bosch 29 november 2001, *NbSr* 2002, 18.

Noot 49HR 30 juni 1998, *NJ* 1999, 88.

rechter-commissaris verhoort de bedreigde getuige op een zodanige wijze dat zijn identiteit verborgen blijft.

Compensatie voor de verdediging

Daar waar de verdediging niet de mogelijkheid heeft om de getuige direct – liefst tijdens het onderzoek ter terechtzitting – te ondervragen, moet voor het verlies van dit ondervragingsrecht ingevolge de rechtspraak van het EHRM compensatie worden geboden. Niet alleen ontbeert de verdediging de mogelijkheid om ten overstaan van de zittingsrechter direct de getuige vragen te stellen, maar ook is zij gehandicapt in de uitoefening van dat ondervragingsrecht omdat zij bepaalde informatie over deze getuige niet heeft die van wezenlijke betekenis zou kunnen zijn voor de toetsing van de betrouwbaarheid van de getuige en de door hem afgelegde verklaring. Te denken valt aan de relatie van de getuige met de verdachte en de mogelijke eigen betrokkenheid van de getuige bij het tenlastegelegde feit. Factoren die mogelijk maken dat de getuige een reden heeft om in deze of gene richting te verklaren. Maar ook gegevens die bijvoorbeeld de waarneming of ondervinding de getuige hebben belemmerd kunnen – omdat die gegevens mogelijkwerwijze heel specifiek zijn en daarom de identiteit van de getuige kunnen blootleggen – voor de verdediging verborgen zijn gebleven.

Met betrekking tot de bedreigde getuige geldt in principe dat de verdediging in de gelegenheid wordt gesteld het verhoor bij de rechter-commissaris bij te wonen en daar vragen te stellen. Op grond van artikel 226d lid 1 Sv kan de verdediging en de officier van justitie echter worden uitgesloten van het verhoor. Ter compensatie van dit gemis moeten op grond lid 2 van diezelfde bepaling partijen zo snel mogelijk op de hoogte worden gesteld van de inhoud van de door de getuige afgelegde verklaring en moeten zij in de gelegenheid worden gesteld om alsnog aanvullende vragen te stellen. Die vragen kunnen dan door middel van het gebruik van telecommunicatiemiddelen worden gesteld. Sinds 1 januari 2007 zou dit ook kunnen door de getuige per videoconferentie te horen, waarbij een directe beeld- en geluidsverbinding tot stand wordt gebracht tussen de betrokken personen (art. 131a Sv).⁵⁰ De rechter-commissaris kan hiertoe overgaan nadat hij de te horen persoon of diens raadsman, en in voorkomende gevallen de officier van justitie, in de gelegenheid heeft gesteld hun mening kenbaar te maken over de toepassing van de videoconferentie. De bedreigde getuige is in art. 2 van het Besluit videoconferentie niet van deze mogelijkheid uitgesloten.⁵¹

Indien het niet mogelijk is met het oog op het verborgen blijven van de identiteit van de getuige de getuige met behulp van telecommunicatiemiddelen direct vragen te stellen, moeten partijen in de gelegenheid worden gesteld schriftelijke vragen te stellen. Voor zover mogelijk moeten partijen voorafgaand aan het verhoor in de gelegenheid worden gesteld om vragen op te geven aan de rechter-commissaris.

Of deze compensatie in alle gevallen voldoende is met het oog op art. 6 lid 3 onder d EVRM is in zijn algemeenheid niet te zeggen. Dat zal afhangen van de bijzondere omstandigheden van de zaak. In de zaak Kok oordeelde het EHRM over de gevolgde procedure met betrekking tot het

Noot 50Wet van 16 juli tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten in verband met het gebruik van de videoconferentie in het strafrecht, *Stb.* 2005, 388.

Noot 51Besluit videoconferentie, *Stb.* 2006, 275 en *Stb.* 2006, 610.

horen van de bedreigde getuige conform de artikelen 226c tot en met 226f Sv⁵² dat deze: *'approximated, as closely as was possible in the circumstances, the hearing of a witness in open court. The rights of the defence were thus sufficiently respected'*. Op de vraag of het beletten van bepaalde vragen om redenen van relevantie of het waarborgen van de anonimiteit van de getuige in strijd waren met artikel 6 EVRM liet het EHRM zich niet uit; dat is ter beoordeling van de nationale rechters.

Gebruik van de verklaring van de bedreigde getuige voor het bewijs

Uit de rechtspraak van het EHRM volgt dat – hoewel het stellen van regels met betrekking tot de bewijswaarde een nationale aangelegenheid is – in geval van het gebruik van anonieme verklaringen een bewezenverklaring niet alleen, althans niet in beslissende mate, op die verklaring mag berusten, de zogeheten *'sole and decisive rule'*. In de zaak Al-Khawaja en Tahery heeft het EHRM aangegeven dat die regel geen absoluut karakter heeft. Dit houdt in dat voor zover de bewezenverklaring in belangrijke mate op de verklaring van ter zitting gehoorde getuige is gebaseerd, dat niet automatisch betekent dat daarmee het gebruik van die verklaring in strijd is met artikel 6 lid 3 onder d. EVRM. In de woorden van het EHRM:

*'It would not be correct, when reviewing questions of fairness, to apply this rule in an inflexible manner. Nor would it be correct for the Court to ignore entirely the specificities of the particular legal system concerned and, in particular its rules of evidence, notwithstanding judicial dicta that may have suggested otherwise (see, for instance, Lucà) (...) The court therefore concludes that, where a hearsay statement is the sole or decisive evidence against a defendant, its admission as evidence will not automatically result in a breach of Article 6 par. 1.'*⁵³

De vraag naar de toelaatbaarheid is mede afhankelijk van de compensatie die de verdediging is geboden om of door middel van het ondervragingsrecht in een andere fase van het geding, of anderszins de betrouwbaarheid van de verklaring te kunnen toetsen.

In de zaken Al-Khawaja & Tahery betrof het echter niet verklaringen van anonieme getuigen, maar van getuigen die om goede redenen niet ter zitting konden verschijnen, maar waarvan wel bekend was wie het waren en in welke relatie zij tot de verdachte stonden. De een omdat hij ondertussen reeds was overleden, de ander omdat hij bedreigd werd. Hun verklaringen afgelegd bij de politie werden om die reden ter zitting voorgelezen. Het EHRM heeft ondertussen in de zaak Ellis, Simms en Martin tegen het Verenigd Koninkrijk overwogen dat deze versoepeling van eisen die aan het bewijs worden gesteld ook van toepassing is op mondelinge verklaringen van anonieme getuigen.⁵⁴

Beperkingen ten aanzien van het gebruik van de verklaring van de bedreigde getuige

In artikel 344a Sv is sinds 1 november 2006 bepaald dat het bewijs dat de verdachte het ten laste gelegde feit heeft begaan door de rechter niet uitsluitend of in beslissende mate kan worden gegrond op schriftelijke bescheiden houdende verklaringen van personen wier identiteit niet

Noot 52 De andere uitspraken van het EHRM met betrekking tot het horen van anonieme getuigen betreffen alle zaken voor de inwerkingtreding van de Wet getuigenbescherming.

Noot 53 EHRM 15 december 2011, appl. nrs. 26766/05 and 22228/06 (Al-Khawaja & Tahery t. V.K.), par. 147.

Noot 54 EHRM 10 april 2012, appl. nr. 46099/06 en 46699/06 (Ellis Simms en Martin t. Verenigd Koninkrijk), par. 75: 'As to how the sole and decisive test should be applied to oral (cursivering WD) evidence of anonymous witnesses, the Court considers that the guidance given by the Grand Chamber in Al-Khawaja and Tahery is equally applicable here'.

blijkt.⁵⁵ Het criterium 'niet uitsluitend of in beslissende mate' is gebaseerd op de rechtspraak van het EHRM, de zogeheten 'soleanddecisiverule'.

In zijn algemeenheid houdt dit voorschrift een bewijsminimum in. Het betekent dat buiten het anonieme bewijsmateriaal er ander bewijsmateriaal moet zijn waarvan wel de bron bekend is. Een bewezenverklaring gebaseerd op twee of meer anonieme verklaringen – in welke vorm dan ook – is niet in overeenstemming met het bepaalde in artikel 344a Sv.⁵⁶

In de nationale rechtspraak is de reikwijdte van deze bepaling beperkt door de uitleg die wordt gegeven aan de woorden 'wier identiteit niet blijkt'. Daarop wordt nader ingegaan bij de paragraaf over schriftelijke verklaring van anonieme getuigen niet zijnde bedreigde getuigen.

Met betrekking tot het gebruik van de verklaring van de bedreigde getuige gelden buiten het algemene bewijsminimum van artikel 344a lid 1 Sv nog bijkomende eisen, die staan vermeld in het tweede lid van art. 344a Sv.

Ten eerste moet het gaan om een bedreigde getuige die conform art. 226a of 226b Sv als zodanig is gekwalificeerd en vervolgens met inachtneming van daaraan in art. 226c tot en met 226f Sv geldende eisen is verhoord door de rechter-commissaris. Schort er het een en ander aan de totstandkoming of de inhoud van een door de rechter-commissaris of in hoger beroep daartegen gegeven bevel dan kan dat er toe leiden dat de gebruikmaking van het verhoor van de bedreigde getuige zou indruisen tegen het recht van de verdachte op een eerlijk proces. Te denken valt dan aan het ontbreken van de gelegenheid van de verdediging om te worden gehoord over het verlenen van de bedreigde getuigenstatus.⁵⁷ Als het verhoor niet heeft plaatsgevonden op de wijze als bedoeld in de artikelen 226c-226f Sv leidt dit tot bewijsuitsluiting, voor zover dat gebrek niet kan worden hersteld.⁵⁸

Een tweede eis die wordt gesteld aan het gebruik van de verklaring van de bedreigde getuige heeft betrekking op de aard van het strafbare en te bewijzen feit. Ingevolge artikel 344a lid 2 onder b Sv kan de verklaring van een bedreigde getuige, afgelegd tegenover de rechter-commissaris, alleen meewerken tot het bewijs indien het een misdrijf betreft als omschreven in artikel 67 eerste lid Sv en dan nog slechts indien het misdrijf gezien de aard, het georganiseerd verband waarin het is begaan, of de samenhang met andere door de verdachte begane misdrijven een ernstige inbreuk op de rechtsorde oplevert. Waar ten aanzien van het toekennen van de status van bedreigde getuige een dergelijke eis niet wordt gesteld, wordt die wel gesteld in de fase van de bewijswaardering door de zittingsrechter. Niet uitgesloten is dus dat de verklaring van de bedreigde getuige enkel wordt gebruikt om aan de hand daarvan richting te geven aan het opsporingsonderzoek.

Overigens levert het gegeven dat een getuige door de rechter-commissaris als bedreigde getuige is gehoord geen beperkingen op met betrekking tot het gebruik van verklaringen van diezelfde anonieme getuige bij de politie. De selectie en waardering van het bewijsmateriaal is ook op dit punt aan de feitenrechter overgelaten.⁵⁹

Noot 55 Daarvoor luidde het criterium van art. 344a lid 1 Sv 'niet uitsluitend worden aangenomen op verklaringen van bedreigde getuigen of schriftelijke bescheiden houdende verklaringen van personen wier identiteit niet blijkt'. De wijziging is doorgevoerd bij de Wet van 28 september 2006 (afgeschermd getuigen), Stb. 2006, 460 (inwerkingtreding 1 november 2006, Stb. 2006, 461).

Noot 56 Art. 344a Sv is overigens niet van toepassing op de procedure tot vaststelling van wederrechtelijk verkregen voordeel. Zie HR 22 januari 2008, NJ 2008, 406 m.nt. Borgers.

Noot 57 HR 30 juni 1998, NJ 1999, 88 r.o. 6.3.5 en HR 10 september 2002, NJ 2002, 519.

Noot 58 HR 30 juni 1998, NJ 1999, 88.

Noot 59 HR 18 mei 1999, NJ 2000, 106, m.nt. Schalken.

Extra motiveringseisen ten aanzien van de verklaring van de bedreigde getuige

Het gebruik voor het bewijs moet op grond van artikel 360 lid 1 Sv worden gemotiveerd. Dit betekent dat de rechter enerzijds zal moeten aangeven dat aan de eisen van art. 344a lid 2 Sv is voldaan, anderzijds dient hij er blijk van te geven zelfstandig de betrouwbaarheid van de verklaring van de bedreigde getuige te hebben onderzocht.

Het is onvoldoende als uit de bewijsvoering de betrouwbaarheid *kan* blijken, bijvoorbeeld omdat de verklaring van de anonymus wordt bevestigd door wat in de overige bewijsmiddelen is vastgesteld.⁶⁰ Eveneens onvoldoende is als de rechter voor de beoordeling van de betrouwbaarheid enkel verwijst naar hetgeen daaromtrent door de rechter-commissaris of een andere opsporingsambtenaar is overwogen.⁶¹ In dat laatste geval wordt immers de suggestie gewekt dat niet de zittingsrechter, maar degene die de anonieme bron heeft gehoord uiteindelijk beslist over de betrouwbaarheid van de verklaring. Problematisch aan het anonieme bewijs is immers dat de zittingsrechter de getuige zelf niet kan zien of horen. In geval van een bedreigde getuige is hem zelfs de mogelijkheid tot het zelf horen van de getuige ontzegd.⁶² Hij is dus bij de beoordeling van de betrouwbaarheid van de door de anonymus gegeven verklaring in grote mate afhankelijk van hetgeen anderen daarover te zeggen hebben. Die afhankelijkheid verdraagt zich niet met het uitgangspunt dat de zittingsrechter uiteindelijk verantwoordelijk is voor de waarheidsvinding in de gegeven strafzaak. Teneinde die eigen verantwoordelijkheid een gezicht te geven, dient hij in het vonnis tot uitdrukking te brengen dat hij niet enkel op het oordeel van een ander is afgegaan. Dat laat onverlet dat hij wel degelijk het oordeel van die ander in zijn eigen oordeel mag betrekken.

Daarnaast zal hij de afgelegde verklaringen *in elk geval* moeten toetsen aan ander door hem betrouwbaar geacht materiaal. De bewijsbeslissing moet dus niet alleen (in belangrijke mate) steunen op andere bewijsmiddelen dan de anonieme verklaring, maar (een deel van) dit materiaal moet ook die verklaring bevestigen, en wel in zoverre, dat een (positief) oordeel kan worden gevormd over de betrouwbaarheid ervan.⁶³

Zo oordeelde de Hoge Raad dat de door het hof 's-Gravenhage gegeven motivering in de zin van art. 360 Sv voldoende was nu dat Hof had vastgesteld, dat de verdachte ter terechtzitting had bevestigd dat hetgeen de getuige onder codenaam A1052 had verklaard, overeenstemde met hetgeen hij aan die getuige had verteld, en voorts dat hetgeen A1052 had verklaard, steun vond in de resultaten van het bloed- en DNA-onderzoek alsmede in de omstandigheid dat van het slachtoffer vanaf 10 november 2000 niets meer was vernomen.⁶⁴

Voor zover de zittingsrechter verzuimt de betrouwbaarheid van de verklaring van de bedreigde getuige te motiveren, leidt dit tot nietigheid van het vonnis.

Noot 60HR 11 mei 1999, NJ 1999, 526.

Noot 61HR 11 mei 1999, NJ 1999, 526, HR 11 april 2000, NJ 2000, 546 en HR 20 mei 1997, NJ 1998, 22 m.nt. Reijntjes.

Noot 62HR 30 juni 1998, NJ 1999, 88 m.nt. Reijntjes.

Noot 63Reijntjes in zijn noot bij HR 20 mei 1997, NJ 1998, 22.

Noot 64HR 28 maart 2006, NJ 2007, 38 m.nt. Schalken, LJN AU5471, ov. 4.10. Zie ook HR 21 november 2006, NJ 2007, 543 m.nt. Buruma, LJN AY7757.

Het jurisprudentieonderzoek met betrekking tot de bedreigde getuige

Uit het uitgevoerde jurisprudentieonderzoek blijkt dat in de onderzochte periode slechts in vier op www.rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken de verklaring van de bedreigde getuige op enige wijze een rol heeft gespeeld. In de onderzochte periode zijn *geen* uitspraken gepubliceerd die betrekking hebben op de statusverlening van de bedreigde getuige. Wel is in het kader van de Passage-zaak een tussenbeslissing door de rechtbank Amsterdam⁶⁵ genomen die daarmee verband houdt. De rechtbank besliste op het verzoek van de verdediging om het horen van getuigen naar aanleiding van de verklaring van de bedreigde getuige (Q5). Naar aanleiding daarvan overweegt zij: *'De rechter-commissaris (dient, wd) zijn of haar betrouwbaarheidsoordeel niet alleen te baseren op het eigen verhoor, maar mede op externe bronnen, mits dat in het concrete geval zinvol is.'* De zaak werd dan ook terugverwezen naar de rechter-commissaris onder andere om na te gaan in hoeverre aanvullende raadpleging van externe bronnen met het oog op de beoordeling van de geloofwaardigheid van Q5 redelijkerwijze is aangewezen.

In drie zaken speelt de bedreigde getuige een rol bij de feitelijke behandeling en beoordeling van die zaken. Echter, in *geen* van de uitspraken in deze zaken wordt de verklaring van de bedreigde getuige als zodanig in de bewijsconstructie gebruikt. Zo blijkt uit de uitspraak van de rechtbank Roermond d.d. 10 juni 2010⁶⁶ dat lopende het voorbereidende onderzoek een bedreigde getuige is gehoord door de rechter-commissaris. In de bewijsconstructie van de rechtbank lijkt deze echter geen rol meer te spelen. De verklaring wordt daarin enkel opgevoerd om aan te geven hoe men in het kader van het opsporingsonderzoek bij de betrokken verdachten is uitgekomen. Vervolgens is het bewijs in belangrijke mate gebaseerd op de verklaringen van twee van deze verdachten. Iets soortgelijks kan men terugzien in de uitspraak van de rechtbank Amsterdam d.d. 6 mei 2011.⁶⁷ Ook daaruit blijkt – in het kader van een verweer in de zin van 359a Sv – dat in de strafzaak een bedreigde getuige is gehoord. In de bewijsconstructie van de rechtbank komt deze –als zodanig – niet voor.

In een zaak die behandeld werd door de rechtbank Arnhem⁶⁸ blijkt uit het vonnis dat een getuige in de loop van het onderzoek wel als 'bedreigde getuige' is aangemerkt, maar dat deze getuige vervolgens ook door de rechtbank zelf ter zitting is gehoord. De aanleiding voor het horen van deze getuige was het verweer van de verdediging dat zij pas in een heel laat stadium op de hoogte was gesteld van de inhoud van de verklaringen van deze getuige en derhalve in de optiek van de verdediging buitenspel was gezet. Uit het vonnis blijkt niet welke verklaring van deze getuige in de bewijsconstructie gebruikt is; de verklaring afgelegd bij de rechter-commissaris als bedreigde getuige, de verklaring afgelegd als beschermde getuige of de verklaring van deze getuige afgelegd ter zitting (eventueel onder beperkte anonimiteit).

3.4.2 Schriftelijke bescheiden houdende anonieme verklaringen

De tweede vorm waarin anonieme verklaringen binnen het strafproces kunnen worden geïntroduceerd betreft 'gewone schriftelijke bescheiden'. Te denken valt aan brieven van onbekende afzenders of processen-verbaal van opsporingsambtenaren waarin zij relateren wat zij

Noot 65Rb Amsterdam 8 juli 2010, LJN BO8022.

Noot 66Rb Roermond 10 juni 2010, LJN BM7221.

Noot 67Rb Amsterdam 6 mei 2011, LJN BQ3601.

Noot 68Rb Arnhem 2 juli 2010, LJN BN0054.

van een anonieme bron hebben vernomen. Veelal zal deze informatie enkel dienen om richting te geven aan het opsporingsonderzoek,⁶⁹ maar niet is uitgesloten dat de feitenrechter het mede ten grondslag legt aan een eventuele bewezenverklaring.

Deze categorie van potentieel bewijsmateriaal verschilt in belangrijke mate van de verklaring van de bedreigde getuige omdat zij haar weg in het strafdossier vindt zonder dat voorafgaand daaraan de noodzaak tot anonimiteit is getoetst door een enige, laat staan een rechterlijke, instantie. Bovendien is er voor de procespartijen en de zittingsrechter geen enkele mogelijkheid om de getuige en zijn verklaring op betrouwbaarheid te toetsen door middel van het ondervragingsrecht. Dat laatste is niet mogelijk nu onbekend is wie de verklaring heeft afgelegd. Dat betekent dat ten aanzien van twee van de drie eisen die worden gesteld aan het anonieme bewijsmateriaal, te weten het vaststellen van de noodzaak en het kunnen ondervragen van de getuige niet is voldaan. Hetgeen dan ook op grond van artikel 6 EVRM tot de conclusie zou moeten leiden dat het gebruik van deze verklaringen voor het bewijs een inbreuk oplevert op het recht op een 'fair trial'. Een en ander zien we ook terug in artikel 344a lid 3 Sv. De verklaring van de getuige wiens identiteit niet bekend is, mag alleen meewerken tot het bewijs als de bewezenverklaring in belangrijke mate steun vindt in andersoortig bewijsmateriaal en door of namens de verdachte niet op enig moment in het geding de wens te kennen is gegeven de getuige te ondervragen.⁷⁰ Op beide eisen wordt hieronder nader ingegaan.

Het 'verhoor' van de anonieme getuige en de compensatie voor de verdediging

Door de eis te stellen dat door of namens de verdediging niet mag zijn verzocht om het horen van de getuige wordt ingespeeld op het ondervragingsrecht van de verdediging ex art. 6 EVRM. Aldus heeft de verdediging de mogelijkheid om het gebruik van de anonieme verklaring – niet zijnde de verklaring van een bedreigde getuige – volledig te blokkeren, omdat zij niet in de gelegenheid kan worden gesteld om de betrouwbaarheid van de getuige en diens verklaring te toetsen.⁷¹ Voor zover zich in het dossier een dergelijke anonieme verklaring bevindt, hoeft de verdediging alleen aan te geven dat zij die getuige wenst te horen om te voorkomen dat de verklaring aan een eventuele bewezenverklaring ten grondslag wordt gelegd. De wens moet volgens art. 344a lid 3 onder b. Sv kenbaar worden gemaakt op enig moment in het geding. De Hoge Raad heeft echter geoordeeld dat dit moet gebeuren tijdens het onderzoek ter terechtzitting: *'Als zodanig komt niet in aanmerking een daartoe buiten het verband van de terechtzitting dan wel op de terechtzitting in eerste aanleg gedaan verzoek dat in hoger beroep niet uitdrukkelijk is herhaald.'*⁷²

Maakt de verdediging tijdig kenbaar gebruik te willen maken van haar ondervragingsrecht, dan zal moeten worden bezien op welke wijze daaraan uitvoering wordt gegeven. Ofwel wordt de getuige alsnog door de zittingsrechter of de rechter-commissaris gehoord waarbij hij zijn anonimiteit (deels) zal moeten prijsgeven; ofwel verzoekt de officier van justitie of de getuige de rechter-commissaris hem of haar alsnog als bedreigde getuige aan te merken, opdat deze in die hoedanigheid alsnog anoniem kan worden gehoord.

Noot 69 Zoals ook blijkt uit het hieronder opgenomen jurisprudentieonderzoek.

Noot 70 Art. 344a Sv is overigens niet van toepassing op de procedure tot vaststelling van wederrechtelijk verkregen voordeel. Zie HR 22 januari 2008, NJ 2008, 406 m.nt. Borgers.

Noot 71 Voor zover de rechter aan een dergelijk verzoek voorbij gaat, zal een klacht daarover in cassatie slagen, zie HR 2 november 2010, NJ 2011, 451 m.nt. Reijntjes, LJN BM9774.

Noot 72 HR 17 april 2012, LJN BU6913.

Wier identiteit niet blijkt

De reikwijdte van de bepaling van artikel 344a lid 3 Sv is in belangrijke mate afhankelijk van de uitleg die wordt gegeven aan de bewoordingen 'wier identiteit niet blijkt'. Uit de rechtspraak van de Hoge Raad volgt dat die terminologie niet te beperkt moet worden uitgelegd. Het enkele ontbreken van de naam, geboortedatum- en plaats en adres van de getuige leidt nog niet tot de conclusie dat er sprake is van een getuige wiens identiteit niet blijkt. Doorslaggevend is de vraag of de betrokken persoon zodanig kan worden geïndividualiseerd dat de verdediging in beginsel zijn verhoor als getuige bij de rechter-commissaris of ter terechtzitting kan verzoeken.⁷³

Blijkt uit de schriftelijke stukken dat een persoon op een bepaalde plaats werkzaam is en is het dus aan de hand daarvan mogelijk om hem – indien gewenst – te dagvaarden dan wel op te roepen als getuige, dan is er in de optiek van de Hoge Raad geen sprake van een 'persoon wiens identiteit niet blijkt'.⁷⁴ Dit geldt bijvoorbeeld voor opsporingsambtenaren die om tactische redenen hun naam niet in het proces-verbaal willen opnemen. Als uit een aanvullend proces-verbaal volgt dat zij werkzaam zijn bij een bepaald onderdeel van de politie en van hogerhand hun opsporingsbevoegdheid wordt bevestigd, dan wordt de verklaring niet beschouwd als een verklaring van een anonieme persoon.⁷⁵ In dergelijke gevallen is artikel 344a lid 3 Sv niet van toepassing en blokkeert het verzoek van de verdediging om de getuige te ondervragen het gebruik van zijn verklaring niet. Evenmin gelden de bewijsminima noch is de rechter verplicht het gebruik van het bewijsmateriaal nader te verantwoorden. Hetzelfde geldt ten aanzien van de getuige die in een eerdere fase is gehoord door de rechter-commissaris en ten aanzien van wie de rechter-commissaris niet alle persoonsgegevens heeft opgenomen in het proces-verbaal (een beperkt anonieme getuige). Aangezien bij de rechter-commissaris die gegevens wel bekend zijn, is het mogelijk om deze getuige desgewenst te dagvaarden. Van een persoon wiens identiteit niet blijkt is dus ook hier geen sprake.⁷⁶

Ook de verklaring van een met naam genoemde getuige waarin hij weergeeft wat hij van een ander niet met naam genoemde persoon heeft gehoord wordt niet als een verklaring in de zin van artikel 344a lid 3 Sv beschouwd.⁷⁷ De identiteit van de zegspersoon is bekend en desgewenst kan deze ter zitting worden gehoord. Het ontbreken van de identiteit van de persoon waaraan deze getuige zijn kennis ontleent, staat niet aan het gebruik van diens verklaring in de weg.⁷⁸

In het verlengde van bovenstaande uitzonderingen op 'een persoon wiens identiteit niet blijkt' lijkt de redenering van de rechtbank Utrecht te liggen.⁷⁹ Zij overwoog: '*Uit hetgeen de verdediging ter*

Noot 73Zie onder andere HR 29 april 1997, NJ 1997, 666; HR 4 juni 2002, NJ 2002, 416; HR 12 mei 2009, NJ 2009, 239 en HR 9 december 2008, LJN BF2082.

Noot 74HR 29 april 1997, NJ 1997, 666 m.nt. 'tH onder 29 april 1997, NJ 1997, 667 en HR 18 mei 1999, NJ 2000, 106 m.nt. Sch.

Noot 75De uitzondering is overigens niet beperkt tot opsporingsambtenaren. Zie onder andere HR 4 juni 2002, NJ 2002, 416. Daarin speelde de verklaring van een medewerker van een autoverhuurbedrijf een cruciale rol. Zijn persoonsgegevens waren weliswaar niet opgenomen in het proces-verbaal van de opsporingsambtenaren, maar die waren wel bij die opsporingsambtenaren bekend. Voor zover gewenst kon de medewerker van het autoverhuurbedrijf dus worden gedagvaard als getuige.

Noot 76HR 12 mei 2009, NJ 2009, 239.

Noot 77HR 14 december 2004, NJ 2005, 383 m.nt. Buruma.

Noot 78Zie in dat verband ook: Rb Zwolle 4 juni 2010, LJN BM6799. In die zaak verklaarde een getuige wat hij van een persoon die anoniem wilde blijven had gehoord. De verklaring van de getuige kon volgens de rechtbank voor het bewijs worden gebruikt omdat de verdediging niet had aangegeven dat zij de anonieme bron wilde horen en de verklaring steun vond in ander bewijsmateriaal. De rechtbank was derhalve van oordeel dat artikel 344a lid 3 Sv wel van toepassing was.

Noot 79Rb Utrecht 17 november 2011, LJN BV2188.

zitting heeft aangevoerd begrijpt de rechtbank dat de identiteit van de getuige bij de verdediging bekend is. De verdediging heeft ter zitting voorts uitdrukkelijk afstand gedaan van het ondervragingsrecht van deze getuige. De rechtbank is dan ook van mening dat er onder deze omstandigheden geen beletsel bestaat om de verklaring van de anonieme getuige (...) voor het bewijs te bezigen'.

Gebruik van de verklaring van de anonieme getuige voor het bewijs

De tweede eis ten aanzien van de verklaring van een anonieme persoon niet zijnde een bedreigde getuige betreft een specifiek bewijsminimum: de bewezenverklaring moet in belangrijke mate steun vinden in andersoortig bewijsmateriaal. De term 'andersoortig' brengt tot uitdrukking dat die steun gevonden moet worden in (schriftelijke) verklaringen van niet-anonieme personen.⁸⁰

Dit bewijsminimum is strenger dan de eis die in dat verband wordt gesteld aan bedreigde getuigen. Ten aanzien van de bedreigde getuige geldt immers dat het bewijs *niet in beslissende mate* op zijn verklaring mag zijn gebaseerd; er moet dus 'steunbewijs' aanwezig zijn. De verklaring van de anonieme getuige – niet zijnde een bedreigde getuige – wordt echter zelf als 'steunbewijs' beschouwd; de bewezenverklaring moet in belangrijke mate op ander bewijsmateriaal steunen. Bovendien moet ingevolge artikel 360 lid 1 Sv het gebruik van verklaring van personen wier identiteit niet blijkt uitdrukkelijk worden gemotiveerd. Evenals ten aanzien van het gebruik van verklaringen lijkt die eis tweezijdig. Allereerst moet uit de motivering blijken dat aan de eisen van artikel 344a lid 3 is voldaan. Ten tweede dient de zittingsrechter er in zijn motivering blijk van te geven dat hij de betrouwbaarheid van de anonieme verklaring zelfstandig heeft onderzocht. Voor zover de feitenrechter zich beperkt tot in het vonnis weergeven van het bewijsmateriaal waarin de verklaring van de anonieme steun vindt, is dat onvoldoende.⁸¹

De motiveringseis geldt alleen in die gevallen waarin de anonieme verklaring ook daadwerkelijk een wezenlijk onderdeel vormt van de bewijsconstructie. Voor zover de anonieme verklaring alleen wordt gebruikt om aan te geven wat de aanleiding voor het onderzoek is en aldus geen zelfstandige bijdrage levert aan de motivering van de bewezenverklaring geldt de nadere motiveringseis niet.⁸²

Het jurisprudentieonderzoek met betrekking tot de anonieme getuige

In de onderzochte periode zijn veertien gepubliceerde uitspraken gevonden waarin het gebruik van anonieme verklaringen (niet zijnde van een bedreigde getuige) op enige wijze aan de orde was. Daarbij dient wel de algemene kanttekening gemaakt te worden dat uit de uitspraak soms niet expliciet duidelijk wordt om welk soort anonimiteit het gaat. In het kader van het onderzoek is er vanuit gegaan dat daar waar de term 'anonieme getuige' wordt gebruikt in een vonnis, dit in ieder geval betekent dat er geen sprake is van een 'bedreigde getuige'. Wel is het mogelijk dat daar waar de term 'anonieme getuige' wordt gebruikt daar ook soms ook de 'beperkt anonieme getuige' mee bedoeld kan zijn.

In drie van de veertien gevallen kan feitelijk niet worden gesproken van een anonieme verklaring. Zo staat in de uitspraak van de rechtbank Zwolle⁸³ een verklaring van een met naam genoemde getuige centraal, waarin hij verklaart over wat hij van een anonieme monteur heeft gehoord. Volgens de rechtspraak van de Hoge Raad kan dit niet als een verklaring van een persoon wiens

Noot 80Kamerstukken II 1991/92, 22483, nr. 3, p 34.

Noot 81HR 17 april 2012, LJN BU6913, NJ 2012, 413 m.ntBorgers.

Noot 82HR 15 februari 2005, LJN AS1884. Zie ook HR 5 juli 2011, NJ 2011, 452 m.nt. Reijntjes.

Noot 83Rb Zwolle 4 juni 2010, LJN BM6799.

identiteit niet blijkt worden gekwalificeerd. Hetzelfde geldt voor de verklaring van een persoon die 'individualiseerbaar' is en die dus – indien de verdediging dat wenst – kan worden opgeroepen als getuige. In dat verband kan dus ook de verklaring van de getuige waarvan blijkt dat de verdediging diens identiteit kent, niet als 'anoniem' in de zin van art. 344a lid 3 Sv worden aangemerkt. Wat het geval was in de uitspraak van de rechtbank Utrecht.⁸⁴ Individualiseerbaar is ook de anonieme verbalisant B-1266 in de uitspraak van de rechtbank Groningen.⁸⁵ Hij kan, indien gewenst, worden opgeroepen als getuige. Wellicht is deze laatste als 'beperkt anoniem' te kwalificeren.

In zeven van de overige elf uitspraken heeft de verklaring van de anonymus een rol gespeeld in de bewijsconstructie van de rechtbank. In vier van die zeven gevallen leidde dat tot een vrijspraak. In de uitspraak van de Rechtbank Utrecht d.d. 4 april 2011⁸⁶ vormde een drietal anonieme verklaringen in combinatie met de verklaring van de medeverdachte het ontlastende bewijs waaraan de rechtbank meer waarde hechtte dan aan het belastende bewijs. In de uitspraak van de rechtbank Amsterdam⁸⁷ spelen onder andere de inconsistenties in de verklaring van de anonieme getuige een rol in de beslissing om uiteindelijk tot een vrijspraak te komen. Hetzelfde geldt ten aanzien van de anonieme getuige die later, zoals blijkt uit het vonnis van de rechtbank 's-Hertogenbosch, ook niet anoniem heeft verklaard.⁸⁸ De rechtbank Amsterdam⁸⁹ was in de zaak van de schietpartijen in de Bijlmer vrij expliciet over de onbruikbaarheid van de anonieme verklaring: *'De rechtbank acht, evenals de officier van justitie, de verklaringen van de anonieme getuige niet bruikbaar voor het bewijs, nu de getuige (...) zijn verklaring op belangrijke punten heeft aangepast en hij heeft aangegeven dat hij het verhaal deels van anderen heeft. Hiermee is de betrouwbaarheid van zijn verklaring aangetast en kan deze niet voor het bewijs gebruikt worden'*. In drie van de onderzochte uitspraken maakt de anonieme verklaring deel uit van het bewijsmateriaal waarop de bewezenverklaring steunt. Zo oordeelde de rechtbank Utrecht⁹⁰ dat de bewezenverklaring ter zake van bedreiging kon steunen op de verklaring van de verdachte, de aangifte en 2 anonieme verklaringen. Een nadere onderbouwing van de betrouwbaarheid van de anonieme verklaringen ontbreekt in het vonnis. Dat geldt ook voor de overige twee zaken waarin de bewezenverklaring is gebaseerd op een anonieme verklaring. Uit het vonnis van de rechtbank Zwolle⁹¹ blijkt dat de anonieme getuige had verklaard dat vier personen aan het inbreken waren aan de achterzijde van een kapsalon en dat één van die vier op de uitkijk zat. De waarneming van de getuige vindt steun in hetgeen op videobeelden is te zien. In de uitspraak van de rechtbank 's-Gravenhage⁹² wordt ter zake van het eerste tenlastegelegde feit wel geconcludeerd dat die verklaring voldoende steun vindt in het overige bewijsmateriaal; ten aanzien van het tweede feit ontbreekt die steun. Ten aanzien van dat feit volgt dan ook vrijspraak. Opvallend is dat in geen van de drie uitspraken een uitdrukkelijke motivering over het gebruik van de anonieme verklaring is opgenomen. Het lijkt alsof volgens de betrokken rechtbanken deze eis samenvalt met de eis dat de bewezenverklaring in belangrijke mate steun moet vinden in andersoortig bewijsmateriaal.

Noot 84Rb Utrecht 17 november 2011, LJN BV2188.

Noot 85Er vanuit gaande dat in het dossier ook een verklaring van zijn bovengeschatte aanwezigheid is waaruit blijkt dat de verbalisant werkzaam is als opsporingsambtenaar.

Noot 86Rb Utrecht 4 april 2011, LJN BQ0903.

Noot 87Rb Amsterdam 31 mei 2011, LJN BQ6599.

Noot 88Rb 's-Hertogenbosch 19 april 2012, LJN BW2600.

Noot 89Rb Amsterdam 10 november 2010, LJN BO8350.

Noot 90Rb Utrecht 4 april 2011, LJN BQ1119.

Noot 91Rb Zwolle 26 oktober 2010, LJN BP2170.

Noot 92Rb 's-Gravenhage 16 december 2011, LJN BU8487.

Uit de resterende vier uitspraken die in het jurisprudentieonderzoek naar voren komen, blijkt wel dat een anonieme verklaring een rol heeft gespeeld in het opsporingsonderzoek, maar in de uiteindelijke bewijsbeslissing komt deze verklaring niet voor. De anonieme informatie wordt enkel gebruikt om het onderzoek in deze of gene richting te sturen of om daarop een verdenking te baseren. De rechtbank Utrecht⁹³ merkt daarover op in haar vonnis: *'Er staat geen rechtsregel in de weg aan het gebruik van deze informatie ten behoeve van het opsporingsonderzoek'*. De anonieme informatie kan afkomstig zijn van personen die min of meer toevallig iets gadeslaan en dat doorgeven aan de politie of van de (Regionale) Criminele Inlichtingen Dienst.⁹⁴ Voor zover aan de anonieme gegeven informatie geen bewijsbetekenis wordt toegekend, zijn ook de op het anonieme bewijsmateriaal betrekking hebbende bewijsregels niet van toepassing.

3.4.3 Beperkte anonimiteit

Op grond van art. 190 lid 1 en 290 lid 1 Sv is de verhorende rechter – de rechter-commissaris respectievelijk de zittingsrechter – verplicht de identiteit van de te verhoren getuige vast te stellen. Dat doet hij door te vragen naar zijn persoonsgegevens. Die persoonsgegevens omvatten de naam, voornamen, geboorteplaats en geboortedatum, het adres waarop hij in de gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens is ingeschreven en het adres van zijn feitelijke verblijfplaats (art. 27a Sv). De rechter kan echter van het vragen naar deze gegevens afzien als er een gegrond vermoeden bestaat dat de getuige door het verstrekken van die gegevens overlast zal ondervinden of zal worden verhinderd in de uitoefening van zijn beroep of ambt (art. 190 lid 3 en art. 290 lid 3 Sv). De getuige die in verband met het afleggen van zijn verklaring overlast ondervindt, is bijvoorbeeld een getuige wiens ruiten worden ingegooid of aan wie een nachtelijk bezoek gebracht wordt. Voor wat betreft de getuigen die in de uitoefening van hun beroep zullen worden belemmerd moet worden gedacht aan leden van arrestatieteams die met goedvinden van de verhorende rechter slechts het codenummer opgeven waarmee zij bij de betrokken politie-instanties zijn geregistreerd, en aan pseudokopers, wier inzetbaarheid bij het bekend worden van de personalia wordt verminderd of opgeheven.⁹⁵ Aldus wordt voorzien in het horen van getuigen onder beperkte anonimiteit. In wezen kan door het onbekend blijven van die persoonsgegevens er eveneens sprake zijn van een anonieme getuige. Maar in tegenstelling tot bij de bedreigde getuige hoeft er geen sprake van vrees voor lijf of leden of anderszins bij de getuige te zijn.

Die afscherming geschiedt ambtshalve, op vordering van de officier van justitie dan wel op verzoek van de verdachte of diens raadsman, of van de getuige. In een speciale beroepsgang is niet voorzien, zodat alleen de officier van justitie ingevolge art. 446 Sv tegen een door de rechter-commissaris genomen beslissing waarbij zijn vordering is afgewezen hoger beroep kan instellen. Beroep in cassatie is niet mogelijk (art. 241c Sv).

Geen beperkte anonimiteit, maar de domiciliekeuze

De getuige die ingevolge art. 190 lid 1 of art. 290 lid 1 Sv naar zijn woon- of verblijfplaats wordt gevraagd, hoeft niet altijd zijn feitelijke woon- of verblijfplaats opgegeven. Hij kan ook het adres opgeven van zijn advocaat of de plaats waar hij de verklaring aflegt, bijvoorbeeld het

Noot 93Rb Utrecht 12 april 2012, LJN BW2436.

Noot 94Rb Alkmaar 28 juli 2011, LJN BR3387.

Noot 95Kamerstukken II 1991/92, 22483, nr. 3, p 37.

politiebureau. Dit heet domiciliekeuze. In de Aanwijzing slachtofferzorg⁹⁶ wordt nadrukkelijk op de mogelijkheid van domiciliekeuze gewezen. Daarin valt ter zake van het doen van aangifte te lezen dat in gevallen waarin het slachtoffer bezwaar heeft tegen het vermelden van de adresgegevens in de aangifte omdat hij bijvoorbeeld vreest voor represailles, de politie het slachtoffer informeert over de mogelijkheid om op een ander adres domicilie te kiezen. De correspondentie van politie en Openbaar Ministerie aan het slachtoffer wordt dan naar dit adres gezonden.

De figuur van domiciliekeuze moet niet verward worden met het geven van een anonieme of een beperkt anonieme verklaring. Immers, de identiteit van de betrokkene is wel bekend en deze heeft ook op vragen met betrekking tot zijn woon- en of verblijfplaats antwoord gegeven.

In zijn arrest d.d. 21 januari 2003 heeft de Hoge Raad⁹⁷ geoordeeld dat voor zover getuigen van deze mogelijkheid gebruik maken dat niet in strijd is met art. 290 lid 1 Sv. De Hoge Raad overwoog: *'De vragen naar de in art. 290, eerste lid, eerste volzin, Sv vermelde gegevens strekken ertoe de identiteit van de getuige vast te stellen. De enkele omstandigheid dat de getuige ter terechtzitting in plaats van zijn werkelijke woon- of verblijfplaats opgeeft ten kantore van zijn advocaat domicilie te kiezen zal in het algemeen, behoudens bijzondere omstandigheden, die hier niet zijn gesteld of gebleken, aan de vaststelling van zijn identiteit niet kunnen afdoen'.*

Die bijzondere omstandigheden zouden dan gelegen kunnen zijn in het feit dat het voor de beoordeling van de betrouwbaarheid van de getuige en diens verklaring wel noodzakelijk is om te weten wat de exacte woonplaats van de getuige is. Een en ander volgt uit de verwijzing van de Hoge Raad in bovengenoemd arrest naar de memorie van toelichting bij de Wet getuigenbescherming: 'De bekendheid met de naam, de voornamen, het beroep, de leeftijd of de woon- en verblijfplaats van een dergelijke getuige kan wel degelijk nodig zijn om de betrouwbaarheid van die getuige te onderzoeken. De rechter-commissaris onderscheidenlijk de rechter ter terechtzitting zal van geval tot geval moeten beoordelen in hoeverre genoemde gegevens bepalend zijn voor de vaststelling van de identiteit van de getuige'.⁹⁸ Te denken valt bijvoorbeeld aan een getuige die verklaart dat hij vanaf het balkon van zijn flatwoning goed zicht had op het misdrijf. Om te kunnen toetsen of deze verklaring klopt zal men weet moeten hebben van de exacte locatie van dat balkon.

Het verhoor van de 'beperkt anonieme getuige'

Behalve het feit dat de getuige op bepaalde vragen naar zijn identiteit geen antwoord hoeft te geven is er verder geen nadere beperking gesteld aan het verhoor. De verdediging kan dus ook het ondervragingsrecht, met uitzondering van het vragen naar de identiteit of het stellen van vragen die mogelijk de identiteit aan het licht zouden kunnen brengen, uitoefenen. Voor zover die vragen toch worden gesteld kan worden belet dat de getuige daarop antwoord geeft (art. 293 lid 1 Sv).

Voor de afscherming van de gegevens kunnen door de rechter-commissaris en de zittingsrechter de nodige maatregelen worden genomen (art. 190 lid 3 en 290 lid 3 Sv). Te denken valt daarbij onder meer aan visuele of akoestische afscherming, of vermomming. Voor zover dergelijke maatregelen worden genomen moet daarvan melding worden gemaakt in het proces-verbaal en moeten de redenen voor de toepassing van die maatregelen in dat proces-verbaal worden verwoord. (art. 190 lid 4 Sv).

Noot 96 Aanwijzing slachtofferzorg (2010A029), *Stcrt* 2010, nr. 20476, inwerkingtreding 1 januari 2011.

Noot 97 HR 21 januari 2003, *NJ* 2003, 215, LJN AE9669.

Noot 98 Kamerstukken II 1991-92, 22483, nr.3, p. 37.

Gebruik van de verklaring van de 'beperkt anoniem gehoorde getuige'

Ten aanzien van het gebruik van dergelijke verklaringen voor het bewijs gelden geen beperkingen. Art. 344a Sv is niet van toepassing op de 'beperkt anoniem gehoorde getuige'.⁹⁹ Enerzijds omdat het geen bedreigde getuige is in de zin van art. 344a lid 2 Sv; daarvoor is het doorlopen van de procedure van art. 226a Sv vereist. Anderzijds kan de verklaring van de 'beperkt anoniem gehoorde getuige' niet worden beschouwd als de verklaring van een persoon wiens identiteit niet blijkt. De personalia zullen wel bij de politie, rechter-commissaris of de zittingsrechter bekend zijn en in die zin is de getuige voldoende individualiseerbaar en is het mogelijk – indien gewenst – de getuige te (laten) dagvaarden of oproepen.¹⁰⁰

Wel moet het gebruik voor het bewijs worden gemotiveerd op grond van art. 360 lid 1 Sv.

Door een motiveringsplicht voor te schrijven wordt – aldus de memorie van toelichting – tegengaan dat alle slachtoffers van bij voorbeeld delicten als tasjesroof of aanranding als regel een beperkte anonimiteit wordt toegekend. De rechter zal zich steeds ervan moeten vergewissen of in het concrete geval aannemelijk is dat de getuige in verband met het afleggen van zijn verklaring overlast zal ondervinden.¹⁰¹

Zowel uit de memorie van toelichting¹⁰² bij de Wet getuigenbescherming als uit constante rechtspraak van de Hoge Raad blijkt dat die motivering twee aspecten moet omvatten. Ten eerste zal uit de motivering de reden voor toekenning van beperkte anonimiteit te blijken. Ten tweede zal uit die motivering moeten blijken dat de toekenning van de beperkte anonimiteit geen afbreuk heeft gedaan aan het ondervragingsrecht van de verdediging.¹⁰³

Het jurisprudentieonderzoek met betrekking tot de 'beperkt anoniem gehoorde getuige'

In de onderzochte periode zijn vier relevante uitspraken gevonden waarin de rechtsfiguur van de 'beperkt anonieme getuige' aan de orde kwam. Eén van die gevallen betrof het hoger beroep tegen de afwijzing van de rechter-commissaris van de vordering van de officier van justitie om getuigen beperkt anoniem te horen. De officier van justitie meende dat er alle reden was om ter gelegenheid van het verhoor niet naar de namen van de twee getuigen te vragen. Het appel van de officier van justitie werd ongegrond verklaard. Daartoe overwoog de rechtbank 's-Gravenhage¹⁰⁴: *'De aard en omstandigheden van een strafbaar feit en de persoon van de verdachte(n) zouden op zichzelf voldoende kunnen zijn om het vereiste vermoeden (dat de getuige naar aanleiding van zijn verklaring overlast kan verwachten, wd) te rechtvaardigen. In dit geval zijn de feitelijkheden, zoals die uit het dossier naar voren komen, echter niet dusdanige dat aard, omstandigheden of persoon op zichzelf genomen een gegrond vermoeden opleveren dat de getuigen naar aanleiding van hun verklaring overlast zullen ondervinden indien hun namen bij verdachte beken zouden zijn. Ook*

Noot 99Kamerstukken II 1991-92, 22483, nr.3, p. 38: 'Ik merk ten slotte nog op dat een dergelijke, beperkt anoniem verhoorde, getuige niet kan worden beschouwd als een persoon wiens identiteit niet blijkt, zoals bedoeld in de voorgestelde artikelen 342, tweede lid, en 344, derde lid.' Zie ook Rb Utrecht 29 augustus 2011, LJN BR6387.

Noot 100HR 12 mei 1999, NJ 2009, 239.

Noot 101Kamerstukken II, 1991-92, 22483, nr. 3, p. 38.

Noot 102Kamerstukken II, 1991-92, 22483, nr. 3, p. 39.

Noot 103HR 23 september 1997, NJ 1998, 135; HR 12 mei 1999, NJ 2009, 239 en HR 7 februari 2012, LJN BU7278, NJ 2012, 118.

Noot 104Rb 's-Gravenhage 3 augustus 2010, LJN BN3522.

verder zijn geen concrete feiten of omstandigheden aangedragen waaruit het bestaan van een dergelijk vermoeden zou kunnen worden afgeleid.'

In de drie andere zaken komt de beperkt anonieme getuige aan de orde in het kader van de feitelijke beoordeling van de strafzaak. Het betreft dan een bedreiging met geweld, een poging tot zware mishandeling en medeplegen van vernieling van een gebouw (jeugdgevangenis Teylingereind). In de laatste zaak blijkt duidelijk dat het gaat om de verklaringen van twee in die jeugdgevangenis werkzaam zijnde personen. De rechtbank 's-Gravenhage¹⁰⁵ merkt in haar motivering met betrekking tot het gebruik van de beperkt anonieme getuigen op: *'dat er een gegronnd vermoeden bestaat dat de getuigen die werkzaam zijn als medewerker in een justitiële jeugdinrichting, overlast zullen ondervinden of in de uitoefening van hun beroep zullen worden belemmerd indien hun volledige personalia worden vermeld'*. In de bedreigingszaak lag de toekenning van de beperkt- anonieme-getuigenstatus ook in de aarde van de werkzaamheden van de getuige zoals blijkt uit de overweging van de rechtbank Utrecht¹⁰⁶: *'Tevens speelt daarbij het feit dat de getuige in haar dagelijkse werkzaamheden bij de Sociale Dienst vaker te maken krijgt met boze en geëmotioneerde personen een rol. Het is van belang dat de getuige haar hulpverlenende taak zonder angst voor represailles kan uitvoeren'*.

In de derde zaak – de poging tot zware mishandeling – speelde de professionele context geen rol. De toetsing van de rechtbank Utrecht¹⁰⁷ is vrij abstract: *'Gelet op de aard van het feit, het strafblad van verdachte en de vrees bij de getuige om te verklaren juist vanwege de persoon van de verdachte heeft de rechter-commissaris naar het oordeel van de rechtbank in redelijkheid kunnen komen tot de beslissing om aan de getuige de status van beperkt anonieme getuige toe te kennen.'*

Samenvatting

De Nederlandse wetgeving kent sinds de introductie van de Wet getuigenbescherming drie vormen van anoniem bewijs, te weten: de verklaring van de bedreigde getuige afgelegd bij de rechter-commissaris, de schriftelijke verklaring van een anonieme getuige afgelegd bij de politie of elders en de verklaring van de getuige met beperkte anonimiteit.

De regeling met betrekking tot de bedreigde getuige is de meest uitgebreide. Daarin is niet alleen voorzien in een voorgaande toetsing van de noodzaak om de getuige anoniem te horen door de rechter-commissaris (art. 226a en 226b Sv), maar zijn tevens bepalingen opgenomen met betrekking tot de wijze van verhoor en de mogelijkheden van de verdediging om ter compensatie van een direct ondervragingsrecht toch de betrouwbaarheid van die verklaring te kunnen toetsen (art. 226c tot en met 226f Sv). Bovendien zijn in art. 344a lid 1 en 2 en art. 360 Sv eisen gesteld aan het gebruik van de verklaring van de bedreigde getuige voor het bewijs.

De regeling met betrekking tot de anonieme getuige, niet zijnde een bedreigde getuige, is beperkt tot het stellen van bewijsregels ten aanzien van het gebruik voor het bewijs van die verklaring. Feitelijk betekent dit dat de verdediging het gebruik van die verklaring kan blokkeren door te verzoeken de anonieme getuige te horen. Laat de verdediging dit achterwege dan maakt evenwel het in art. 344a lid 3 gestelde bewijsminimum dat de verklaring van de anonieme getuige alleen als steunbewijs kan dienen en dan slechts met in achtname van de in art. 360 Sv opgenomen motiveringsplicht. Het stellen van dergelijke zware eisen aan het gebruik van de anonieme

Noot 105Rb 's-Gravenhage 5 april 2012, LJN BW1054.

Noot 106Rb Utrecht 29 augustus 2011, LJN BR6387.

Noot 107Rb Utrecht 13 juni 2011, LJN BR5236.

bewijsmateriaal komt voort uit het feit dat noch de noodzaak van de anonimiteit kan worden getoetst, noch de verdediging op enigerlei wijze de betrouwbaarheid van de verklaring kan toetsen. Opvallend is evenwel dat uit de rechtspraak van de Hoge Raad volgt dat niet te snel mag worden aangenomen dat er sprake is van een 'getuigen wiens identiteit niet blijkt'. Bijgevolg is dan ook art. 344a lid 3 Sv en de daaraan gekoppelde motiveringsplicht niet van toepassing.

Het sluitstuk van de Wet getuigenbescherming wordt gevormd door de figuur van de 'beperkt anonieme getuige'. Ten aanzien van de beperkt anonieme getuige geldt dat dit in wezen geen anonieme getuige is, maar dat slechts enkele persoonsgegevens door de rechter-commissaris of de zittingsrechter niet gevraagd en vermeld hoeven te worden. De rechter-commissaris respectievelijke de zittingsrechter beoordelen of het noodzakelijk is dat die gegevens onbekend blijven. Criterium in dit verband is 'het ondervinden van overlast' of 'het belemmert worden in de uitoefening van een beroep'. Het ontbreken van die persoonsgegevens hoeft in principe geen beletsel te vormen voor het ondervragingsrecht van de verdediging. Bovendien is in de wet een nadere motiveringsplicht opgenomen met betrekking tot het gebruik van de verklaring van de beperkt anonieme getuige (art. 360 Sv). Er worden buiten de motiveringseis geen verdere beperkingen gesteld aan het gebruik van de verklaring van de beperkt anonieme getuige voor het bewijs. In bepaalde gevallen kan echter toepassing van de regeling van de beperkte anonieme getuige achterwege blijven, indien gebruik wordt gemaakt van de zogeheten 'domiciliekeuze'. Met dat laatste kan voorkomen worden dat adresgegevens van de getuige bekend worden.

4 Anonieme getuigen in de praktijk

4.1 Inleiding

Voor de criminaliteitsbestrijding is het van groot belang dat slachtoffers en getuigen bereid zijn aangifte te doen en te getuigen over het misdrijf. Bij een reële angst van een slachtoffer of getuige voor represailles is het daarom essentieel dat bescherming wordt geboden. Het (beperkt) anoniem afleggen van een verklaring kan een instrument zijn om slachtoffers en getuigen bescherming te bieden en hen zo te bewegen hun verhaal toch te doen.

Uit het voorgaande hoofdstuk is duidelijk geworden dat het Europese Hof aan het gebruik voor het bewijs van verklaringen, van personen van wie de identiteit niet blijkt, strikte voorwaarden verbindt. Om aan deze voorwaarden te voldoen is in 1994 de Wet getuigenbescherming gemaakt die voorziet in het gebruik van drie vormen van anoniem bewijs: de schriftelijke verklaring van een anonieme getuige afgelegd bij de politie of elders, de verklaring van de bedreigde getuige afgelegd bij de rechter-commissaris en de verklaring van de getuige met beperkte anonimiteit.

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de laatste twee rechtsfiguren, te weten de regeling bedreigde getuige ex artikel 226a e.v. Sv. en de beperkt anonieme getuige ex artikel 190 lid 3 en artikel 290 lid 1 Sv.¹⁰⁸ Eerst wordt het gebruik van de regelingen cijfermatig beschreven, vervolgens wordt de uitvoeringspraktijk aan bod gesteld.

4.2 Aantal en soort zaken

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 (onderzoekverantwoording) van deze rapportage is geen landelijk registratiesysteem voorhanden waarin systematisch het gebruik van beide regelingen wordt vastgelegd. Zodoende kan niet zondermeer worden vastgesteld hoe vaak in een gegeven jaar van de regelingen gebruik gemaakt wordt. De gegevens die in deze paragraaf gepresenteerd worden, zijn gebaseerd op de som van de schattingen van de afzonderlijke kabinetten rechter-commissaris voor het jaar 2011.¹⁰⁹ Ondanks het feit dat de cijfers niet als nauwkeurig kunnen worden aangemerkt (zie hoofdstuk 2, onderzoekverantwoording) kan op basis van de door de kabinetten

Noot 108 De (schriftelijke) verklaring van een anonieme getuige afgelegd bij de politie of elders blijft buiten beeld. Enerzijds omdat al veel informatie beschikbaar is over dit type verklaring (zie voetnoot 1 in het inleidende hoofdstuk), anderzijds omdat dergelijke verklaringen in de praktijk nauwelijks bijdragen aan de bewijsvoering in een strafzaak en om die reden vooral nut hebben tot het richting geven van het rechercheonderzoek.

Noot 109 De kabinetten rechter-commissaris Alkmaar, Almelo en Middelburg hebben uiteindelijk geen cijfers beschikbaar gesteld. De coördinerende RC van Alkmaar heeft in een toelichting laten weten dat van de regeling bedreigde getuige in 2011 in zijn arrondissement geen gebruik is gemaakt en van de regeling beperkt anonieme getuige slechts enkele keren gebruik is gemaakt. Het kabinet rechter commissaris van Middelburg heeft laten weten dat 'sinds de benoeming van coördinerend RC (sept. 2011) zij niet te maken hebben gehad met anonieme getuigenverhoren'. Van Almelo werd geen uitleg verkregen voor het ontbreken van de gevraagde cijfers.

rechter-commissaris verstrekke gegevens worden geconcludeerd dat het gebruik van beide regelingen heel beperkt is. De statusbeschikking bedreigde getuige werd in 2011 volgens schatting slechts in negen zaken opgemaakt, terwijl de statusbeschikking beperkt anonieme getuige in 83 gevallen aan de orde was. Wordt dit aantal vergeleken met het totaal aantal rechtbankstrafzaken dat bij het openbaar ministerie werd ingeschreven in 2011 dan blijkt dat de regeling bedreigde getuige slechts in ongeveer 1 op de 25.000 zaken aan de orde is.¹¹⁰ De regeling beperkte anonieme getuige is in ongeveer 1 op 2.700 rechtbankstrafzaken aan de orde.

Tabel 4.1 Gebruik regeling bedreigde getuige en beperkt anonieme getuige afgezet tegen aantal rechtbankstrafzaken en caseload¹¹¹ kabinetten rechter-commissaris (2011)

Ressort	Aantal ingeschreven rechtbankstrafzaken ¹¹²	Caseload kabinetten rechter-commissaris	Bedreigde anoniemegetuige	Beperkt anonieme getuige
Amsterdam		12.143	4	30
Arnhem		10.778	0	12
Den Haag		10.950	1	9
Leeuwarden		3.623	1	4
Den Bosch		6.455	3	28
Eindtotaal	225.500	43.949	9	83

De ressorts¹¹³ maken in verschillende mate gebruik van de regelingen, vooral voor wat betreft de regeling beperkt anonieme lopen de ressorts uiteen. Tabel 4.1 laat zien dat in de ressorts Amsterdam en Den Bosch de regeling beperkt anonieme getuige in 2011 meer dan drie keer vaker werd toegepast dan in de ressorts Den Haag en Leeuwarden.

Het primair ten laste gelegde feit in de zaak waarin van de regeling van de bedreigde getuige gebruik is gemaakt, betreft doorgaans een geweldsdelict, gevolg door een drugsdelict, zo blijkt uit de toelichting die door de kabinetten rechter-commissaris op de cijfers werd gegeven. De grondfeiten verschillen daarmee nauwelijks van de grondfeiten van zaken waarin de regeling beperkt anonieme getuige werd toegepast. Daar betrof het ook hoofdzakelijk geweldsdelicten, gevolgd door drugsdelicten. Wel werd in de enquête gemeld dat de status van beperkte anonieme getuige ook een enkele keer werd opgemaakt in een zedenzaak of een vermogensdelict.¹¹⁴ Gelet op het zeer geringe gebruik is het niet zinvol algemene uitspraken te doen over de rol van de bedreigde getuige in algemene zin. Voor de regeling beperkt anonieme getuige kan met de nodige voorzichtigheid wel worden geconcludeerd dat de rechtsfiguur het meest wordt toegepast in zaken waarin opsporingsambtenaren (met name observanten en pseudokopers) anoniem willen getuigen,

Noot 110 Rechtbankstrafzaken zijn de strafzaken die volgens de wet kunnen worden voorgelegd aan de sector strafrecht van de rechtbank. Het gaat dan meestal om misdrijven (ernstige strafbare feiten). Inschrijving bij het openbaar ministerie betekent niet dat in de betreffende zaak daadwerkelijk vervolging heeft plaatsgevonden. Het openbaar ministerie kan de zaak ook seponeren.

Noot 111 Onder caseload wordt het aantal zaken verstaan waarin de kabinetten rechter-commissaris onderzoekhandelingen verricht hebben.

Noot 112 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37340&LA=NL>

Noot 113 Van de zijde van de kabinetten rechter-commissaris is verzocht het gebruik van de regelingen niet uit te splitsen naar de individuele kabinetten rechter-commissaris.

Noot 114 Voor het antwoord op de vraag voor welke grondfeiten de regelingen worden ingezet en wat de rol is van de getuige hebben de kabinetten rechter-commissaris zich niet tot het jaar 2011 beperkt. De typering in deze alinea heeft daarom betrekking op het gebruik van de regelingen in het algemeen.

teneinde ook in de toekomst nog hun opsporingsactiviteiten uit te kunnen oefenen. Maar ook burgers maken soms gebruik van de bescherming die artikel 190 lid 3 Sv biedt. Daarbij zijn twee hoofdcategorieën te onderscheiden:

- 1 Burgers die slachtoffers zijn van huiselijk geweld en die bijvoorbeeld in een blijf-van-mijn-lijfhuys verblijven waarvan het adres niet bekend mag worden bij de verdachte.
- 2 Burgers die zich om andere redenen te onveilig voelen om te verklaren op naam en adres.

In de enquête is gevraagd in hoeverre het gebruik van de regelingen in het laatste decennium aan verandering onderhevig was (zie bijlage 3 voor een cijfermatig overzicht van de resultaten). Slechts zes kabinetten rechter-commissaris spraken zich voor wat betreft de regeling bedreigde getuige uit over deze vraag, waarbij zij wisselend oordeelden. Drie kabinetten oordeelden dat in hun rechtspraak het aantal zaken waarin de regeling werd gebruikt was toegenomen, twee kabinetten meldden dat het aantal zaken gelijk was gebleven en volgens één kabinet was het aantal zaken afgenomen. Slechts één kabinet gaf een toelichting op de verandering in het aantal bedreigde getuigen: de toename van het gebruik van de regeling bedreigde getuige hield verband met de toename in het aantal liquidaties in het betreffende arrondissement.

Acht kabinetten rechter-commissaris spraken zich in de enquête uit over een eventuele verandering van het gebruik van de regeling beperkt anonieme getuige. De helft daarvan meldt dat het aantal zaken waarin de regeling werd gebruikt, was toegenomen in het afgelopen decennium. De volgende redenen voor de toename zijn genoemd:

- Criminaliteit wordt zwaarder/De rechtbank krijgt de laatste jaren steeds meer megazaken, waar beperkt anonieme getuigen bij horen.
- Meer geweld tegen politie en bedreigingen van officieren van justitie.
- Door de politie worden vaker bijzondere opsporingsmethoden ingezet waarbij observanten en pseudokopers een rol spelen.
- Grotere angst voor represailles door verdachten.

De andere helft oordeelt dat het aantal zaken waarin de regeling werd gebruikt, het afgelopen decennium gelijk bleef. Geen van de kabinetten signaleerde in hun rechtspraak een afname.

4.3 Regeling bedreigde getuige in de praktijk

In deze paragraaf wordt een beschrijving gegeven van het gebruik van de regeling bedreigde getuige in de Nederlandse rechtspraak. Zoals in de vorige paragraaf beschreven is het aantal zaken waarin een statusbeschikking ex artikel 226a e.v. Sv wordt opgemaakt op jaarbasis heel beperkt. De gemiddelde professional die werkzaam is binnen de strafrechtspleging heeft om die reden niet of nauwelijks ervaring met het gebruik van de regeling. De beschrijving in deze paragraaf is gebaseerd op één groepsinterview met acht coördinerendrechtters-commissarissen en zes individuele interviews met rechters, officieren van justitie en strafrechtadvocaten. Zij werden voor deze studie geselecteerd omdat zij naar verhouding wel (ruime) ervaring hadden met het gebruik van (beperkt) anonieme getuige in het strafproces. Gelet op het relatief geringe aantal interviews en het feit dat de respondenten bovengemiddeld veel ervaring hebben met beide regelingen, zijn hun ervaringen niet zonder meer generaliseerbaar naar de Nederlandse rechtspraak. Om recht te doen aan die beperking zal in de tekst steeds worden opgemerkt welke geïnterviewde partij welke ervaring opdeed.

De opbouw van deze paragraaf is als volgt: eerst wordt ingegaan op de vordering en motivering van de status bedreigde getuige. Vervolgens wordt ingegaan op de feitelijke verhoorsituatie. Tot slot wordt de bewijsvoering aan bod gesteld.

4.3.1 Vordering en motivering

Volgens alle geïnterviewden is de vordering van de status van bedreigde getuige formeel gezien vrijwel altijd afkomstig van de officier van justitie.¹¹⁵ In de praktijk gaat aan de vordering doorgaans een aftastend proces vooraf waarin in overleg met de politie, het openbaar ministerie, de CIE en de rechter-commissaris bij de getuige die zich bedreigd voelt, gezocht wordt naar de meest passende setting voor het verklaren. Soms kan dat betekenen dat een getuige niet verklaart, in een getuigenbeschermingsprogramma wordt geleid of de status van een beperkt anonieme getuige krijgt, zo werd tijdens het groepsinterview met de rechters-commissarissen en door één van de geïnterviewde officieren van justitie verteld.

Een voormalige rechter-commissaris (thans rechter) vertelde tijdens het interview dat hij van tevoren altijd met de bedreigde getuige op een geheime locatie (vaak een hotellobby) voorgesprekken voert. Tijdens deze gesprekken was meestal ook degene aanwezig die de getuige had ingebracht (bijvoorbeeld een CIE-medewerker of een runner). De bedreigde getuige moest zich altijd legitimeren zodat de rechter-commissaris diens identiteit kon vaststellen. Vervolgens werd gesproken over de redenen van de angst en hetgeen de getuige wilde verklaren. Op basis van de onderliggende stukken stelde de rechter-commissaris naderhand vast of het toekennen van de status van bedreigde getuige aan de orde was. Van deze weging werd een proces-verbaal opgemaakt waarin in algemene zin werd gemotiveerd waarom de status was verleend. De gedetailleerde verklaring van de bedreigde getuige werd pas aan de procespartijen verstrekt nadat de status onherroepelijk was vastgesteld.

Toetsen bedreiging

Zoals opgemerkt in hoofdstuk 3 is het toetsingskader ex artikel 226a Sv van de rechter-commissaris beperkt. Dat wil zeggen dat hij voorafgaand aan het verlenen van de status alleen moet vaststellen of:

- 1 de getuige of een andere persoon, met het oog op de door de getuige af te leggen verklaring, zich zodanig bedreigd kan achten dat, naar redelijkerwijze moet worden aangenomen, voor het leven, de gezondheid of de veiligheid dan wel de ontwrichting van het gezinsleven of het sociaaleconomisch bestaan van die getuige of die andere persoon moet worden gevreesd, en;
- 2 de getuige te kennen heeft gegeven wegens deze bedreiging geen verklaring te willen afleggen.

Volgens de MvT bij de wet getuigenbescherming mag de rechter-commissaris daarbij de dreiging ruim toetsen: 'De bedreiging hoeft niet noodzakelijk uit concrete handelingen of uitingen van de verdachte te bestaan, doch kan soms uitgaan van de persoonlijkheid of reputatie van de verdachte of het

Noot 115 In het passage-onderzoek werd voor het eerst in de Nederlandse rechtsgeschiedenis ook formeel van de zijde van de verdediging de status van bedreigde getuige gevorderd. (zie box 4.1)

criminele milieu waarin de verdachte zich bevindt. Het is zelfs denkbaar dat bedreigingen, waaraan de verdachte part noch deel heeft en waarvoor hem geen enkel verwijt kan worden gemaakt, zullen kunnen leiden tot het garanderen van de anonimiteit van getuigen. De herkomst van de bedreiging is voor de toekenning van de status van bedreigde getuige geen bruikbare maatstaf.¹¹⁶

Overigens is de vraag hoe dit toetsingskader zich verhoudt tot het arrest van het EHRM in de zaak Visser tegen Nederland¹¹⁷ waarin juist gesteld werd dat sprake moet zijn van concrete en objectieve aanwijzingen die maken dat die angst reëel is (zie hoofdstuk 3).

Een van de geïnterviewde officieren van justitie gaf tijdens het onderzoek aan slechts de vordering voor de status bedreigde getuige te overwegen wanneer de dreiging concreet was. Het simpele feit dat bij drugshandel vaak sprake is van geweld of afrekeningen, rechtvaardigt niet de vordering. Pas wanneer zou blijken, bijvoorbeeld op basis van CIE-informatie, dat binnen de groep criminelen waaruit de verdachte voortkomt daadwerkelijk een sanctioneringssysteem wordt gehanteerd, komt de status van bedreigde getuige in beeld.

De belangrijkste reden die de rechters-commissarissen tijdens het groepsinterview noemden om af te zien van het toekennen van de status, is dat het niet mogelijk is de identiteit van de getuige (tijdens het gerechtelijk vooronderzoek) geheim te houden. Een dergelijke situatie doet zich bijvoorbeeld voor wanneer in de processtukken de bedreigde getuige al met naam genoemd is. Opvallend is overigens dat de rechtbank Amsterdam in het passage-onderzoek het waarborg-criterium strijdig acht met de wet en deze grondslag tot afwijzing van de vordering niet aanvaardt (zie box 4.1). Slechts bij zeer hogere uitzondering wordt de status na vordering niet verleend omdat naar het oordeel van de rechter-commissaris de dreiging onvoldoende reëel word geacht, zo blijkt uit het groepsinterviews met de rechters-commissarissen en de twee interviews met de officieren van justitie.

Door één van de twee geïnterviewde raadsmanen werd er tijdens de evaluatie op gewezen dat het voor de rechterlijke macht ook zaak is in haar overweging, bij het al dan niet toekennen van de status, de kans moet worden betrokken dat de raadsman van de verdachte de bedreigde getuige zal oproepen ter zitting. Als voorbeeld werd door de respondent de Holleeder-zaak aangehaald waarin mevrouw Houtman aanvankelijk de status van bedreigde getuige had gekregen maar haar identiteit alsnog onthuld moest worden toen de verdediging haar opriep te getuigen. Dat de verdediging haar wilde horen lag volgens geïnterviewde voor de hand omdat zij een van de weinige getuigen was die tijdens de liquidatie van haar man aanwezig was. De rechter-commissaris kon toen niet anders dan vertellen dat mevrouw Houtman en de bedreigde getuige A één en dezelfde waren. Op dat moment vervielen haar status en de daaraan verbonden bijzondere rechtsgevolgen.

Overigens wordt de status van bedreigde getuige volgens de twee geïnterviewde officieren van justitie en de rechters-commissarissen als een uiterste redmiddel gezien. Aan de status kleeft namelijk volgens hen een aantal nadelen:

Noot 116 Memorie van Toelichting bij de Wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en enige andere wetten (getuigenbescherming) Tweede Kamer, vergaderjaar 1991-1992, 22 483, nr. 3 blz. 19 en 20.

Noot 117 EHRM 14 februari 2002, appl. nr. 26668/95 (Visser t. Nederland), par. 47-48

- In de eerste plaats brengt het verlenen van de status extra bureaucratie met zich mee en compliceert het het strafvorderingproces. Niet alleen moet een statusbeschikking worden opgemaakt maar de beschikking staat ook open voor appel. Bovendien moeten veel meer partijen (waaronder het Team Getuigenbescherming) zich met de zaak gaan bemoeien hetgeen het risico op procesfouten vergroot.
- De bewijswaarde van de verklaring is vaak beduidend lager dan van een verklaring waarbij het ondervragingsrecht door de verdediging ongehinderd is uitgeoefend (zie hierna).
- Specifiek argument voor de rechters-commissarissen om het gebruik van de regeling niet te bevorderen is, net als bij de regeling beperkt anonieme getuige, dat met het verlenen van de status het waarborgen van de veiligheid een verantwoordelijkheid voor de rechter-commissaris wordt. De rechter-commissaris kan echter naar eigen zeggen alleen die verantwoordelijkheid voor wat betreft het gerechtelijk vooronderzoek waarborgen. Zo kan de rechter-commissaris bijvoorbeeld niet beletten dat een bedreigde getuige later alsnog ter zitting wordt opgeroepen om op naam te verklaren. Bij bedreigde getuige bestaat altijd het risico dat de identiteit uitkomt. Voor het Landelijk Parket en het Team Getuigenbescherming van de KLPD betekent de onthulling van de identiteit meteen veel werk en voor de verdachte een ernstige inbreuk op diens persoonlijke levenssfeer.
- Voor de officier van justitie speelt verder het probleem dat het openbaar ministerie niet ontvankelijk wordt verklaard als de rechter-commissaris de vordering niet toekent en vervolgens de getuige weigert te verklaren.¹¹⁸

Noot 118 Deze situatie is vermoedelijk hoogst uitzonderlijk. Zoals hiervoor opgemerkt wordt volgens de geïnterviewde rechters-commissarissen en de twee officieren van justitie doorgaans pas gevorderd nadat bij de rechter-commissaris is afgetast wat de voor de hand liggende beschermingsmaatregelen zijn en de status van bedreigde getuige als beste optie is gebleken. Wel kan een getuige die weigert ter zitting te verklaren gegijzeld worden. Door de geïnterviewde officieren van justitie werd ingeschat dat dit echter niet zal gebeuren. De eventuele veiligheidsrisico's die daaruit voortkomen zouden de staatschadeplichtig kunnen maken: een onrechtmatige overheidsdaad. Alternatief is dat de getuige in een getuigenbeschermingsprogramma wordt geplaatst. Voor zover de verdediging de identiteit van de bedreigde getuige niet heeft weten vast te stellen, staat het het openbaar ministerie natuurlijk ook vrij de getuige buiten het proces te houden (en bijvoorbeeld uitsluitend te benutten voor het richting geven van het opsporingsonderzoek).

BOX 4.1 Bedreigde getuige ten behoeve van de verdediging

Merk op dat in de recente rechtsgeschiedenis van Nederland de status van bedreigde getuige ook door de verdediging met succes gevorderd is. Dit deed zich voor in het Passage-onderzoek. De verdediging voerde bij de rechter-commissaris de getuigen F1 en F3 op die aangaven uitsluitend te willen verklaren wanneer zij de status van bedreigde getuige zouden krijgen.

Het Openbaar Ministerie verzette zich tegen de gang van zaken onder het argument dat geen sprake was van gerechtvaardigde vrees. De verklaring was tenslotte gunstig voor de verdachte en de kroongetuige van wie de dreiging uit zou gaan (Peter La S.) was juist voornemens uit het milieu te stappen. Bovendien was het voor het Openbaar Ministerie niet duidelijk waarom de getuigen anoniem wilden blijven voor de officier van justitie. Bovendien kon de anonimiteit niet gewaarborgd worden omdat te veel personen (uit de kring van de verdachten) de identiteit van beide getuigen al kenden. De rechter-commissaris volgde het verweer van het openbaar ministerie en wees de vordering af omdat hij zich onvoldoende in staat achtte te waarborgen dat de identiteit van de getuigen verborgen zou blijven.

Tegen dit besluit ging de verdediging in hoger beroep. De rechtbank oordeelde op 20 mei 2010 dat wetsgeschiedenis noch jurisprudentie bieden voorts aanknopingspunten voor het door de rechter-commissaris aangelegde 'waarborg-criterium' dat de rechtbank dan ook met voornoemd wettelijk in strijd acht. Hierbij overweegt de rechtbank dat het aanleggen van een dergelijke toets (...) ook niet wenselijk is, nu de uitkomst daarvan steeds afhankelijk is van onvoorziene toekomstige omstandigheden, die zich ten delen onttrekken aan het zicht en de invloed van de rechter-commissaris.' de zaak werd terug verwezen naar de rechter-commissaris.

De rechter-commissaris wees opnieuw de vordering af. Nu motiveerde hij echter zijn besluit door te wijzen op het feit dat de getuige de dreiging van de kant van La Serpe niet had kunnen concretiseren.

Tegen de afwijzing ging de verdediging in hoger beroep. Waarna de rechtbank in haar voordeel oordeelde en de status alsnog toewees. Als argument werd aangevoerd – in lijn overigens met haar eerdere oordeel over de status van de bedreigde getuige Q5 in hetzelfde proces – dat het nader concretiseren van de dreiging niet noodzakelijk was omdat de wet geen concrete dreigingstoets vereist.

Appel tegen de statusbeschikking

Tegen de statusbeschikking bedreigde getuige – ex artikel 226a e.v. Sv – staat appel open. Door de kabinetten rechter-commissaris wordt niet bijgehouden hoe vaak hoger beroep wordt ingesteld. Tijdens het groepsinterview vertelden zij echter dat dat zelden voorkomt. Een van de geïnterviewde advocaten merkte op dat het in principe wel noodzakelijk is om tegen iedere statusbeschikking ex artikel 226a e.v. Sv in hoger beroep te gaan, omdat later daarmee het verwijt dat niet alle rechtsmiddelen die het strafproces biedt benut zijn, voorkomen wordt. Dat kan van invloed zijn op de mogelijkheid tot cassatie. Door de twee geïnterviewde officieren van justitie werd gemeld dat in het uitzonderlijke geval de vordering niet wordt toegewezen, het Openbaar Ministerie in hoger beroep kan gaan. Beide respondenten hadden met die situatie echter nog geen ervaring opgedaan.

4.3.2 Verhoorsituatie

De wet schrijft voor dat de rechter-commissaris – ex artikel art. 226f Sv – de maatregelen treft die nodig zijn om de identiteit van de bedreigde getuige (of van de getuige ten aanzien van wie een

vordering of verzoek aanhangig is om hem als bedreigde getuige aan te merken) verborgen te houden. In de praktijk doet hij dat niet zonder overleg met het Team Getuigenbescherming (TGB) van het KLPD, zo werd verteld door de rechters-commissarissen en de geïnterviewde officier van justitie die tevens teamleider TGB is. Dit team, dat inhoudelijk rechtstreeks wordt aangestuurd vanuit het Landelijk Parket, schat per zaak in wat de meest geëigende maatregelen zijn. Het komt niet voor dat de rechter-commissaris contrair aan het advies van het TGB handelt, zo werd door de officier van justitie gemeld.

Door de rechters-commissarissen en de beide officieren van justitie werd verteld dat in de praktijk een breed scala aan beveiligingsmaatregelen getroffen wordt zoals verhoor via een videoverbinding, stemvervorming, vermomming, invliegen vanuit het buitenland, verklaren in een getuigenbox etc.

Zoals opgemerkt in hoofdstuk 3 is de rechter-commissaris op grond van 226d Sv bevoegd de verdachte en de verdediging uit te sluiten van het verhoor (in dat geval wordt ook het Openbaar Ministerie uitgesloten van verhoor). De bevraging hoeft dan niet op hetzelfde moment en dezelfde plek plaats te vinden. Uit de interviews met de rechters-commissarissen en de twee officieren van justitie blijkt dat wanneer voor deze optie wordt gekozen, de verdediging in de gelegenheid wordt gesteld om via schriftelijk gestelde vragen antwoord te krijgen. Uit de twee interviews met de advocatuur blijkt dat de vragen en antwoorden dan vaak door de rechter-commissaris worden gefilterd.

De rechter-commissaris verricht de bevraging soms zonder daar voorafgaand melding van te maken, zo werd tijdens het onderzoek van de zijde van de rechters-commissarissen en de twee geïnterviewde officieren van justitie verteld. De noodzaak daartoe kan ontstaan wanneer bij de verdachte het risico aanwezig is dat deze gaat afstrepren. Dat wil zeggen dat de verdachte op het aangekondigde moment van verhoor van de bedreigde getuige de potentiële getuigenkandidaten uitnodigt voor een bijeenkomst en op basis van de afwezigheid van een genodigde kan vaststellen wie de bedreigde getuige moet zijn. Voor zover wel sprake is van een rechtstreeks verhoor, zien de rechter-commissaris en de officier van justitie toe op de gestelde vragen en beletten de getuige te antwoorden op vragen die diens identiteit kunnen onthullen.

Het verhoor van een bedreigde getuige vereist overigens de nodige voorbereiding en kan, gelet op de volle agenda van het TGB, niet iedere dag plaatsvinden, zo vertelde de officier van justitie die tevens teamleider TGB is. De beschikbaarheid van een geschikte verhooruimte blijkt voor TGB ook een aandachtspunt. In Rotterdam is één beveiligde zittingszaal die driekwart jaar vooruit volgeboekt zou zijn. Ook de Bunker in Amsterdam is druk bezet. Het opbouwen van een getuigenbox kan een uitwijkmogelijkheid bieden, maar kan vanwege de veiligheidseisen van de getuigenbescherming alleen op een heel beperkt aantal locaties worden gewaarborgd, zo vertelde de teamleider TGB.

4.3.3 Bewijsvoering

Alle geïnterviewden geven aan dat de bewijswaarde van bedreigde getuigen over het algemeen laag is en hooguit dient als steunbewijs. Hiervoor worden grofweg twee redenen genoemd. In de eerste plaats zijn de verklaringen ten behoeve van de anonimiteitbescherming zodanig gefilterd dat

het verhaal doorgaans in zeer algemene bewoordingen plaatsvindt. Zo kan de formulering dat de getuige de verdachte een bepaalde handeling zag verrichten – cruciaal voor de bewezenverklaring – de identiteit al direct prijsgeven zodat een dergelijke verklaring dan buiten het strafdossier zal moeten blijven. Ten tweede is het vaak lastig voor de zittingsrechter om de betrouwbaarheid te toetsen. Voor de verklaring van de bedreigde getuige zal zodoende steun gevonden moeten worden in andere verklaringen of ander bewijsmateriaal. Maar zoals opgemerkt in hoofdstuk 3 is het onvoldoende als uit de bewijsvoering de betrouwbaarheid kan blijken, bijvoorbeeld omdat de verklaring van de anoniemus wordt bevestigd door wat in de overige bewijsmiddelen is vastgesteld. Eveneens onvoldoende is het als de rechter voor de beoordeling van de betrouwbaarheid enkel verwijst naar hetgeen de rechter-commissaris of een andere opsporingsambtenaar heeft overwogen.

Een geïnterviewde rechter merkte tijdens het onderzoek wel op dat rechters de betrouwbaarheid van bedreigde getuigen ingebracht door het Openbaar Ministerie vermoedelijk eerder betrouwbaar achten dan bedreigde getuigen die door de verdediging zijn opgevoerd. Dit verschil zou worden verklaard door het belang dat de verdediging heeft.

Overigens vinden niet alle procespartijen de geringe bewijswaarde nadelig. Door een van de advocaten werd tijdens het interviews opgemerkt dat een verklaring van een bedreigde getuige de positie van de verdediging vaak minder aantast dan een verklaring afgelegd door een getuige die onbelemmerd zijn verhaal kan doen. Om die reden loont het soms de identiteit van een bedreigde getuige niet te onthullen, ook dan als de verdediging met zekerheid weet wat de identiteit van deze persoon is.

Omdat bij de verklaring van een bedreigde getuige het ondervragingsrecht door de verdediging beknot is, zou volgens het EHRM compensatie moeten worden geboden aan de verdediging.¹¹⁹ Op één na zijn alle respondenten van mening dat deze compensatie in de praktijk niet substantieel is. Door één rechter werd echter opgemerkt dat in een zaak waarin de bedreigde getuige een politieagent is die undercover werkt, de compensatie geboden kan worden door de mogelijkheid te geven om andere getuigen te horen over de geobserveerde situatie waarover verklaard is. Inzage in verslagen van undercoveragenten kan ook als compensatie worden aangemerkt. Waar het gaat om andere bedreigde getuigen kan de compensatie bijvoorbeeld geboden worden in het – op verzoek van de verdediging – horen van getuigen die de verklaring van de bedreigde getuige zouden kunnen weerleggen.

Vanwege deze geringe mogelijkheden tot compensatie, de problemen rondom het motiveren van de betrouwbaarheid en de geringe bewijswaarde, zijn alle geïnterviewden van mening dat rechters erg terughoudend zijn om dergelijke verklaringen ten grondslag te leggen aan de bewezenverklaring. Eén van de geïnterviewde officieren van justitie schat in dat in drie kwart van de zaken waarin een bedreigde getuige is opgevoerd, diens verklaring uiteindelijk niet gebruikt wordt als bewijs.

Noot 119 Door de geïnterviewden wordt geoordeeld dat de mate waarin het bevragsingsrecht van de verdediging kan worden uitgeoefend per bedreigde getuige erg kan verschillen. Het verschil wordt verklaard door de mate waarin de verdediging wordt belet vragen te stellen.

4.4 Regeling beperkt anonieme getuige in de praktijk

In deze paragraaf wordt een beschrijving gegeven van het gebruik van de regeling beperkte anonieme getuige in de Nederlandse rechtspraak. Hoewel het aantal zaken op jaarbasis waarin de regeling ex artikel 190 lid 3 Sv / 290 lid 1 Sv wordt toegepast bijna tien keer hoger ligt dan het gebruik van de regeling bedreigde getuige, moet de toepassing van deze rechtsfiguur in het Nederlandse strafproces toch ook als uitzonderlijk worden beschouwd. De gemiddelde professional die werkzaam is binnen het domein van de strafrechtspleging heeft om die reden niet of nauwelijks ervaring met het gebruik van de regeling. De beschrijving in deze paragraaf is gebaseerd op dezelfde interviews als voor de beschrijving van het gebruik van de regeling bedreigde getuige. Zij werden voor deze studie geselecteerd omdat zij naar verhouding wel (ruime) ervaring hadden met het gebruik van (beperkt) anonieme getuige in het strafproces. Gelet op het relatief geringe aantal interviews en het feit dat de respondenten bovengemiddeld veel ervaring hebben met beide regelingen, zijn hun ervaringen niet zonder meer generaliseerbaar naar de Nederlandse rechtspraak. Om recht te doen aan die beperking zal in de tekst ook hier steeds worden opgemerkt welke geïnterviewde partij welke ervaring opdeed.

De opbouw van deze paragraaf is als volgt. Eerst wordt ingegaan op de vordering en motivering van de status bedreigde getuige. Vervolgens wordt ingegaan op de feitelijke verhoorsituatie. Tot slot wordt de bewijsvoering aan bod gesteld.

4.4.1 Vordering en motivering

De vordering van de status beperkt anonieme getuige is formeel gezien vrijwel altijd afkomstig van de officier van justitie, zo wordt door alle respondenten gemeld. Het initiatief ligt echter vaak niet bij het Openbaar Ministerie. Uit de interviews met de rechters-commissarissen, de rechters en de officieren van justitie blijkt dat, voor wat betreft burgers, vaak al op het politiebureau het gebruik van de regeling aan de orde wordt gesteld, bijvoorbeeld wanneer blijkt dat de getuige zich angstig toont of aangeeft eigenlijk niet te willen getuigen. Een enkele geïnterviewde heeft bovendien ervaring met zaken waarin de politie voor haar beurt sprak en een getuige verzekerde dat de gewenste status verkregen kon worden, terwijl dit achteraf niet mogelijk bleek.

Politiefunctionarissen die vanuit hun betrokkenheid bij het opsporingsonderzoek (beperkt) anoniem willen getuigen, blijken doorgaans goed op de hoogte van regelingen en verzoeken daarom vaak op eigen initiatief de vordering van de status, zo blijkt uit de interviews met de officieren van justitie. Burgers zijn volgens vrijwel alle geïnterviewden doorgaans minder goed bekend met de mogelijkheid van de verschillende regelingen. Enerzijds uit zich dat in het feit dat zij geen weet hebben dat zij ook (beperkt) anoniem hadden kunnen verklaren in de strafzaak, anderzijds uit zich dat in het feit dat zij soms verbaasd zijn dat wanneer zij bij de politie aangegeven hebben een anonieme verklaring af te willen leggen, zij toch moeten verschijnen op een officieel verhoor bij de rechter-commissaris, terwijl zij in de veronderstelling leefden dat met de verklaring op het politiebureau hun bijdrage aan het strafproces geleverd was.

Bij het toekennen van de status van beperkt anonieme getuige beroepen de rechters-commissarissen zich uitsluitend op de in de wet genoemde criteria, zo wordt door alle respondenten aangegeven. Hoewel cijfers ontbreken, zouden volgens alle geïnterviewden de meeste vorderingen worden toegekend. Als reden voor het ruimhartig toekennen van de status wordt door de respondenten gewezen op de formulering in de wet die veel ruimte biedt voor een brede toepassing van het artikel. Bovendien ontbreekt het volgens de beide geïnterviewde rechters in de praktijk aan een geobjectiveerd criterium waarmee getoetst kan worden of het vermoeden van een reële kans op overlast gegrond is.

Uit de interviews met de rechters-commissarissen, de advocatuur en de officieren van justitie blijkt dat het Openbaar Ministerie zich in haar vordering vaak niet uitsluitend tot de status beperkt, maar ook gelijktijdig een verzoek indient tot het treffen van bepaalde beschermende maatregelen. Een van de geïnterviewde advocaten wees er op dat het Openbaar Ministerie met deze gang van zaken buiten haar bevoegdheid treedt. Deze respondent voelt zich in deze opvatting gesteund door het arrest van het gerechtshof Den Bosch van 18 juli 2005 (NJ 2005, 449) waarin het volgende wordt gesteld: '...op grond hiervan komt het hof tot het oordeel dat de vordering van artikel 190, tweede lid Sv, niet toeziet op de maatregelen die redelijkerwijs nodig zijn om de onthulling van de anoniem gehouden gegevens te voorkomen.'

Of het afzien van het formeel vorderen van de beschermingsmaatregelen tot een andere verhoorsituatie zal leiden, valt echter te bezien. Door de rechters-commissarissen en de officieren van justitie werd aangegeven dat de rechter-commissaris zich in de meeste gevallen over de verhoorsituatie laat adviseren door veiligheidsexperts van het openbaar Ministerie of de CIE en dat hij het advies doorgaans gewoon volgt (zie volgende paragraaf).

Hoewel verschillende respondenten aangeven dat de rechter-commissaris de vordering tot de status van beperkt anonieme getuige doorgaans ruimhartig toekent is zoals aangegeven in paragraaf 4.2 het aantal zaken waarin de regeling werd zeer beperkt. Als reden hiervoor werd door de geïnterviewde rechters-commissarissen gewezen op het feit dat in veel gevallen met de domiciliekeuze al wordt voorkomen dat de aangever het risico loopt hinder te ondervinden van zijn aangifte. Zeker wanneer bij de domiciliekeuze niet alleen een ander adres wordt opgegeven maar in plaats van op naam ook aangifte wordt gedaan op een persoonlijk identificatienummer (dat voor de rechterlijke macht wel maar voor de verdediging niet te herleiden valt tot de identiteit van de persoon). Een expliciet besluit van de rechter-commissaris ex artikel 190 lid 3 Sv is dan niet meer nodig.

4.4.2 Verhoorsituatie

Op grond van artikel 190 lid 3 Sv neemt de rechter-commissaris de maatregelen die redelijkerwijs nodig zijn om onthulling van de identiteit van de getuige te voorkomen. Zoals opgemerkt in hoofdstuk 3 kent de wet geen beperkingen ten aanzien van de maatregelen die getroffen kunnen worden. De geïnterviewde rechters-commissarissen, de twee officieren van justitie en de twee advocaten vertellen dat in de praktijk ook onder toepassing van het bedoelde artikel alle varianten van identiteitverhullende maatregelen getroffen worden. In het ene uiterste van het spectrum bevindt zich de situatie waarin de getuige in directe fysieke aanwezigheid rechtstreeks door de verdediging gehoord wordt en zich uitsluitend onthoudt van het verstrekken van informatie die kan

leiden tot identificatie. Aan het andere uiterste van het spectrum bestaat de situatie waarin de getuige door tussenkomst van de rechter-commissaris op een andere plek dan de verdediging gehoord wordt. In dat geval worden schriftelijke vragen van te voren door het Openbaar Ministerie en/of de verdediging aan de rechter-commissaris kenbaar gemaakt, zo werd verteld door een van de geïnterviewde officieren van justitie. De rechter-commissaris controleert en filtert zo nodig de vragen waarna hij ze vervolgens overlegt aan de getuige. Dienst antwoorden worden opnieuw door de rechter-commissaris gecontroleerd en gefilterd en op schrift aan de beide procespartijen overlegt. Deze kunnen dan aanvullende vragen stellen, mochten de eerder gegeven antwoorden daartoe volgens de verdediging en/of het Openbaar Ministerie aanleiding geven. Tussen beide uitersten in het spectrum bevindt zich een glijdende schaal van beschermingsmaatregelen die variëren van pruiken, plaksnorren en kamerschermen tot getuigenboxen en stemvervormers.

Het besluit over de te nemen maatregelen neemt de rechter-commissaris overigens niet eerder dan dat een voorbespreking heeft plaatsgevonden met de vorderende partij en de vermeende bedreigde getuige, zo wordt in de interviews met de rechters-commissarissen en de twee officieren van justitie verteld. In het geval de getuige werkzaam is voor de CIE is laatstgenoemde partij vaak ook aanwezig bij de voorbespreking om input te leveren over de te treffen maatregelen. Eén voormalig rechter-commissaris – thans zittingsrechter – vertelde dat hij voorafgaand aan het feitelijk verhoor de getuige – zeker wanneer deze zich ging vermommen – vroeg zich te identificeren zodat het risico uitgesloten wordt dat een ander dan de bedreigde getuige de verklaring aflegt.

De geïnterviewde rechters-commissarissen en de beide geïnterviewde officieren van justitie vertelden voorts dat bij het toepassen van de regeling beperkt anonieme getuige in toenemende mate gebruik gemaakt wordt van de diensten van het Team Getuigenbescherming van het KLPD.

Ter zitting worden beperkt anonieme getuigen zelden gehoord, zo werd door de vier respondenten van de zijde van de rechterlijke macht verteld. De risico's op identiteitsonthullingen zijn daar groter, omdat een zittingsrechter minder goed dan de rechter-commissaris in staat is maatregelen te treffen die voorkomen dat de identiteit alsnog onthuld wordt. Verschillende respondenten wezen erop dat de zittingsrechter daarom doorgaans verwacht dat de beperkt anonieme getuige uitputtend in het GVO is gehoord en de noodzaak om op zitting te verklaren niet meer aanwezig is.

De twee geïnterviewde advocaten merkten tijdens het onderzoek op dat de verhoorsituatie en de daarbij getroffen beschermingsmaatregelen bij beperkt anonieme getuige steeds vaker het bevragsrecht inperken, terwijl de verklaring wel wordt aangemerkt als volwaardig bewijs. Met name het toetsen van de betrouwbaarheid van de getuige kan door de getroffen beschermingsmaatregelen ernstig worden belemmerd. In de eerste plaats kunnen maatregelen, zoals het plaatsen van een scherm tussen verdediging en de getuigen of stemvervormers, ertoe leiden dat de verdediging geen zicht meer heeft op de non-verbale communicatie. Juist deze non-verbale communicatie kan aanleiding geven tot doorvragen, bijvoorbeeld als blijkt dat de getuige bij bepaalde onderwerpen zenuwachtig reageert.

Ook de identiteit van de getuige zelf kan van belang zijn voor de verdediging die immers vaak zal trachten aan te tonen dat de getuige onbetrouwbaar is. Informatie over bijvoorbeeld een psychiatrisch verleden of over middelengebruik kan aanleiding geven de betrouwbaarheid van de verklaring in twijfel te trekken, zo werd tijdens de beide interviews met de verdediging genoemd. Ontbreekt deze informatie dan kan de betrouwbaarheid alleen nog ter discussie worden gesteld wanneer de verklaring inconsistenties bevat. Dat is vaak lastiger dan het aantonen van de onbetrouwbaarheid van de persoon als zodanig, omdat voor het aantonen van inconsistentie vaak veel meer feiten overzien moeten worden binnen de strafzaak.

Overigens vertelden de geïnterviewde advocaten dat het niet alleen relevant is om de identiteit van een beperkt anonieme burger te weten, ook de identiteit van opsporingsambtenaren kan van belang zijn. Als voorbeeld werd door een geïnterviewde advocaat een zaak aangehaald waarin een opsporingsambtenaar eerder in een andere zaak onder ede onjuiste informatie zou hebben verstrekt die tegen diens cliënt pleitte. In hoger beroep werd aangetoond dat de informatie onjuist was. Zou nu deze ambtenaar in een andere zaak opnieuw getuigen dan had de verdediging zijn betrouwbaarheid ter discussie kunnen stellen op basis van de uitspraak van het hof. Wanneer de ambtenaar in die nieuwe zaak echter als beperkt anoniem getuige zou verklaren dan ontbrak die mogelijkheid op grond van het arrest de betrouwbaarheid ter discussie te stellen.

Daarnaast werd tijdens de interviews door een van de twee advocaten gewezen op het probleem dat in een strafdossier vaak niet duidelijk is wie nu wie is wanneer een opsporingsambtenaar de ene keer beperkt anoniem (of op stamnummer) verklaarde en de andere keer op naam. Dat levert niet alleen veel gepuzzel op maar het zou ook kunnen leiden tot dubbeltellingen.

4.4.3 Bewijsvoering

Over de bewijswaarde van verklaringen, afgelegd door beperkt anonieme getuigen, wordt door de geïnterviewden wisselend geoordeeld. De geïnterviewde officieren van justitie merken op dat een dergelijke verklaring gewoon als volwaardig kan worden aangemerkt, omdat geen van de procespartijen in beginsel beperkt wordt in zijn procespositie. De getuigenverklaring zou – behoudens vragen die naar de onthulling van diens identiteit leiden – tenslotte vol op betrouwbaarheid getoetst kunnen worden. Van de zijde van de verdediging en de rechters-commissarissen wordt de bewijswaarde iets minder goed beoordeeld. Deze geïnterviewden vermoeden dat de rechters niet altijd even gemakkelijk een dergelijke verklaring als volwaardig aanmerken. Dat wil zeggen dat naast een beperkt anonieme verklaring vaak ook steunbewijs noodzakelijk blijft voor de bewezenverklaring. Door de twee geïnterviewde rechters werd geen uitsluitsel gegeven op dit punt. Wel merkten zij op dat de bewijswaarde sterk afhangt van de inhoud en de omstandigheden van de verklaring die is afgelegd door een beperkt anonieme getuige. Doorslaggevend daarbij is of de getuige betrouwbaar te achten valt. Daarbij maakt het volgens een geïnterviewde rechter wel uit of een verklaring afkomstig is van een opsporingsprofessional die dankzij een infiltratie tot een bepaalde waarneming is gekomen of een getuige die zelf afkomstig is uit het criminele milieu.

De meeste geïnterviewden vertellen dat rechters bij het gebruik van een verklaring van een beperkt anonieme getuige het gebruik doorgaans uitvoeriger motiveren dan bij de toepassing van reguliere verklaringen. Van de zijde van het Openbaar Ministerie wordt bovendien opgemerkt dat rechters-

commissarissen en zittingsrechters de verdediging veel meer ruimte bieden tijdens het verhoor van beperkt anonieme getuigen in verhouding tot reguliere verhoren. Zij beoordelen dat als een vorm van compensatie voor de beperking die een dergelijke getuigenverklaring met zich brengt.

5 Conclusies

De in deze rapportage beschreven studie heeft tot doel het wettelijk kader van de regelingen beperkt anonieme getuige (ex art. 190 lid 3 Sv en art 290 lid 1 Sv) en bedreigde getuige (ex artikel 226a e.v. Sv) te beschrijven en vast te stellen hoe de regelingen in de praktijk worden toegepast. In dit hoofdstuk worden de conclusies van de studie gepresenteerd.

Het wettelijk kader

Het anoniem afleggen van een verklaring kan een instrument zijn om slachtoffers en getuigen met een reële angst voor represailles hiertegen bescherming te bieden. Uit het wettelijk kader blijkt dat de randvoorwaarden voor het gebruik van anonieme verklaringen voor de bewijsvoering binnen het Nederlandse strafproces worden bepaald door het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). In artikel 6 lid 3 onder d EVRM is namelijk het recht voor de verdachte neergelegd om getuigen die een belastende verklaring tegen hem hebben afgelegd te kunnen ondervragen. Dat recht is een uitwerking van het in het eerste lid van artikel 6 EVRM opgenomen recht op een 'fair trial'.

Uit de beschrijving van het wettelijk kader blijkt dat het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) niet vindt dat het ondervragingsrecht een absoluut gegeven is. Dat wil zeggen dat naar zijn oordeel het bestrijden van bepaalde vormen van (georganiseerde) misdaad met zich kan brengen dat het ondervragingsrecht mag worden ingeperkt. Of de inperking gerechtvaardigd is, moet in het concrete geval worden beoordeeld en zal, zo blijkt uit de Europese rechtspraak, afhangen van de uitkomst van de weging van de volgende drie criteria:

- De noodzaak van het achterhouden van de identiteit van de getuige en de wijze waarop dit is verantwoord.
- De mate waarin de bewezenverklaring rust op de verklaring van de niet gehoorde getuige.
- De mate waarin de verdachte een adequate mogelijkheid heeft gehad om de juistheid en de betrouwbaarheid van de tegen hem afgelegde verklaringen op enig moment in de procedure te kunnen toetsen bijvoorbeeld door de getuigen te (laten) ondervragen.

De Wet getuigenbescherming heeft deze Europese criteria voor Nederland uitgewerkt in drie verschillende modaliteiten van anonieme verklaringen:

- de schriftelijke verklaring van een anonieme getuige afgelegd bij de politie of elders;
- de verklaring van de bedreigde getuige afgelegd bij de rechter-commissaris;
- de verklaring van de getuige met beperkte anonimiteit.

Hoewel de eerste modaliteit het beste garandeert dat de identiteit van de getuigen beschermd blijft, is de bewijswaarde van diens verklaringen heel gering. Bij dergelijke verklaringen kan namelijk niet

vooraf worden getoetst of de noodzaak bestond tot het anoniem verklaren. Bovendien is er voor de procespartijen en de zittingsrechter geen enkele mogelijkheid om de getuige en zijn verklaring op betrouwbaarheid te toetsen door middel van het ondervragingsrecht. Omdat deze gang van zaken inbreuk oplevert op het recht op een 'fair trial' is in artikel 344a lid 3 Sv bepaald dat een dergelijke verklaring alleen mag bijdragen aan het bewijs als de bewezenverklaring in belangrijke mate steun vindt in andersoortig bewijsmateriaal en door verdediging niet de wens is geuit de getuige te willen ondervragen. Met die tweede bepaling heeft de verdediging de mogelijkheid om het gebruik van de anonieme verklaring – niet zijnde de verklaring van een bedreigde getuige – volledig te blokkeren.

De tweede modaliteit – de bedreigde getuige – heeft duidelijk meer betekenis voor de bewijsvoering omdat rekening is gehouden met de vereisten van het EHRM inzake het gebruik van anonieme verklaringen. In de eerste plaats wordt door de rechter-commissaris gemotiveerd vastgesteld of sprake is van reële angst zodat gemotiveerd besloten kan worden tot het toekennen van de status bedreigde getuige. In de tweede plaats is voorzien in de mogelijkheid tot het (beperkt) uitoefenen van het ondervragingsrecht door de verdediging. Dat wil zeggen dat de verdediging door tussenkomst van de rechter-commissaris (schriftelijk) vragen kan stellen aan de getuige voor zo ver die niet leiden tot de onthulling van de identiteit. De verklaringen van een bedreigde getuige kunnen daarom worden gebruikt als bewijsmateriaal, zij het dat de bewezenverklaring *niet in beslissende mate* op een dergelijke verklaring mag zijn gebaseerd; er moet dus 'steunbewijs' aanwezig zijn. Omdat de rechter-commissaris moet instaan voor de afscherming van de identiteit van de verdachte wordt een hoge mate van bescherming geboden.

De regeling beperkt anonieme getuige biedt van de drie modaliteiten de minste bescherming van de identiteit van de getuige. De beperkingen gesteld aan het gebruik van die verklaring voor het bewijs zijn daarentegen gering. De bescherming bestaat daaruit dat de verhorende rechter, die verplicht is de identiteit van de te verhoren getuige vast te stellen, afziet van het vragen naar de persoonsgegevens wanneer een gegrond vermoeden bestaat dat de getuige door het verstrekken van die gegevens overlast zal ondervinden of zal worden verhinderd in de uitoefening van zijn beroep of ambt. Behalve het feit dat de getuige op bepaalde vragen naar zijn identiteit geen antwoord hoeft te geven, is er verder geen nadere beperking gesteld aan het verhoor. Dit zorgt ervoor dat het ondervragingsrecht in beginsel volledig kan worden uitgeoefend en dat ten aanzien van het gebruik van dergelijke verklaringen voor het bewijs geen beperkingen gelden. Wel moet het gebruik van verklaringen van beperkt anonieme getuige worden gemotiveerd. Ten eerste zal uit de motivering de reden voor toekenning van beperkte anonimiteit moeten blijken. Ten tweede zal uit die motivering moeten blijken dat de toekenning van de beperkte anonimiteit geen afbreuk heeft gedaan aan het ondervragingsrecht van de verdediging.

Anonieme getuige in de praktijk

Uit de studie blijkt dat beide regelingen slechts bij zeer hoge uitzondering worden gebruikt. Voor 2011 werd het aantal dat de status bedreigde getuige werd verleend geschat op 9 keer, terwijl het aantal dat de status beperkt anonieme getuige werd verleend in 2011 geschat wordt op 83 keer. Wordt dit aantal vergeleken met het totaal aantal rechtbankstrafzaken dat in 2011 bij het openbaar ministerie werd ingeschreven dan blijkt dat de regeling bedreigde getuige in ongeveer 1 op de 25.000 zaken aan de orde is. De regeling beperkte anonieme getuige is in ongeveer 1 op 2.700 rechtbankstrafzaken aan de orde. In de zaken waarin de regeling werd toegepast was het grondfeit doorgaans een gewelds- en/of drugsmisdrijf.

Voor het geringe gebruik van de regelingen werden tijdens de studie verschillende redenen naar voren gebracht. De terughoudendheid in het gebruik van de regeling bedreigde getuige wordt, voor zo ver bekend, door twee factoren verklaard. In de eerste plaats brengt de status van bedreigde getuige veel extra werk met zich mee. Niet alleen wordt het strafproces complexer doordat appèl tegen de statusbeschikking kan worden ingesteld, maar ook de feitelijke verhoorsituatie vereist veel logistieke inspanningen. In de tweede plaats is de bewijswaarde van een verklaring, afgelegd door een bedreigde getuige, relatief gering, zodat het OM alleen naar deze rechtsfiguur grijpt wanneer er geen betere alternatieve voor handen zijn.

De verklaring voor het geringe gebruik van de regeling beperkte anonieme getuige komt omdat in veel gevallen met de domiciliekeuze al wordt voorkomen dat de aangever het risico loopt hinder te ondervinden van zijn aangifte. Zeker wanneer bij de domiciliekeuze niet alleen een ander adres wordt opgegeven maar in plaats van op naam ook aangifte wordt gedaan op een persoonlijk identificatienummer (dat voor de rechterlijke macht wel maar voor de verdediging niet te herleiden valt tot de identiteit van de persoon). Een expliciet besluit van de rechter-commissaris ex artikel 190 lid 3 Sv is dan niet meer nodig en bespaart hem werk.

Vordering statusbeschikking en verhoor situatie

De vordering van de status bedreigde getuige is in de praktijk vrijwel altijd afkomstig van de officier van justitie. Voor zo ver bekend blijkt dat de belangrijkste reden de status niet toe te kennen is dat de rechter-commissaris zich niet in staat acht de bescherming van de identiteit te waarborgen. In dat geval wordt de verklaring niet gebruikt voor de bewijsvoering of wordt in het uiterste geval de getuige in een getuigenbeschermingsprogramma geplaatst. Overigens gaat aan de vordering doorgaans een aftastend proces vooraf waarin het OM en de rechter-commissaris zoeken naar de meest geëigende oplossing voor de gesignaleerde risico's. Deze gang van zaken zorgt ervoor dat het in de praktijk vermoedelijk niet voorkomt dat een formeel door de officier van justitie gevorderde status uiteindelijk niet wordt toegekend.

Het Team Getuigenbescherming van het KLPD speelt een belangrijke rol bij het verhoor van bedreigde getuige. Voorafgaand aan ieder verhoor geven zij de rechter-commissaris advies over de noodzakelijke beveiligingsmaatregel van de verhoorsituatie. Dit advies wordt in de praktijk vrijwel altijd door de rechter-commissaris overgenomen. De maatregelen verschillen sterk per zaak en variëren van gezichtverhullende voorzieningen, via afscherming van de getuige in een getuige box tot het beperken van het verhoor door de verdediging uitsluitend toe te staan schriftelijke vragen via de rechter-commissaris te stellen, die deze dan na eventuele filtering voorlegt aan de getuige.

Ook de vordering van de status beperkt anonieme getuige is formeel gezien vrijwel altijd afkomstig van het Openbaar Ministerie. Voor zover de beperkt anonieme getuige een burger betreft, blijkt dat de politie vaak degene is geweest die de getuige op de mogelijkheid heeft gewezen. Opsporingsambtenaren die onder dekmantel werken en die gevraagd worden in een bepaalde zaak te getuigen, vragen in de regel standaard zelf al naar een vorm van anonimiteit zodat zij niet belemmerd worden in hun toekomstige beroepsuitoefening.

In de praktijk wordt de vordering meestal toegekend. Als reden werd binnen de studie genoemd dat de wet in veel situaties inpasbaar is en een objectief toetsingscriterium ontbreekt.

De verhoorsituatie van beperkt anonieme getuigen verschilt sterk per zaak. In het ene geval zijn de rechtsgevolgen van het verlenen van de status uitsluitend dat de rechter-commissaris de verdediging bepaalde vragen belet, terwijl in het andere geval de bevraging schriftelijk plaatsvindt waardoor geen rechtstreeks contact tussen de verdediging en getuigen plaatsvindt. Ook bij de verhoren van beperkt anonieme getuigen wordt vaak voor het treffen van de noodzakelijke beschermingsmaatregelen een beroep gedaan op het TGB. Zittingsrechter roepen slechts zelden een beperkt anonieme getuige op om ter zitting te verklaren.

Bewijswaarde

De wet legt aan het gebruik van de verklaring van een bedreigde getuige duidelijke beperkingen op. Zoals hiervoor opgemerkt is dat ook een van de belangrijkste redenen om zeer terughoudend om te gaan met het verlenen van deze status aan een getuige. Dergelijke beperkingen worden aan de verklaring van een beperkt anonieme getuige niet gesteld en in die zin zou men van een potentieel hogere bewijswaarde kunnen spreken. Toch werden binnen de studie indicaties gevonden dat de rechter iets behoedzamer omgaat met dergelijke bewijsstukken, het gebruik ervan duidelijk motiveert en de verdediging vaak veel ruimte biedt voor het toetsen van de betrouwbaarheid van de verklaring.

Knelpunten in de uitvoeringspraktijk

De studie heeft geen indicaties opgeleverd voor problemen in het wettelijk kader of de uitvoeringspraktijk van beide regelingen. Wel werden drie aandachtspunten benoemd.

In de eerste plaats ervaart de verdediging de beschermingsmaatregelen die getroffen worden bij een beperkt anonieme getuige soms als een inperking van het ondervragingsrecht. Met het verlenen van de status van beperkt anonieme getuige staat het de rechter-commissaris vrij alle maatregelen te treffen die hij nodig acht om de identiteit van de getuige te verhullen. Vergaande beschermingsmaatregelen kunnen er echter toe leiden dat de verdediging geen zicht meer heeft op de non-verbale communicatie van de getuige. De advocatuur ervaart dat als een inperking van haar bevragingsrecht omdat juist ook in de non-verbale communicatie aanleiding gevonden kan worden om de betrouwbaarheid van de getuige te toetsen. Dit punt kan voor de verdediging zwaar wegen omdat de wet geen compensatie vereist voor dergelijke beschermingsmaatregelen.

In de tweede plaats zou de politie soms onzorgvuldig omgaan met de persoonsgegevens van personen die anoniem wensen te verklaren. Dat wil zeggen: getuigen die reeds bij het eerste verhoor aangeven niet met naam in het strafdossier te willen komen, zouden toch met persoonsgegevens in de processtukken belanden omdat de verbalisant per abuis de naam blijkt opgenomen te hebben in het proces-verbaal. Is daarvan sprake dan kan de rechter-commissaris geen gebruik meer maken van een van beide regelingen omdat de identiteit van de getuige dan al bekend is.

Tot slot is de beschikbaarheid van een adequate verhooruimte voor bedreigde getuigen beperkt. In Rotterdam is één beveiligde zittingszaal. In Amsterdam is de extra beveiligde rechtbank Osdorp (de

Bunker). Beide locaties zijn altijd geruime tijd vooruit volgeboekt. Het opbouwen van een getuigenbox kan vaak niet omdat de veiligheidseisen van de getuigenbescherming alleen op een heel beperkt aantal locaties worden gewaarborgd. Deze omstandigheden kunnen tot vertraging in het strafproces leiden.

Bijlagen

Bijlage 1

B1 Samenstelling begeleidingscommissie

- de heer prof. mr. T.A. de Roos – voorzitter commissie – (Universiteit Tilburg - Faculteit Rechtswetenschappen)
- de heer dr. ir. B.H.M. Custers (Ministerie van Veiligheid en Justitie - Directie Rechtshandhaving & Criminaliteitsbestrijding)
- de heer dr. J.W. de Keijser (Universiteit Leiden - Faculteit der Rechtsgeleerdheid)
- de heer mr. dr. J.B.J. van der Leij (Ministerie van Veiligheid en Justitie - Wetenschappelijk Onderzoek - en Documentatiecentrum (WODC))
- de heer mr. P. Oskam (Rechtbank Amsterdam - Kabinet rechter-commissaris)
- de heer mr. M.H. Vos (Parket Generaal, Cluster Wet- en Regelgeving, afdeling Beleid en Strategie,)

B2 Enquête kabinetten rechter-commissaris

Gebruik regelingen anonimiteit in het strafproces

Het strafprocesrecht kent een aantal regelingen waarmee de identiteit van de getuige kan worden beschermd. Op verzoek van de Tweede Kamer heeft de Minister van Veiligheid en Justitie toegezegd inzicht te verschaffen in het feitelijke gebruik van deze mogelijkheden voor wat betreft de regeling van de 'beperkt anonieme getuigen' (art. 190 lid 3 Sv) en de regeling van de 'bedreigde getuigen' (art. 226a e.v. Sv).

Deze vragenlijst heeft tot doel het gebruik van beide regelingen in de periode van **1 januari t/m 31 december 2011 (verder 2011)** vast te stellen. Daarvoor worden alle kabinetten R-C van de rechtbanken bevraagd.

Het is denkbaar dat u de vragen niet exact kunt beantwoorden. Wilt u in die gevallen **een schatting geven** van de gewenste informatie? Aan het eind van de vragenlijst wordt u verzocht aan te geven hoe nauwkeurig uw antwoorden zijn.

Mocht u nog vragen hebben dan kunt u altijd contact opnemen met dhr. mr. dr. J.B.J. (Bas) van der Leij van het WODC (070 3707051, j.b.i.van.der.leij@minvenj.nl) of dhr. dr. O. (Oberon) Nauta van DSP-groep (020 6257537, onauta@dsp-groep.nl).

Algemeen

- 1 Wat was de totale caseload van uw Kabinet R-C in **2011**?

(Het aantal zaken waarin de R-C's van uw Kabinet betrokken zijn geweest voor het verrichten van onderzoekshandelingen)

zaken

Let op! De volgende vragen hebben exclusief betrekking op de regeling 'beperkt anonieme getuigen' (artikel 190 lid 3 Sv)

- 2 In hoeveel zaken is in het jaar **2011** (bij benadering) door de R-C's van uw kabinet gebruik gemaakt van de regeling 'beperkt anonieme getuigen' (ex artikel 190 lid 3 Sv)?

zaken

- 3 Wat zijn de belangrijkste redenen die worden aangevoerd voor het gebruik van de regeling beperkt anonieme getuigen (ex artikel 190 lid 3 Sv)?
(open antwoord)

- 4 Kunt u in onderstaande tabel in percentages aangeven wat soort delict het primair ten laste gelegde feit was voor de zaken waarin gebruik gemaakt werd van de regeling 'beperkt anonieme getuigen'?
(bijvoorbeeld: 50% geweldsdelict, 20% drugsdelict, 10% fraudedelicten, 10% overig)

Soort delict	Aandeel (%) op aantal keren gebruik gemaakt bij uw Kabinet R-C van beperkt anonieme getuige
geweldsdelict	
zedendelict	
vermogensdelict	
drugsdelict	
fraudedelicten	
overig	
Totaal	100%

5 In hoeverre is het gebruik van de regeling 'beperkt anonieme getuigen' in het laatste decennium aan verandering onderhevig (in termen van toe- of afname)? U kunt kiezen uit:

- ☐ Het aantal zaken waarin de regeling beperkt anonieme getuige werd gebruikt is in het afgelopen decennium toegenomen
- ☐ Het aantal zaken waarin de regeling beperkt anonieme getuige werd gebruikt is in het afgelopen decennium gelijk gebleven
- ☐ Het aantal zaken waarin de regeling beperkt anonieme getuige werd gebruikt is in het afgelopen decennium afgenomen

6 Wat zijn hiervoor de redenen?

(open antwoord)

Let op! De volgende vragen gaan exclusief over de regeling 'bedreigde getuigen' (art. 226a e.v. Sv)

7 In hoeveel zaken is in de periode **2011** (bij benadering) door de R-C's van uw kabinet R-C gebruik gemaakt van de regeling 'bedreigde getuigen' (ex art. 226a e.v. Sv)?

zaken

8 Kunt u in onderstaande tabel in percentages aangeven wat soort delict het primair ten laste gelegde feit was voor de zaken waarin gebruik gemaakt werd van de regeling 'bedreigde getuigen'?

(bijvoorbeeld: 50% geweldsdelict, 20% drugsdelict, 10% fraudedelicten, 10% overig)

Soort delict	Aandeel (%) op aantal keren gebruik gemaakt bij uw Kabinet R-C van beperkt anonieme getuige
geweldsdelict	
zedendelict	
vermogensdelict	
drugsdelict	
fraudedelicten	
overig	
Totaal	100%

9 In hoeverre is het gebruik van de regeling 'bedreigde getuigen' in het laatste decennium aan verandering onderhevig (in termen van toe- of afname)? U kunt kiezen uit:

- ☐ Het aantal zaken waarin de regeling beperkt anonieme getuige werd gebruikt is in het afgelopen decennium toegenomen
- ☐ Het aantal zaken waarin de regeling beperkt anonieme getuige werd gebruikt is in het afgelopen decennium gelijk gebleven
- ☐ Het aantal zaken waarin de regeling beperkt anonieme getuige werd gebruikt is in het afgelopen decennium afgenomen

10 Wat zijn de redenen voor eventuele veranderingen (of het eventueel beperkte gebruik) van de regeling 'bedreigde getuigen'?

(open antwoord)

Slotvragen

11 Zijn er bijzonderheden te melden over het gebruik van beide regelingen (art. 190 lid 3 en art. 226a v. Sv)

(open antwoord)

12 Doen zich bepaalde knelpunten voor bij het gebruik van beide regelingen? En/of hebt u suggesties voor verbetering?

(open antwoord)

13 Zoals in de introductie van de vragenlijst werd aangegeven is het goed denkbaar dat binnen uw kabinet geen exact beeld is van het gebruik van beide regelingen. Kunt u daarom aangeven hoe nauwkeurig uw antwoorden zijn?

- ☐ grove schatting
- ☐ bij benadering juist
- ☐ accuraat

14 Kunt u aangeven op welke wijze de antwoorden tot stand zijn gekomen, bijvoorbeeld door eigen inschatting, overleg met collega's, bevraging van de eigen administratie. (open antwoord)

Met enkele R-C's die onze vragenlijst invullen zouden wij graag een verdiepend interview houden. Wij stellen het zeer op prijs indien u zich daartoe bereid verklaart.

Zo ja, wilt u dan hieronder uw contactgegevens noteren? Indien u uw naamsgegevens kenbaar maakt, blijven wij natuurlijk garanderen dat de antwoorden die u hierboven gaf in onze rapportage niet tot de persoon en organisaties herleidbaar zijn.

Contactgegevens (naam, telefoonnummer, e-mailadres):

Hartelijk dank voor uw medewerking!

wilt u de ingevulde vragenlijst retour zenden naar: p.oskam@rechtspraak.nl

B3 Respons tabellen enquête

Verandering in gebruik regeling beperkt anonieme getuige

ressort	geen antwoord	afgenomen	gelijk gebleven	toegenomen	eindtotaal
Amsterdam			1	2	3
Arnhem	2		1		3
Den Haag	2		1		3
Leeuwarden	2			1	3
's-Hertogenbosch	1		1	1	3
Eindtotaal	7		4	4	15

Verandering in gebruik regeling bedreigde getuige

ressort	geen antwoord	afgenomen	gelijk gebleven	toegenomen	eindtotaal
Amsterdam	1		1	1	3
Arnhem	3				3
Den Haag	2	1			3
Leeuwarden	2			1	3
's-Hertogenbosch	1		1	1	3
(leeg)					
Eindtotaal	9	1	2	3	15



DSP-groep BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam

T +31 (0)20 625 75 37
dsp@dsp-groep.nl
www.dsp-groep.nl

KvK A'dam 33176766

DSP-groep, opgericht in 1984, is een onafhankelijk landelijk bureau voor onderzoek, advies en management, met zestig medewerkers. We werken in opdracht van de overheid (ministeries, provincies en gemeenten), maar ook van maatschappelijke organisaties op landelijk, regionaal en lokaal niveau.

Werkvelden

De werkvelden waarop we de meeste expertise hebben opgebouwd zijn veiligheid, jeugd, sport, kunst en cultuur, onderwijs, openbare ruimte en groen, sociaal beleid, stedelijke vernieuwing, welzijn, wonen en wijkgericht werken.

Dienstverlening

We ondersteunen onze opdrachtgevers bij complexe vraagstukken. We kunnen onderzoek doen, een registratiesysteem of monitor ontwikkelen, een advies uitbrengen, een beleidsvisie voorbereiden, een plan toetsen of tijdelijk het management voeren. DSP-groep geeft ook trainingen, workshops en lezingen.

Meer weten?

Neem vrijblijvend contact met ons op voor meer informatie of om een afspraak te maken. Bezoek onze website www.dsp-groep.nl voor onze projecten, publicaties en opdrachtgevers.